

ORIZONT

REVISTĂ A UNIunii
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

APRILIE 2020

NR. 4 (1656)

ANUL XXXII

1 LEU

www.revistaorizont.ro

4

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

„Lotul Goethe”

**TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII**

5 948410 000294

2

Copyright poetic

Ion Caramitru

Existența artistică pe care am parcurs-o până acum a stat, mai mult sau mai puțin, sub semnul poeziei: ca gen, pe de o parte, ca șansă, pe de alta. Meseria de actor presupune observarea vieții în toate detaliile ei. Dar ea se exprimă, se finalizează prin rostirea pe o scenă a unor cuvinte, replici, versuri care nu aparțin artistului și care sunt proprietatea absolută a câte unui autor. La Shakespeare, de exemplu, autorul a hotărât ca personajele să vorbească când în proză, când în versuri. E un balans care presupune vagi cunoștințe muzicale, dar, neapărat, o serioasă cultură a contrastelor, a paradoxului. Și, desigur, un autentic simț al umorului.

Poezia este un miracol al folosirii limbii, al limbii literare în speță. Și asta nu numai pentru că face economie de spațiu tipografic și de hârtie, ci și pentru că, într-un cadru minimal, ascunde semnificații profunde. În poezie, ceea ce se citește este mai puțin semnificativ decât ceea ce trebuie descifrat din misterele metaforei ori simbolurilor. Poezia atașează unui cuvânt un altul, într-o logică care nu aparține nici limbii vorbite, nici prozei literare. Asocierile de cuvinte care produc metafore sau simboluri poetice sunt surprinzătoare, strani, contradictorii de cele mai multe ori.

Descifrarea și înțelegerea poeziei presupune parcurgerea mai multor etape. Prima e lectura intimă, în singurătate. Prin simpla citire, te apropii fără ocol de text. Apoi când, tot singur fiind, o citești cu glas tare și o abordezi din perspectiva sunetului. Se mai poate întâmpla, apoi, ca, după ce ai citit-o și în gând și cu glas tare, să vrei s-o „povestești” cuiva, să verifici ce-a vrut „să spună”. Să verifici dacă intenția a fost percepută. Aceasta adaugă lecturii ambiția de a transpune textul din substanța lui în limba interlocutorului.

Următoarea treaptă de apropiere, de percepere a misterului ascuns, e memorarea, mai mult sau mai puțin spontană, a versurilor. Le înveți pentru tine însuși și le roștești cu vocea gândului.

Urmează apoi (în cazul meu, al nostru, al actorilor) momentul culminant, când urci pe scenă și spui poezia în fața publicului. În situația aceasta, ea capătă valori aparte. Le-aș numi valori de folosință neașteptate.

Rostirea care mă interesează este cea a semnificațiilor. Într-o poezie care te emoționează trebuie intuit momentul fierbinte al inspirației poetului, cea care i-a dictat mâinii lui să scrie. Poetul transmite un bun, un bun finit, încremenit în pagină. Eu îl preiau ca atare și-l trec prin filtrul sensibilității mele. Sunt uimit de valoarea estetică, de lumea pe care o descopăr în spatele metaforei și fascinat de temperamentul autorului.

Poezia a devenit, organic, și a mea. Și tocmai de aceea mă simt atras, mă văd silit s-o rostesc. Pornesc în grabă spre *înapoi*, spre locul unde poetul căuta, în singurătate, să stăpânească vorbele. Simt fierbințeala momentului de grație, sunt partener nemijlocit. Poezia devine și a mea. Mi-o însușesc cu voluptate și adaug discursul meu metodei. Urc pe scenă și pretind drept de autor.

Toate acestea primesc sens și aură atunci când îmi iau drept aliat poezia lui Eminescu. Prin el m-am îndrăgostit de limba română. El știa cel mai bine că lumile poeziei sunt lumile visurilor noastre. Iată de ce, avându-l alături, am curajul de a mă urca pe scenă și de a pretinde public dreptul de a fi eu însumi autor.

Hronicul Găinarilor

Cornel UNGUREANU

„Cărțile lui Ion Druță, Vasile Vasilache, Vladimir Beșleagă, Aureliu Busuioc, așa cum consemnează critica literară, reprezentau avangarda din spațiul Republicii Moldova, scrierea unei generații, unei școli, unei gândiri și simțiri unitare”, scrie Vasile Iftime, în *Pactizând cu Aureliu Busuioc*, una din puținele cărți consacrate prozatorilor/ prozei basarabene de azi. „Aureliu Busuioc a reușit să ia distanță și să se detașeze de grup”, scrie în prefața volumului Vasile Iftime: a reușit să se detașeze de grup, adică să „pactizeze cu diavolul”.

În primul rând, e abandonată solemnitatea, supunerea față de model, tentația de a fi în literatură alături de iluștri înaintași. De a scrie pentru și pentru și pentru. Aureliu Busuioc e ironic, sarcastic, „pactizează cu diavolul”. Hronicul pe care cei foarte mari, de la Neculce sau Cantemir, l-au destinat faptelor domnitorilor, cartea sacră a națiunii, e pentru Aureliu Busuioc, al găinarilor.

Cum a „pactizat cu diavolul” Aureliu Busuioc? Spune prozatorul: „Sunt basarabean.

Cu asta am spus totul. Și anume aici ar trebui să pun punct, dar... Dar mai sunt niscăi chițibușuri, pentru că una e să fi fost basarabean la începutul secolului nouăsprezece și cu totul alta e să fii la jumătatea veacului douăzeci”. Nu e doar cel care a trăit în Basarabia, ci a fost și în România. În Banat. „E și mai trist, dacă ești basarabean refugiat în Banatul românesc, în anii '950, unde ai fugit de trupele sovietice. Mihai Olteanu (el este Aureliu Busuioc), student în anul trei la Agronomie în Timișoara, află că părinții și surorile sale au fost prinși (basarabeni erau căutați și vânați de oficialitățile komuniste române și predate celor sovietice sau vânați direct de sovietici pe teritoriul României) și trimise în Rusia. Pentru a-și căuta părinții se prezintă la reprezentantul rus al Comisiei Aliate de Control pentru a se repatria”. „Calvarul întoarcerii acasă în anul 1952 și intrarea într-o realitate de groază, într-o altă țară decât cea pe care ai cunoscut-o ar suna ca o descriere pudică. Tânărului student i se stâlcește întâi numele, apoi biografia, apoi iubirea, apoi prietenii, apoi serviciul, apoi studiile. I se propune să fie informator KGB, refuză inițial, e nevoit să accepte mai târziu, este chemat de Mișă de la KGB la Bariera Sculenilor din Chișinău. Mihail Olteanu a fost găsit spânzurat”. „Era toamna anului 1953”.

Cam acesta ar fi rezumatul romanului *Pactizând cu diavolul*, roman autobiografic. Până la un punct. Autorul își amintește în mai multe rânduri de felul în care a trăit – în felul în care s-a trăit – în Banatul acelor ani. Sau în Timișoara, ani în care, la liceul Diaconovici Loga, participa la evenimentele orașului. „N-am fost unul dintre cei mai grozavi la geografie, dar câte ceva tot mai țin minte, Banatul!... Grânarul țării! Poate chiar al Europei... și al naibii, manualul nu mințea. Pentru localnici, războiul avea loc undeva în Abisinia sau în Patagonia, foamea în India sau în lenea de a te ridica până la telefon să comanzi ceva la restaurantul din apropiere. Și

dacă primul val, basarabeni și bucovinenii mai meritau compasiune, oricum, se vedea că nu vin cu mâna goală, au muncit, au adunat câte ceva, ceilalți, care au premers puhoiului de soldații străini, moldovenii de dincolo de Prut, fugiți nu doar din cauza măcelului, ci și de spectrul hâd al foametei, sosiți doar cu ce brumă își mai acopereau goliciumea, ei bine, aceștia începeau să-i pună pe gânduri.

Țin minte, orașul de la care nu-ți puteai lua ochii, orașul acela pe ale cărui străzi te puteai culca, fără teama că-ți prăfuești hainele, începea să pălească cu fiecare zi, cu tomberoanele și coșurile de gunoi răsturnate și căutate resturi de mâncare și chiștoace: prin mulțimea ce se purta la toate orele îmbrăcată ca de sărbătoare, licăreau tot mai des și mai insistent trențele sărăciei și mizeriei, alături de uniforme subțiri, neîngrijite și străine, apărute după augustul acela de pomână.

Lunile acelea lungi de jafuri, violuri și cântece născute din alcool, ulițele nopții pustii și înspăimântate, blestemul desperat al doamnei Balint, prima noastră gazdă... Rușii voștri, voi i-ați adus, înghiți-v-ar focul iadului să vă înghită!

Au început abia în octombrie, pe la jumătate, cursurile, n-ai uitat. Liceul era de elită, acum însă activând în două schimburi, cu clase paralele pe toată linia. Refugiații”.

Sunt pagini în care scriitorul ne oferă, cum nu-mi amintesc să o fi făcut vreun scriitor al orașului – al Banatului – un timp rău. „Busuioc este printre puținii scriitori de pe la noi, care au înțeles că e mai eficient, mai patriotic, până la urmă, să scrii bine românește, decât să bocești în articole interminabile, scrise confuz și primitiv, destinul limbii române în Basarabia”, scrie Vasile Gârneț într-un articol din anii '90, din anii în care războiul dintre generații în literatura din Republica Moldova părea că ia amploare. Vasile Gârneț, poet, eseist, critic de primă linie, era acuzat că nu scrie cum se cuvine despre „înaintași”.

De fapt, Vasile Gârneț nu e singurul: „Aureliu Busuioc introduce în circuit (în circuitul literaturii din Basarabia, n.n.) proza urbană, proza modernă. Personajul lui e un tip cinic și ironic, limbajul lui e unul superior, fin, elegant, subtil, nuanțat. De la *Singur în fața dragostei*, scriitura narativă din Basarabia nu a mai cunoscut atâta ironie și persiflare malițioasă pe seama cititorului, a personajelor și a scriitorului decât în romanele sale”, scrie unul dintre cei mai importanți comentatori ai literaturii basarabene, Mircea V. Ciobanu. „Ironia și persiflarea malițioasă” fac parte din formula de lucru a romancierului. Revista la care se angajează Mihail Olteanu e condusă de un analfabet, Olteanu devine negrul lui, iar analfabetul devine lider al breslei scriitoricești. Înnoobilirea politică e tema principală a parodiilor din *Vremea găinarilor*, dar și din *Unchiul de la Paris*. Ce se întâmplă cu ilegalității, cum trec ei prin confruntările cu Siguranța, cum pleacă să câștige bălăile în Spania anilor 30? *Hronicul Găinarilor* e titlul care ar putea cuprinde părți întinse din opera lui Aureliu Busuioc, prozator înscris în paradigma *anti-* a literaturii țărilor odinioară comuniste.

Păpizze-n somn

Călin-Andrei MIHĂILESCU

Dragi gospodine și gospodini în recluziune,

iață sugestii pentru meniuri complete, pe care le puteți alege, visa, recombină și neuita, fiecare după placul ori planul său. Pe categorii de consumatori. Poftă-n noapte bună!

de 3 aprilie, ziua mondială a nopții lăuze

categoria: oricine
iahnice de haihui
dezoleu de potirnich
tandoori lui Pudor
amanet cu caise

de 4 aprilie, ziua urmuzei

categoria: seculari
autentic de bizdic
blăniță pané
ciulama de aberați
călcii cu zmeură

de 5 aprilie, ziua internațională a versantului opus

categoria: la greu
pui nevoiași
mână moale cu agrișe
strigoii în aspic
gurgui flambați

de 6 aprilie, ziua mondială a piș-pîrșului

categoria: filosofi
baboi în sine
laotipari confuji
cioran rasol
soloviovi cu dude

de 7 aprilie, ziua eufratului

categoria: eufrati
nară de berbec
canibal trufanda
hurduc de vițică
peltea de amprente

de 8 aprilie, ziua brebeneilor d'antan

categoria: foști campioni
borș de semicocoș
pui cu nu-i
ciulama de umbre
șut în frișcă

de 9 aprilie, ziua sfintului mucenic Pandémie

categoria: über
voodooalii de taur
pilaf cu găurele
genunchi umplut
repejoare în sos de gong

de 10 aprilie, ziua națională a paușalului

categoria: frăgezei
fiștecine Alfredo
chifteluțe cu ventuze
miel la butoi
ecler peltic

de 11 aprilie, ziua trapezistei

categoria: binocli
ananghie de homar
retegău de lebădă
boeuf „Trintoș”
balet de prune

de 12 aprilie, ziua dezlegării de nord

categoria: rustici
hapciu sîrbesc
cîrcă de alune

taur cu măslina
sufleu de cotor

de 13 aprilie, ziua defualtului

categoria: logodnici
pupiceii cu cîrmiz
văioagă de cantalup
pui la laser
resculadă de fragi

de 14 aprilie, ziua tatălui selfului

categoria: orientală
mîzgă de teherani
upanișadă cu mujdei
harpă de muezin
lincezele în foctaj

de 15 aprilie, ziua surtucului

categoria: hipsteri naționali
ciorbă à la crack
țuchi în aspic
labă de batracian „Cobzarul”
alunițe cu surprize

de 16 aprilie, ziua Facultății de drumuri, poduri și buze

Categoria: ojurduitori
priapizză
hormoni cu tarhon
hîrdău crocant
purée de pommes d'adultère

de 17 aprilie, ziua trestiiilor

categoria: de post
huțuș cu hrean
nimic
mucenici „Viorel”
o cafea

de 18 aprilie, ziua de pe dintre

categoria: duri puri
ciorbă de brută
mămăligă tivită
filé de iepur cu uger plin
banane „Plöschtî”

Despre Urmuz, Arghezi, Avramescu și o acuză de furt literar

Marcel TOLCEA

De când sunt, asemenea Reginei Marii Britanii, retras pe domeniul meu, am reluat un proiect vechi de vreo 20 de ani, risipit prin varii publicații: o carte despre Marcu-Mihail Avramescu — oculist, „avangardist”, guénonizant, evreu creștinat, mason, membru al Rugului Aprins, preot, divorțat, din 1962 preot paroh în Jimbolia (Simbolia). Și, fermecat de jocul identităților sale paronimice, dau peste *Răspuns deschis*, un text din „Bilete de papagal”, neantologat de Dorin-Liviu Bîțfoi în *În potriiva veacului*:

„Jonathan X Uranus sunt Eu, de altfel e și Calistrat, după cum poate fi chiar Totog, dacă s-ar amuza să devie. O generalizare: Fiecare ins, pe lângă bărbier, catholic sau piele-roșu poate fi Jonathan X Uranus”. (6 iulie 1929)

Pentru ca, numai peste numai o săptămână, ideea să fie reluată cu titlul *Către Jonathan X. Uranus* (autorul lui Totog):

de 19 aprilie, ziua vie

categoria: expați
calamari subtitrați
pojărel cu talc de miel
cotropițe de nucă
aranjadă la pahar

de 20 aprilie, ziua descărcătorului

categoria: vegetarieni
sugrum de scoici

mulă verde cu lămție
cîșlegi de nai cu țampene
gusturoi în capot

de 21 aprilie, ziua zăbunului pepit

categoria: șucăriți
terină de pizmă
apotropaie
cub de cot pané
pătrunjeleuri

3

Index

spirituale ce par a se găsi îndărătul atâtor strălucitoare jocuri. Cum ar fi acest fragment din *Comedia infra-umană*, ce redă, în cheie bufă, întâlnirea sa cu Tudor Arghezi (Rumor Zambezi, în text) și ne îndeamnă să citim *altfel* semnificația heteronimului Jonathan X. Uranus:

„Dumneavoastră sunteți Uranus din strada Jupiter, sau Neptun din Calea Laptelui?» Ionathan X Uranus locuia, pe atunci, pe Calea Rahovei, la nr. 107 (zeroul metafizic în centrul nedeterminabil dintre Unitate și Septenar), dar el era X fiindcă tocmai printr-un soi de analogie cu centrul și circumferința pascaliană, ar fi aspirat să se afle totodată pretutindeni și nicăieri; el era și Ionathan, dintr-o reminiscență a gratuității divine căreia îi datora vremelnica prezență, în redacție, ca și la domiciliu, ca oriunde — și era mai cu seamă, Uranus, pentru a semnifica intenționalitatea riguros celestă a absurdului pe care îl instrumenta.” (pp. 48-49)

Din precauție, îl citez din nou pe I.X.U., cu un cuvânt de sezon: „Absolutul se demască singur!”

La muntele Athos

Sever VOINESCU

Cristian Pătrășconiu: Când pleci de la Muntele Athos, pleci cu adevărat? Pleci de tot?

Sever Voinescu: Titlul cărții lui Dan C Mihăilescu a făcut epocă, nu-i așa? Cred că depinde cum pleci. Dacă pleci decis să revii cât mai curând, cum mi se întâmplă mie, locul rămâne în tine ca o promisiune a ta – tu trebuie să onorezi promisiunea de a te întoarce. Dacă pleci cu ideea că ai bifat destinația și gata, poate că rămâne ceva din tine acolo. Locul este răpitor, într-un sens înalt, desigur. Nu seamănă cu nimic...

– Cum miroase acolo? Cum e lumina la muntele Athos?

– Climatic, e Grecia. Ești în plină splendoare mediteraneană. Vezi pomelii care atârnă obezi din crengi firave, măslinii ca niște degete scheletice de neînțeles, toate fructele Pământului, și flori multicolore. Marea se simte peste tot. Athosul este o peninsulă lungă de vreo 60 km, strîmtă, nu mai lată de 10 km, stîncoasă, acoperită de păduri de foioase, cu o culme golașă ce merge până la 1000 de metri altitudine. Aerul e curat, proaspăt.

– Ce se aude? E vreodată zgomot acolo?

– Sigur că nu e ca pe Magheru. În mănăstiri se aude zgomotul diferitelor activități. Călugării sînt oameni foarte activi. Se lucrează mereu în interiorul sau în exteriorul mănăstirilor. Multe mănăstiri au atît de multe de făcut încît angajează "civilii" pentru construcții, agricultură, pescuit sau altele. Am întîlnit români și printre aceștia. Plus că acolo, firesc, domină elementul grecesc, deci temperamentul are temperaturi ridicate. Sigur că mult mai potolit decît în alte locuri, dar îl simți cum palpită pe sub rasa monahală. Nu se țipă. Nu auzi claxoane. Dar zumzetul unei zile lucrătoare se simte. Seara, însă, după o anumită oră, să zicem după 8, nu mai mișcă nimic. Se aude, doar, slujba din Biserică. Cînd nu e slujbă, la ora 8, un clopoțel din interiorul mănăstirii se aude într-un anumit fel și din acel moment liniștea e obligatorie. Călugării se roagă în chilii lor și e bine ca și tu, pelerin, în chiliea ta, să faci la fel. Și, ca în orice altă mănăstire din lume, nu se vorbește la masă. Nu știi de unde avem noi convingerea că o masă bună este cea "vorbită" cu prietenii. Masa luată în liniște – se aude doar cititorul de la amvon care citește din *Viețile Sfinților* – este cea mai hrănitoare, din cîte îmi dau seama. Și îți tihnește în cel mai adînc mod cu putință.

– Prima oară cînd ai fost?

– Acum vreo 6 ani. Și de atunci am mers de două ori pe an, primăvara și toamna.

– De ce te duci acolo?

– Mă întreb și eu. Nu pot să nu mă mai duc și nu mi-e clar de ce. Sigur are de-a face cu credința mea în Dumnezeu. Și cred că simt nevoia să merg pentru că e ceva ce mi se va întîmpla legat de acest loc. Nu știu, încă, ce. Aștept. De cîte ori merg acolo, aștept ceva, caut ceva, dar sînt încă orb și nu pot vedea după ce bijbii eu pe-acolo de fapt.

– De ce merg oamenii la Muntele Athos?

– Pelerinii sînt tot mai mulți. Cred că dacă nu ar fi regulile care impun un număr limitat de intrări în Munte, ar fi pe-acolo cam ce vedem la mănăstirile din Nordul Moldovei în sezonul turistic. Dar chiar și așa, eu însumi am sesizat cum de la un an la altul parcă pelerinii sînt tot mai mulți. Și e de spus că există foarte mulți Părinți acolo care sînt nemulțumiți de creșterea afluxului de pelerini. Ei sînt acolo ca să fugă de lume, dar lumea are tot mai mare nevoie de ei, după cîte văd, și îi caută chiar și în cele mai retrase locuri de pe Munte.

– Te-a vizitat vreodată gîndul să rămâi acolo? Ai putea trăi la Muntele Athos?

– Nu cred că e om care ajunge la Athos și nu se gîndește măcar o clipă „Ce-ar fi dacă aș rămîne pe-aici?”. Sigur că da. De foarte multe ori m-am gîndit la asta. Doar că vocația monahală nu mi se potrivește. Să rămîi la Athos nu e ca și cum ți-ai găsi o căsuță în Grecia rurală, pe malul mării, și te-ai retrage acolo. E vorba de monahism și asta cere o vocație foarte specială, pe care nu o am. Sînt prizonierul lumii și n-am puterea să-i întorc spatele, deși mi-ar plăcea s-o pot face.

– Ce (poți) să iei cu tine de acolo? Ce (poți) să lași din tine acolo?

– Nu cred că lași ceva acolo. Dar cred că acolo cei mai mulți oameni se decid să se schimbe. În felul cel mai curat cu putință, te dezici de o parte din tine. Ca un șarpe, lași acolo una din pieile tale. Dar asta e doar o iluzie. Nu cred că e pelerin la Athos care să nu-și spună „da, îmi dau seama că cel mai important lucru pe lume e Dumnezeu și îmi dau seama că-L ratez. Promit să mă schimb.” Doar că foarte puțini se țin de cuvînt odată ce se întorc acasă. De aceea, Athosul îmi pare locul unei lucidități absolute. Acolo te cîntărești exact și iei decizii mari. Dar cum ai plecat, nu te ții de ele. Athosul este locul unde poți avea revelații. Dar nu e ceva ce nu te aștepți, nu e ceva șocant: acolo îți spui mai apăsător ceva ce, uneori, în forme cu surdina, ți-ai mai spus și înainte. Dar acolo se aude clar vocea ta cea bună care-ți spune direct ce are să-ți spună.

– Cum poți rata – fiind acolo, urcînd la Muntele Athos – acel loc?

– Nimeni nu ratează. Unora le folosește mai mult, altora mai puțin, dar nu dăunează nimănui. Este, însă, posibil să fii atît de idiot încît să te duci acolo și să nu pricepi nimic. Să nu auzi nimic, să nu vezi nimic. Urechea ta interioară poate fi surdă, ochiul inimii tale poate fi orb. Dar aștia sînt rari pe-acolo, căci asemenea oameni nu prea iau drumul Athosului.

– Ce are România la Muntele Athos? De fapt, e adecvat să spunem așa – „România la Muntele Athos”? E aceasta – o națiune, o țară – o notă tare acolo?

– Există încă o percepție foarte naționalistă a Athosului. Deși ortodoxia a condamnat filelismul ca erezie în veacul al XIX-lea, percepția preponderent națională a mănăstirilor se păstrează. Se spune despre cîte o mănăstire că e rusească, alta e sîrbească, alta e bulgărească, alta e georgiană etc. În realitate, cam toate sînt grecești. Sigur, fiecare mănăstire are istoria ei, ctitorii și binefăcătorii ei, care au provenit din diverse țări ortodoxe. În fiecare dintre ele se găsesc obști alcătuite din călugări ce pot proveni preponderent

dintr-o anumită țară. Într-o oarecare măsură această legătură continuă – de pildă, există un puternic interes al guvernului rus în Mănăstirea Sfinții Pantelimon, de care au mare grijă. Încă de departe, de cînd îi vezi turlele bisericii acestei mănăstiri ghicești rapid specificul rusesc. Dar cele mai multe mănăstiri sînt de-a dreptul grecești și cuprind călugări din mai multe țări. Limba Muntelui, însă, e greacă și tradiția lui spirituală este grecească. Poți spune că există „locuri” românești: Schiturile Prodromu (care e cît o mănăstire de mare!), Lacu, Colciu, Sf Ipatie sînt locuri în care se vorbește și se slujește românește. Dar călugării români există în multe mănăstiri. Eu îi cunosc mai bine pe cei de la Mănăstirea Vatoped. Dar dacă umbli pe străduța principală din Kareia (capitala Muntelui), nu trece mult timp pînă auzi călugări vorbind românește între ei. La o cercetare istorică a Athosului poți găsi „bani românești”, ca să vorbim în termenii de azi, peste tot. Secole la rînd domnii munteni și modoveni au susținut masiv financiar Muntele. Ocupația otomană a Constantinopolului, a Greciei și a Balcanilor a sărăcit serios Athosul, iar Țările Române, care aveau un statut mai aparte în Imperiu, erau cam singurele care mai finanțau acest epicentru al ortodoxiei. Găsești mărturii ale acestui sprijin în mai toate mănăstirile.

– Câți oameni care au legătură directă cu țara noastră sunt acolo?

– Mulți. Schitul Prodromu este chiar sprijinit financiar de Guvernul României cu un stipendiu anual care ajunge la 1 milion de euro. Apoi, călugării români de la Athos au legături cu mănăstiri din România. Cei mai mulți dintre ei au fost tunși în mănăstiri din România sau măcar au ucenicit pe-aici. Legăturile se păstrează. Iar stareții atoniți, care nu sînt români, au și ei legături puternice cu mănăstiri, episcopi sau mitropolii din România. Dacă citești amintirile unor duhovnici români care au nevoit la Athos, de pildă amintirile Pr.Petroniu Tănase, vei vedea că monahii români nu erau prea bine primiți nici chiar în anii tîrziu ai veacului trecut. Totul a început după ce Cuza a „naționalizat” averile mănăstirilor. Foarte multe averi de acest gen erau închinare unor mănăstiri din Athos și domnitorul a lovit serios stabilitatea financiară a Muntelui cu această decizie care viza, indiscutabil, interesul național al noilor Principate. Se știe că s-a implicat chiar statul grec, care a cerut lui Cuza o serioasă compensație pentru această pierdere. Ei bine, această istorie a avut un impact neplăcut la nivelul relațiilor personale ale monahilor români cu frații lor greci la Athos. A trecut mult timp pînă cînd această istorie, percepută în Munte ca o trădare, ca o adevărată hoție, s-a uitat. Astăzi o mai știu doar cei cărora le e dragă istoria. Și nu sînt mulți.

– Și: cam cîți vin acolo?

– Pelerinajele la Athos se înmulțesc. Vin mulți credincioși români. Numărul lor a crescut sensibil în ultimii ani. Dar cel mai interesant este că obștile de călugări sînt tot mai numeroase și tot mai tinere. În anii '70 ai veacului trecut, Muntele aproape murise. Sărăcit, ici-colo călugări în vîrstă, ei înșiși cam plictisiți de propriul destin. S-a întîmplat ceva misterios (totuși, eu am o explicație) și pe la începutul deceniului următor Muntele s-a umplut de tineri. Oamenii proaspeți în căutarea vieții duhovnicești, de care vorbește Apostolul Pavel. Muntele a renăscut pur și simplu. Și-a regăsit tradiția isihastă, a regăsit bucuria monahismului cenobitic, care cam dispăruse, și au reînceput să apară mari duhovnici. Nu că ar fi dispărut vreodată, dar de vreo 30 de ani parcă sînt mai mulți și mai prețioși. La cumpăna dintre veacuri un nou val de tineri monahi a venit pe Munte. Astăzi, Athosul este de o vitalitate

formidabilă sub toate aspectele.

– Care e locul tău la Muntele Athos? Locul tău favorit.

– Eu merg de fiecare dată la Mănăstirea Vatoped. De acolo, mai merg și în alte locuri cu diferite ocazii, dar nu le caut neapărat. Ideea că mergi la Athos să te plimbi e ridicolă. Vatopedul îmi oferă tot ce caut la Athos.

– Ce e acolo? De ce e acest loc (atît de) altfel?

– Ceea ce scoate Athosul întreg din obișnuit, desigur, este continua rugăciune. La Athos, rugăciunile nu se opresc niciodată de mai bine de 1000 de ani. Ceea ce a făcut Vatopedul atît de special este, neîndoind, lucrarea Starețului Efreim. Aduș și că eu m-am simțit de la bun început foarte bine, duhovnicește vorbind, în compania unui Părinte de acolo. Asta contează mult. Unul dintre motivele principale pentru care continui să merg la Vatoped este și că abia aștept să-l revăd pe Părintele Daniil. După ce plec de acolo, foarte repede mi se face dor de el.

– Ești (vreodată) singur la Muntele Athos?

– Nu. Cineva e mereu acolo cu tine. Acolo ești sub protecția Maicii Domnului – și cînd spun asta nu fabulez. Nu e aici locul să povestesc experiențe, dar pot depune mărturie că așa e. Este regatul Ei!

– Cum e o zi frumoasă – sau, să plusez! – o zi desăvîrșită la Muntele Athos?

– Să nu uităm nici o clipă că Athosul nu e o destinație de vacanță. De altfel, șederea unui pelerin în Munte durează mai puțin decît „un sejur”. Eu stau în reprimă de două, maximum trei nopți. Cred că o singură dată am stat patru nopți. Nici măcar „de vizitat” nu e. De altfel, atoniții sînt extrem de reci cu cei care trec pe acolo ca printr-o excursie. Sînt mănăstiri unde ești luat la rost dacă începi să faci fotografii. Nu pentru că au ceva împotriva fotografiilor, ci pentru că evocă o stare de vacanță și asta nu le place. Acolo oamenii merg să se închine, să se roage. Prin urmare, o zi la Athos este o zi de rugăciune, de mers la Liturghie sau la alte slujbe. Dormi în arhondaric, mînci la trapeză cu călugării (două mese pe zi), participi la slujbe, te rogi, te închini la icoane, meditezi, citești, dacă te ocupi cu așa ceva. Pentru un credincios ceva mai cultivat există și o bucurie în plus, căci Athosul e locul în care retrăiești pe viu cam ce trăia cu creștin acum 1000 de ani în Bizanț. Există această senzație de întoarcere în timp – personal am simțit-o. Și alți prieteni cu care am fost acolo, ca de pildă T. Baconșchi, mi-au spus că au simțit-o și ei. Dar acesta este, ca să zic așa, „bonusul”. Marele cîștig este rugăciunea, meditația și cîte un cuvînt duhovnicesc pe care-l primești de la cîte un Părinte de-acolo. Cînd sînt întrebate de ce merg așa de la Athos, spun că de fiecare dată e la fel (ceea ce îmi satisface natura conservatoare) și de fiecare dată e altfel (ceea ce îmi satisface căutarea spirituală).

– Cum crezi că e potrivit să te duci acolo? Cu ce echipamente la purtător, ca să zic așa?

– Cred că e bine să știi de ce mergi acolo. Să știi de la început că-i un pelerinaj, nu o excursie în Grecia. Asta presupune o anumită încercătură sufletească. Altfel, în bagaj, e bine să ai la tine o Psaltire sau ceva de genul acesta. Eu nu iau niciodată altă carte decît Biblia, din care citesc și recitesc continuu cît stau acolo.

– Trebuie să taci mult la Muntele Athos?

– E de preferat. Dar nu te poți abține să nu trîncăni.

Interviu realizat de Cristian PĂTRĂȘCONIU

Rugăciunea Tatăl Nostru și limba română

Iosif CAMARĂ

Iosif Camară este cercetător la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și doctor în filologie (2012) cu teza *Rugăciunea Tatăl Nostru în limba română*. E, de asemenea, membru fondator și vicepreședinte din 2017 al Asociației de Filologie și Hermeneutică Biblică din România.

Cristian Pătrășconiu: De ce apreciați că *Tatăl Nostru* este „cartea de vizită a limbii în lume”? Înțeleg că, la limită, a oricărei limbi...

Iosif Camară: Într-adevăr, *Tatăl nostru* poate fi cartea de vizită a oricărei limbi. Ideea mi-a fost sugerată de constatarea că rugăciunea a fost, de-a lungul secolelor, cel mai la îndemână text folosit ca specimen de limbă în lucrările savanților preocupați de limbaj. Cred că explicația stă în calitatea ei de rugăciune exemplară și în profilul lingvistic al textului. Pe de o parte, statutul de rugăciune revelată, care este, totodată, o sinteză a Evangheliei, i-a conferit un loc central în cultul public și în cel privat. Este modelul de rugăciune prin excelență, iar acest lucru a făcut ca *Tatăl nostru* să fie primul text tradus de către misionari. Se admite că tocmai activitatea misionară, care i-a pus pe savanți în fața unor idiomuri necunoscute, a determinat apariția colecțiilor de *Tatăl nostru* poliglot. Vorbim, așadar, de cel mai difuzat text din lume și de unul dintre primele texte memorate în copilărie. Din punct de vedere lingvistic, rugăciunea conține termeni din fondul principal de cuvinte, care este cea mai stabilă parte a vocabularului. Aceasta înseamnă nu doar că sunt cuvinte cunoscute de toată lumea, ci că arată și profilul limbii din punct de vedere etimologic. Așa se explică de ce filologul August Treboniu-Laurian a folosit *Tatăl nostru* ca să ilustreze patru stadii din evoluția limbii de la latină la română, iar Borges, care obișnuia „să guste” din limbile lumii memorând rugăciunea, era fascinat de sonoritatea originală a versiunii românești, cum mi-a povestit scriitoarea Alina Diaconu.

– Care este, cert, cea mai veche versiune în limba română pentru rugăciunea *Tatăl Nostru*? Cum facem această datare?

– Din fericire, avem un răspuns cert – singurul cert legat de rugăciune: cea mai veche versiune apare în primul text tipărit în limba română, *Tetraevangheliarul slavo-român* de la Sibiu (1551-1553). În rest, nu se cunoaște data traducerii rugăciunii și nici limba-sursă, pentru că, din ce am constatat, *Tatăl nostru* a avut o existență independentă de textul biblic în care apare. *Tetraevangheliarul* însuși are o istorie complicată, aflându-se în relație cu *Tetraevangheliarul* tipărit de Coresi un deceniu mai târziu și provenind, amândouă, dintr-o traducere făcută cu câteva decenii înainte.

– Dumneavoastră ați inventariat peste 200 de forme ale acestei rugăciuni. Cantitativ, cum să apreciem: sunt multe, sunt puține – raportat la intervalul istoric și, eventual, la alte țări (și, mai ales, limbi) care pot servi drept termen de comparație?

– Situația este oarecum echilibrată, raportându-ne la regiunea noastră și păstrând proporțiile. Dacă în Occident versiunile traduse din latină apar înainte de anul 1000, decalajul nu e la fel de mare în această parte a Europei: maghiara și polona păstrează versiuni din secolul al XV-lea, iar retoromana – ca să mă leg și de spațiul romanic – abia din secolul al XVI-lea. Nu trebuie omis nici faptul că noi avem o situație paradoxală: dacă rugăciunea precedă în general traducerea Evangheliei, la noi *Tatăl nostru* apare odată cu ea. Putem presupune că a existat ceva înainte, de vreme ce pe la 1500 aveam deja Psaltirea tradusă în românește. Desigur, tradiția biblică este mai bogată în maghiară și polonă, ceea ce înseamnă că s-au produs mai multe versiuni ale rugăciunii decât la noi. În secolul al XVI-lea avem, practic, trei versiuni primare, din care derivă celelalte șapte, iar după 1600 doar anumite pasaje suferă schimbări. Situația se poate explica prin faptul că până în secolul al XVII-lea încă aveam slavonism cultural, iar autoritatea unor personalități și texte din a doua jumătate a secolului al XVII-lea au determinat standardizarea rapidă a rugăciunii. Nevoia de inovare o găsim la Milescu și mai ales la Dosoftei, amândoi străluciți traducători și creatori de limbă, dar în același timp există și un respect pentru tradiție, dovadă că s-au perpetuat opțiunile de traducere din secolul al XVI-lea. Cazul perechii *greșalele - greșiților* e grăitor: ea ar fi trebuit să atragă atenția revizorilor exigenți, dar a fost păstrată neschimbată. Este adevărat că periodic s-a încercat înlocuirea acestei opțiuni interpretative cu perechea fidelă originalului *datorile - datornicilor*, dar nu a prins. Nu a prins nici pentru că ea nu a fost reținută în textele de autoritate, cum era *Liturghierul*. Cum s-ar zice, datina a biruit acribia.

– De fapt, de ce avem atâtea versiuni? Ce ne spune o analitică a acestora – despre limbă, despre istorie, despre (ne)ășezare? La limită – despre această rugăciune în sine, care, iată, are atâtea chipuri lingvistice?

– Un text atât de scurt ne spune chiar surprinzător de multe lucruri despre istoria și specificul limbii: în forma actuală, 90% din cuvintele rugăciunii sunt de origine latină, iar 10% sunt împrumutate din alte idiomuri și derivate ale acestora. Limba textului arată locul specific al românei în lumea romanică – și voi ilustra prin câte un exemplu: avem cuvinte panromanice (*pâine*), cuvinte specifice romanității orientale (*tată*), „balcanisme” (postpunerea articolului) și chiar cuvinte cu posibilă origine dacică în versiunile mai vechi (*a băga, pururea*). Influența limbilor vecine asupra românei se manifestă proporțional în rugăciune: avem cuvinte de origine slavonă (*a izbăvi*) și derivate românești de la împrumuturi slavonești (*a sfinți*), dar și un cuvânt de origine maghiară (*viclean*). Termenul *a mântui*, pentru care s-a admis până azi originea maghiară, pare a fi, totuși, moștenit din latină. Trebuie spus că limbile de cultură și-au lăsat aceeași amprentă asupra graiului vernacular, cum ilustrează lexicul rugăciunii: slavonismelor (și derivatelor) din *Tatăl nostru* românesc le corespund latinisme în versiunile roma-

nice occidentale.

În majoritatea cazurilor, schimbările din rugăciune se datorează dinamicii lexicale a limbii române: de exemplu, relativul *cine* și substantivul *pită*, normale în secolul al XVI-lea, au ieșit din limba literară, la fel ca unele slavonisme cu prezență trecătoare în rugăciunea unor cărturari (de exemplu, *iscușenie* „ispită”). Dar textul ne spune ceva și despre viața culturală a românilor. Epoca marilor traduceri religioase (a doua jumătate a secolului al XVII-lea) și epoca marilor reforme lingvistice din secolul al XIX-lea, ambele cu maximă permeabilitate

Iosif Camară

lingvistică, au adus cele mai multe inovații în rugăciune. În schimb, rugăciunea a rezistat eferescenței care a caracterizat cultura și, implicit, limba din anumite perioade. Cred că prin aceasta își dovedește calitatea sa de „model suprem și absolut al rugăciunii ideale”, cum o considera lingvistul Eugeniu Coșeriu.

– Care e cea mai lungă formulă în românește a acestei rugăciuni? Cum sună?

– Versiunile actuale numără circa 60 de cuvinte. Cele vechi sunt în general mai scurte, pentru că lipseau demonstrativele *cel, cea*, care redau articolul grecesc, și redundanța pronominală din secvențele *ne iartă nouă, nu ne duce pe noi*, răspândită poate și din rațiuni muzicale. Cea mai lungă versiune dinaintea de 1700 este dată de Dosoftei în *Liturghierul* din 1679, care ilustrează și spiritul inovator al cărturarului: „Tatăl nostru, carele ești în ceriuri, svințască-să numele tău; să vie împărăția ta; să fie voia ta, cumu-i în ceri așe și pre pământ. Pâinea noastră cea de sațau dă-ne astădz; și ne iartă datorile noastre, cum și noi iertăm datorilor noștri; și nu ne băga la iscușenie, ce ne izbăvește de vicleanul. Că a ta iaste împărăția și puterea și slava, a Tatălui și-a Fiiului și-a Svântului Duh, acmu și pururea și-n vecii de veci îmveacii de veacii, amin”.

– Dar cea mai scurtă?

– Cea mai scurtă variantă a fost culeasă de negustorul liovean Martin Gruneweg în Moldova, înainte de 1600, și notată în însemnările lui de călătorie, publicate abia în zilele noastre: „Tatul nostru, ce este în cer, svințască-să nu-

mele Tău; <vie împărăția Ta>; fie voia Ta, cum în cer, așa și pre pământ. Pita noastră sățioasă dă-ne noao astăz; și ne iartă grișelile noastre, cum iertăm și noi greșiților noștri; și nu ne duce în năpaste, ce ne izbăvește de hitleanul”.

– Cum e de luat în calcul noțiunea de „regiuni istorice românești” atunci când evaluăm profilul – lingvistic, dar și istoric – al rugăciunii *Tatăl Nostru*?

– Este o întrebare foarte bună! Nu-mi pusesem această problemă la momentul cercetării doctorale, dar datorz ideea aceasta Centenarului Marii Uniri, când am și avut o comunicare despre unitatea românilor văzută prin prisma istoriei rugăciunii. *Tatăl nostru* poate fi o dovadă a legăturilor strânse dintre cele trei provincii: rugăciunea tipărită de Coresi la Brașov, în 1560 – care nu știm de unde provenea și cum s-a difuzat – se găsește câteva decenii mai târziu în nordul

Transilvaniei și în Moldova. Continuitatea textuală este evidentă în secolul al XVII-lea și culminează cu standardizarea ei pe la 1700. Avem după 1700 o rugăciune standardizată în trei provincii românești diferite!

– Care sunt, studiind profilul istoric al acestei rugăciuni, cele mai ciudate observații pe care le-ați făcut sau cele mai neobișnuite elemente pe care le-ați întâlnit? Ce a fost, cum să spun, picant de-a lungul cercetării? Ce v-a uimit foarte foarte tare?

– Cred că la acest capitol merită amintite intervențiile livrești în *Tatăl nostru*. În încercarea lor de a purifica limba de slavonisme, cărturarii latiniști au introdus în rugăciune neologisme ca *debitor* (pentru *greșală, datorie*), *debit* (pentru *greșit, datornic*). O curiozitate e dezvoltarea *cale de ispită*, care nu se explică prin nicio sursă cunoscută. Am găsit-o în două versiuni de după 1600, provenite din zona Banat-Crișana, după care atestările lipsesc... până azi, când am putut să o aud în Moldova.

Multe ciudățenii apar în versiunile românești care au circulat în Occident. O asemenea versiune a fost publicată de savantul german Hartknoch, în 1684, într-o limbă coruptă, care a descurajat orice aplecare asupra ei, dar în spatele căreia se poate ghici o sursă bănățeană. Între ciudățeniile din text găsim termenul *glumide* pentru *ispită*, care ar părea derivat de la *gluma*, iar sensul etimonului slavon „nerușinare, sminteală, bărfă” ar putea fi un indiciu că de el e vorba.

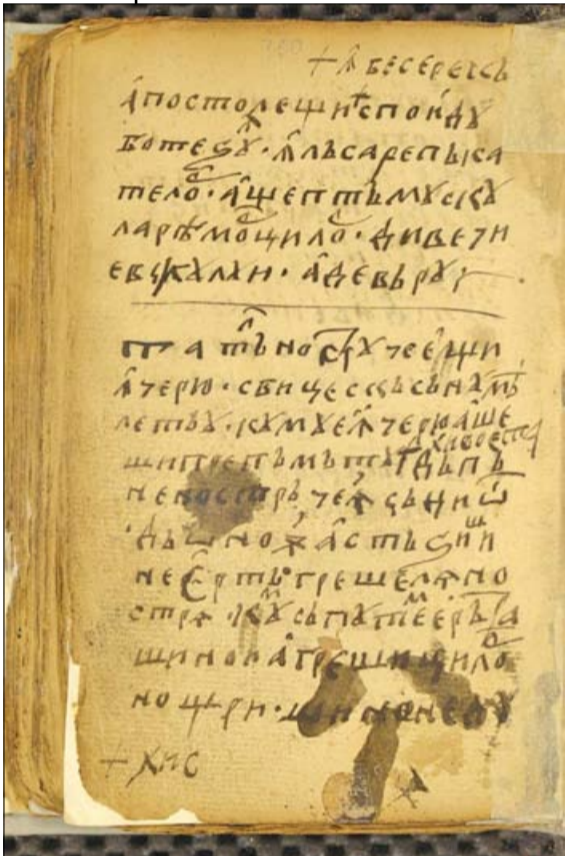
Continuare în pagina 6

Urmare din pagina 6

Capul de listă îl deține, cu siguranță, *Tatăl nostru* „celtic” sau „dacic” despre care a scris presa cu entuziasm acum câțiva ani. Sursa este culegerea de *Tatăl nostru* poliglot publicată de Chamberlayne în 1715, la Amsterdam, unde găsim o versiune care sună românește, într-o limbă coruptă, identificată de autor ca velșă, de care s-a ocupat acum câteva decenii și Eugeniu Coșeriu. Versiunea e furnizată de Nicolae Milescu cărturarului suedez Stiernhielm, care o va publica în 1667. De acolo trece într-o culegere similară, adăugându-i-se diverse greșeli de culegere și confuzia lui *walachicus* cu *wallicus* „velș”, care a determinat indexarea rugăciunii la versiuni celtice. De-a dreptul hilar este faptul că același text al lui Milescu este revizuit de cineva cu unele cunoștințe de română și furnizat apoi lui Chamberlayne, care-l publică în aceeași culegere, de această dată identificat ca românesc, la doar 20 de pagini distanță de versiunea „celtică”.

– **Cât de mult diferă ceea ce este acum acceptat – și utilizat – ca formulă-standard pentru rugăciunea *Tatăl Nostru* de primele versiuni?**

– De fapt, toate opțiunile de tradu-

cere din rugăciunea actuală sunt atestate în secolul al XVI-lea, cu excepția sintagmei *spre ființă*. Avem deci o stabilitate uimitoare a rugăciunii. Aș spune chiar că folosim azi în rugăciune particularități de limbă care funcționează din cele mai vechi versiuni atestate până azi și, totuși, nu le resimțim ca anormale, în ciuda faptului că ele nu caracterizează româna vorbită: zicem *sfințească-se* în loc de *să se sfințească*, *vie* în loc de *să vină*, *ne izbăvește* în loc de *izbăvește-ne*, iar pe alocuri putem auzi și vechea rostire muntenească *greșalele*, devenită normă în vechea română literară din toate provinciile românești datorită tipăriturilor lui Antim Ivireanul. Uneori auzim chiar și forme ca *pre* și *carele*.

– „*Tatăl Nostru*”. Dar și „*Părintele nostru*”, în unele versiuni. Și mai cum? Și, mai ales, de ce?

– Într-adevăr, până la standardizarea rugăciunii, petrecută în epoca lui Antim Ivireanul, cei doi termeni sunt în concurență, fiecare cu variantele lui fonetice. Ambii sunt termeni de origine latină și sunt prezenți în toate graiurile. Am ob-

servat însă preferința pentru *părinte* în graiurile nordice (adică din Moldova și din Transilvania de la nord de Mureș), ceea ce m-a făcut să afirm că avem o posibilă diferențiere dialectală. Acum aș nuanța un pic părerea respectivă: cred că *părinte* caracterizează, într-adevăr, graiurile nordice, dar ca o particularitate stilistică. Este o formă reverențioasă, folosită în epoca veche în toate raporturile de filiație. Această situație mă duce cu gândul la adresările reverențioase surprinzătoare din unele texte de cult, cum e cazul adresării „svinția ta” către Maica Domnului din *Paraclisul* publicat de Dosoftei în 1673.

– **De ce mai ales „ceruri”, și nu „cer” – în diversele versiuni ale acestei rugăciuni?**

– Pluralul *ceruri* desemnează, încă din tradiția veterotestamentară, împărăția lui Dumnezeu și a fost redat ca atare în traducerea biblice. Așa se face că substantivul *cer* înregistrează în română o diferențiere semantică la plural. Multă lume nu observă că pluralul *ceruri* apare de fapt doar în limbajul religios, pentru a desemna împărăția lui Dumnezeu. Unele confuzii au apărut din cauză că *cer* apare la plural în invocația rugăciunii și la singular în cererea a treia. Anticipând a doua ocurență, vorbitorul are tendința să folosească singularul în ambele situații, situație întâlnită și în unele versiuni românești vechi. Cred că aceasta poate fi o dovadă a circulației orale a rugăciunii.

– **Care este pasajul cel mai controversat din întreaga rugăciune *Tatăl Nostru*?**

– Cu siguranță e cererea a patra: „Pâinea noastră cea de toate zilele/spre ființă dă-ne-o nouă astăzi”, căci despre natura pâinii cerute aici se discută de aproape două milenii.

– **De ce este cu „pâinea” din această rugăciune? De ce acest cuvânt atât de special aici?**

– Se pare că aramaica este sursa acestei controversate. Textul grecesc original prezintă, atât la Matei, cât și la Luca, pe *epiousios*, un termen creat pentru a echivala, din câte se pare, un concept semitic. Acest *hapax legomenon* a fost analizat de-a lungul timpului fie ca un compus din *epi* și *ousia* („pentru ființă”), fie ca un derivat neobișnuit, care ar însemna „pâinea (zilei) care vine” sau „de mâine”. În cele mai vechi versiuni latinești, *epiousios* este tradus prin *quotidianus* „zilnic”. Pe la 400, când traduce Vulgata, Hieronymus inovează pasajul de la Matei, creând în acest scop termenul *supersubstantialis*, prin care s-ar înțelege „necesar subzistenței”. Nici vechile traduceri biblice orientale nu sunt unitare: în tradiția siriacă se vorbește fie de pâinea „continuuă”, fie de pâinea „necesară”, iar în tradiția coptă se vorbește de pâinea „care vine” sau „de mâine”. Tradiția slavonă, care ne privește pe noi, calchiază termenul grecesc, redându-l prin „pentru ființă”. Toate variantele au fost determinate de modul cum a fost înțeles *epiousios*. Recent, profesorul Chrys Caragounis a dat o nouă contribuție pe această temă, convingătoare după părerea mea, unde arată că singura interpretare corectă este cea care pleacă de la compusul *epi* și *ousia*, celelalte fiind interpretări forțate, care nu se susțin nici lingvistic,

nici hermeneutic. Interpretarea corectă ar fi, așadar, „pâinea necesară pentru subzistență”, întemeiată lingvistic și în consens cu majoritatea covârșitoare a interpretărilor patristice. Pâinea pe care creștinul o cere în rugăciune este necesarul zilnic – nici mai mult, nici mai puțin (a se vedea și Pilde 30:8), atitudine care exclude grija zilei de mâine, în acord cu o altă poruncă biblică.

– **„Pâinea noastră cea de toate zilele” sau, mai degrabă, pentru că mai aproape de sensul original, „pâinea cea spre ființă”?**

– Eu înclin către a doua tocmai aplicând principiul literalității în traducere, chiar dacă prima are o tradiție venerabilă, căci din secolul al XVI-lea circulă neîntrerupt. Dar parcurgând interpretările date rugăciunii în spațiul românesc de-a lungul secolelor, mi-am dat seama că cele două sintagme sunt mult mai apropiate decât credeam, având de a face în realitate cu o sinonimie frazeologică aici. Confirmarea mi-a venit mai târziu, când am găsit articolul lui Caragounis. Este adevărat că *pâinea cea spre ființă* reprezintă o traducere mai exactă, dar aceeași idee de necesitate a existenței este exprimată printr-o sintagmă temporală în celălalt caz. Profesorul Eugen Munteanu a afirmat, pe baza a ceea ce se știa la data respectivă, că ar putea exista o diferențiere confesională în acest pasaj, o opoziție între înțelegerea telurică și cea mistică a pâinii. În realitate, corpusul pe care l-am studiat arată că, în epoca veche, de toate zilele apare fără deosebire de confesiune, iar în comentarii – de exemplu, la Antim Ivireanul – acestei sintagme i se aplică interpretări cât se poate de mistice. Despre o diferență confesională, explicabilă mai degrabă istoric decât hermeneutic, putem vorbi doar azi: dacă sintagma de *toate zilele* este, prin vechimea ei, ecumenică, în sensul că a fost adoptată de toate confesiunile, *spre ființă* este folosită de obicei în spațiul ortodox, fiind mai recentă: ea apare pe la 1800 în școala de traducere de la Mănăstirea Neamț și, prin autoritatea cărților traduse sau revizuite acolo, difuzate ulterior în tot spațiul românesc, s-a impus rapid și este predominantă în mediul ortodox.

– „Împărăție”, de la „Împărăția Ta” trimite, oarecum, și la ideea de basm. Ce mai avem, ca sinonime utilizate (și, iată, copios surclasate de această opțiune care sună atât de firesc)?

– Exact, nu sună a trimitere la o realitate terestră și poate tocmai aceasta i-a asigurat durabilitate. Conceptul de stăpânire este supus de obicei condiționărilor istorice. De exemplu, în Noul Testament de la 1648, tipărit în Transilvania, în loc de *împărat* apare *crai*, iar acum câteva decenii, în vremea monarhiei, psalmii împărătești – la a căror citire participa suveranul – vorbeau despre *rege*. Cu toate acestea, rugăciunea a rămas deasupra condiționărilor istorice – cel puțin la noi, așa încât stăpânirea lui Dumnezeu a fost desemnată întotdeauna prin *împărăție*. Termenul în sine este interesant pentru că derivă din *împărat*, care s-a păstrat doar în latina balcanică, supraviețuind în română și albaneză. Latinistul H. Mihăescu explica just păstrarea termenului aici (spre deosebire de Occident, unde el a

fost împrumutat din latină în vremea lui Carol cel Mare) prin supraviețuirea până târziu a Imperiului Bizantin. Textele biblice românești nu desemnează împărăția lui Dumnezeu altfel decât prin acest derivat de origine latină. Dar nici în limbile occidentale nu sunt variații notabile. Condiționarea istorică este mai evidentă în limbile turcice, unde împărăția lui Dumnezeu este desemnată nu doar prin termeni consacrați în limbajul religios, ci și prin corespondenții lui *sultanat*, *pașalâc* (în turcă și azeră) și *hanat* (cumană).

– **Încheierea – ceea ce avem dinainte de „Amin” – este sau nu este din formula originală?**

– Încheierea este foarte veche, dar numai o parte din manuscrisele *Noului Testament* o atestă. Prin urmare, păreriile cu privire la autenticitatea ei sunt împărțite, unii socotind că prezența încheierii în rugăciune se datorează uzului liturgic. Este de remarcat faptul că ea apare în *Didahie*, care datează din secolele I-II, și că rugăciunea iudaică avea în încheiere o laudă adresată lui Dumnezeu. Trebuie spus că încheierea aceasta mai este numită și doxologie, chiar dacă într-un sens impropriu, deoarece nu este o rugăciune de slavă în sine, ci de justificare a cererilor din rugăciune: creștinul cere de la Dumnezeu aceste lucruri pentru că a Lui este împărăția, puterea și slava.

– **Se spune, uneori, în loc de „amin” și „adevăr”. Explicația pentru această opțiune, înțeleg, nu este foarte complicată...**

– Într-adevăr, traducerea lui *amin* ar fi „așa să fie”, „adevărat”, rolul său fiind acela de a întări cele afirmate. Un fapt neobișnuit este apariția echivalării *adevăr* în unele texte românești vechi traduse din slavonă. Totuși, în *Tatăl nostru* ea nu a avut difuzare: am găsit-o în două texte din secolul al XVII-lea, *Codicele Todorescu* și *Evangheliarul de la Războieni*, acesta din urmă fiind cunoscut pentru traducerile paralele pe care le oferă.

– **În fine, o întrebare care invită și la câteva șarje hermeneutice, dar și la un mic joc speculativ: cum apreciați că este veche această rugăciune care are și prezent și viitor și în ce fel considerați că este nouă o asemenea rugăciune, în fond, atât de veche, fie și numai într-un sens istoric?**

– Rugăciunea a fost rostită de Iisus Hristos în vremea lui Tiberius Caesar, pe muntele din fața Mării Tiberiadei, dar nu a fost circumscrișă unui timp și spațiu anume. Un lucru absolut firesc, de vreme ce nevoile omului la care rugăciunea face referire, de la nevoia de hrană până la cea spirituală, sunt mereu aceleași. Noutatea permanentă a rugăciunii stă în faptul că pare a fi fost alcătuită pentru fiecare în parte, cum observa Alexander Schmemmann. O ilustrare a actualității rugăciunii găsim în viața principesei Ileana, care a lăsat o mărturie memorabilă despre *Tatăl nostru*: după doi ani de exil, prubeagă și moartă sufletește din cauza pierderii țării, Domnița mărturisea că a trecut de la moarte la viață deodată, zicându-și obișnuitul *Tatăl nostru*, când a ajuns la „Facă-se voia Ta”.

Interviu realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Rugăciunea *Tatăl Nostru* și limba română

La drum cu nevasta mea

Alexandru BUDAC

Manu Stoleru, fost fotbalist la Dinamo, fost selecționar internațional – a antrenat în țările Golfului Persic și în Ucraina –, figură imediat recunoscută pe stradă de microbiști, și-a folosit statutul de VIP ca să sară peste rând la transplantul de cornee, iar acum trebuie să meargă la Târgu Mureș, la profesorul care l-a operat, să-și scoată ațele de la suturi. Situația îl aduce la cheremul nevastei, Sabina, cândva ucigător de arătoasă, astăzi, mutilată de liftinguri și alte intervenții estetice. Călătoria îi obligă să stea închiși împreună, în mașină sau prin hoteluri, așa că fiecare găsește prilejul să toarne peste celălalt povara anilor de căsnicie. Îmboldit de o vagă remușcare la gândul situației sale de privilegiat al sistemului medical românesc, și convins că banii alină conștiința grea, Stoleru vrea să cunoască neapărat familia donatorului, un bărbat (sau o femeie) din Huedin. Deși legea interzice divulgarea datelor personale, șpaga descurie și cele mai bine păzite secrete. Localitatea transilvană îi amintește de Violeta, iubita care i-a frânt inima în tinerețe. Nu cumva privește lumea chiar prin ochii ei?

Romanul *Sfumato* (Polirom, 2019) are cea mai cinematografică proză de la *Cele ce plutesc* încoace. Mircea Daneliuc se achită impecabil de sarcinile la volan, când scrie, și când regizează (nu mă gândesc doar la *Cursa*, ci și la rolul perspectivei de după parbriz în compozițiile din *Senatorul melcilor*). Mi-ar plăcea să știu cum conduce. Spațiile închise, ca niște capsule, îi permit lui Daneliuc să-și izoleze personajele în laboratoare și sere, unde le studiază minuțios comportamentul, lăsând tensiunea să atingă puncte de fierbere paroxistice. Iar rulara pe șoselele plombate ale patriei susține perspectiva panoramică. Când geamurile portierelor coboară, îți dai seama că războaiele domestice și meschine din habitacul sunt în ton cu nebunia de afară.

Intriga stă înfiptă într-o neașteptată metaforă homerică: pe măsură ce vederea lui Stoleru se stinge – de aici referirea din titlu la tehnica de pictură ce umbrește tranzițiile cromatice –, percepția lui lăuntrică se ascute. Antrenorul își mută viața aproape complet în trecut, înainte de '90, când se culca cu medicinista Violeta, și când s-a incurcat, la fel de acrobatic, cu Sabina, pe atunci soția unui reputat medic osteopat. Efuziunile lui lirice – mă rog, e un fel de a spune, întrucât Stoleru își traduce sentimentalismul și melancolia în argou de peluză – sunt până la urmă înghițite de misoginism conjugal, iar chipurile frumoase de odinioară se descompun macabru de la o bornă kilometrică la alta. Platonismul juvenil de vestiar va fi răpus de fiziologia geriatică. Momentele în care Stoleru, mânat de nostalgie oarbă, suprapune aventurile de tinerețe și situația lui actuală, uitând unde se află, generează situațiile amuzante din roman.

Nu în ultimul rând, *Sfumato* desfășoară detaliat o poveste sexy, fără erotism. Personajele nu se iubesc, ci se doresc năprasnic – între ochi și genitale se înstrună un singur nerv –, sar animalic unele pe altele, apoi se înșală reciproc și ajung să se deteste. Filiera grecească transpare și din intriga secundară. Sabina are un băiat din prima căsătorie, Robert. Băiatul e gay și, împreună cu partenerul său, adoptă un copil de etnie romă. Homosexualitatea fiului constituie unul dintre principalele motive de harță dintre cei doi soți, însă Daneliuc nu dezvoltă acest conflict de familie. Rămâne mai degrabă un gag

auxiliar, din păcate, căci, în scurta lui apariție, Robert are trăsături mai umane decât plasticata Sabina și tembelul său tată adoptiv.

În rest, Mircea Daneliuc își face exercițiul obișnuit: lasă personajele să se sfășie sistematic, bate praful din pernele imoralului confort românesc în materie de corupție, scapără dialoguri în silitră, subliniază cu tușe groase discrepanța dintre bogați și săraci, modelează în ghiulele de comedie neagră moștenirea comunistă. De câteva ori – în special într-o scenă de avort – apasă cam tare pedala grotescă, dar *Sfumato* mi s-a părut mai detașat și mai verosimil decât romanul precedent, *Andreas, Andrada*, cu un final agonizant și haios totodată, unde suspansul se bizuie pe efectul comic, și reciproc.

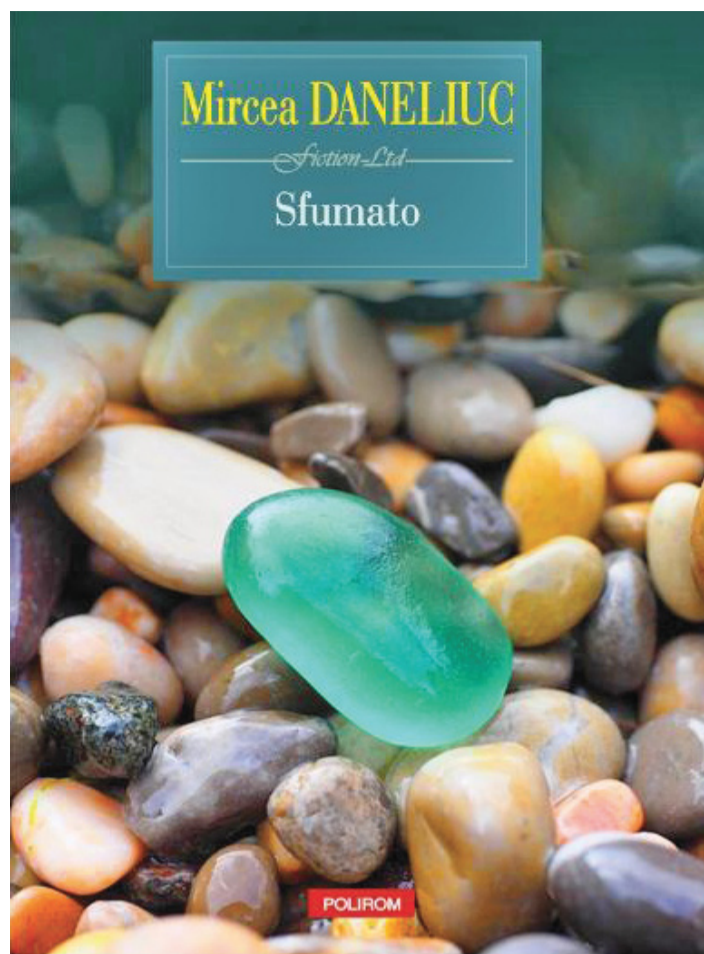
Așadar, o scurtă aventură pe șosea, cu doctori și fotbaliști, minijupe și crampoane, picături de ochi și creme cosmetice, mașini Audi și cai troieni, acolo unde nu te aștepți.

Supraviețuirea

La sfârșitul lui februarie, când a început semestrul al doilea, le-am spus studenților, mai în glumă, mai în serios, că vom studia, printre altele, o operă literară de actualitate, și anume *Oedip rege*. Am făcut o pauză retorică, să mă asigur că toate urechile sunt suficient de nedumerite și de ciulite, apoi am adăugat: e o tragedie greacă despre cum se comportă oamenii pe timp de epidemie. Răsete, ca la sitcom. Firește, am simplificat grosolan intriga lui Sofocle – nu m-am gândit că lucrurile se vor precipita atât de nefericit, și că voi marca primul an în care nu mi cunosc studenții (*online* comunică, dar nu cunoști pe nimeni, ești un *deus ex machina* parodic) –, dar, chiar și așa, aproximarea mea ironică sfidează eventualele ridicări din sprânceană. Niciuna dintre piesele de rezistență epidemiologice din istoria literaturii apusene nu pune în prim-plan, la modul clinic, boala, ci răsturnarea moravurilor, testul moral și carnavaul de carantină. Cât de prezentă este Moartea Neagră în *Decameronul*? Durează un capitol introductiv. Câte detalii despre holeră vă amintiți din romanul lui García Márquez? Iar alegorii precum *Ciuma* lui Camus sau *Eseu despre orbire* de Saragamo funcționează mai degrabă în politică, decât în izoletă. Nu pun la socoteală pletora de distopii și seriile cu zombi. În cele mai multe cazuri, virusurile mutante par să fi vlăguit și bruma de talent a autorilor.

Mă intrigă recomandările de lectură din acest sezon sinistru. Redactori și croniciari – de la noi și de aiurea – se întrec în a întocmi liste cu volume despre epidemii și apocalipse. Chiar avem nevoie de consolări otrăvite? Când turbulențele scutură aeronava, simiți oare un imbold dulce-masochist să răsfiești istoria accidentelor aviatice? Nu mai puțin simptomatic pentru lumea noastră culturală mi se pare faptul că din majoritatea bibliotecilor de carantină lipsește poate cea mai relevantă poveste pentru situația actuală. Abia după ce COVID-19 a început să se răspândească galopant pe teritoriul SUA, am observat cum se adună timid și menționările nuvelei „Pale Horse, Pale Rider”, în presa de peste ocean.

De regulă, când ne gândim la modernismul american în proză, triumviratul Fitzgerald-Hemingway-Faulkner ia frișca referințelor, însă Katherine Anne Porter (1890-1980) le face față cu brio. Orfană de mamă de la doi ani, măritată la șaisprezece cu un soț violent, figurantă în filme, ca să se poată întreține, bolnavă de tuberculoză, în 1915, observatoare implicată – de la fața locului – a Revoluției mexicane, jurnalistă ambițioasă în timpul Primului Război Mondial, stabilită apoi o vreme în Europa, cât să asiste în direct la apoteoza nazistă – subiectul singurului ei roman, *Ship of Fools* (1962) –, categorică în refuzul de a semna o adeziune la *McCarthyism* (deși n-a fost niciodată comunistă, a crescut cu Montaigne, nu cu Marx), Porter s-a impus ca autoare de proză scurtă. A publicat puțin, dar, pentru că era perfecționistă, creațiile ei nu sunt afectate de asperitățile și inegalitățile specifice autorilor prolifici. Dintre nenumăratele traume și evenimente nefericite ale vieții ei, niciuna nu a captivat atenția criticii și cititorilor ca resurecția miraculoasă din 1918.

Katherine Anne Porter s-a numărat printre victimele gripei spaniole. Medicii s-au grăbit s-o declare pierdută. Pe YouTube poate fi vizionat unul dintre interviurile ei de senectute, unde povestește coșmarul trăit și despre felul cum părul negru i-a albit complet după spitalizare. Din păcate, gazda, cunoscutul om de televiziune James Day, o întrerupe mereu, așa că întreaga conversație este aproape imposibil de urmărit. „Pale Horse, Pale Rider”, o poveste de dragoste, în primul rând, a crescut din această experiență-limită, dar nu o recomand chiar azi, mai ales dacă sunteți dintre aceia pe care, la fel ca pe mine, îi încearcă diverse simptome în timp ce citesc. De exemplu, personajul masculin, recrutul Adam, adulmecă mânușile parfumate ale Mirandei, dar gestul tandru și toate conotațiile romantice induc așteptări anxioase, întrucât știm ce bănuie prin aer. Celelalte motive, relevante pentru noi, țin de activitatea jurnalistică a protagonistei. La un moment dat, în redacție, râde împreună cu colegii de teoria conspirației conform căreia epidemia ar fi fost provocată intenționat de un submarin german, apărut noaptea în portul din Boston.

Dintre favoritele mele aș alege „Flowering Judas” – în canonul lui Porter, proza este *everybody's darling* –, despre Laura, o americană ravisantă, surprinsă flirtând periculos cu temperamentalii revoluționari mexicani. Laura oferă floarea purpurie din copacul lui Iuda și lustruiește arme cu aceeași grație. Mai puțin răsfățată de critică, povestirea „Theft” e plasată în New York – nu tocmai decorul obișnuit la Porter –, cu o intrigă rotită concis, dar complex, în jurul unei poșete aurii, pe măsură ce protagonistă rememorează împrejurările de dinaintea dispariției inexplicabile a prețiosului obiect de recuzită. Rumațiile femeii scot la iveală un lanț causal de meschinării și relații duplicitare.

Totuși, acum, când nu doar sănătatea ne este în primejdie, ci și rațiunea și resursele de compasiune, când suntem confrunțați cu spectrul crizei financiare, și un întreg sector de populație activă din Occident – *the creative class*, cum o numesc economiștii americani – își vede viitorul suspendat indefinit, simt nevoia să recitesc credoul artistic al lui Katherine Anne Porter, formulat într-o prefață din anii '40:

„[...] arta, la fel ca viața umană, careia de altfel îi dă vocea autentică, prosperă la lumina zilei, într-o lume verde și roditoare. [...] În fața unei nenorociri de o asemenea magnitudine și configurație, vocea artistului individual poate să pară cu nimic mai eficace decât țărâitul unui greier în iarbă, dar artele chiar trăiesc continuu, și o fac efectiv prin încredere; denumirile și formele lor de expresie, uzanțele și sensurile lor primare supraviețuiesc neschimbate în tot ceea ce contează în vremuri de sincopă, scădere, neglijență; le supraviețuiesc guvernelor, și crezurilor larg împărțite, și societăților, le supraviețuiesc până și civilizațiilor care le-au creat. Nu au cum să fie distruse definitiv, pentru că reprezintă substanța încrederii și unica realitate. Artele sunt ceea ce găsim din nou după ce ruinele sunt curățate. Iar până și cea mai mărunț și incompletă ofrandă, acum, poate fi un act de mândrie în apărarea acelei încrederi.” (A. B.)

Ce lecții ați învățat din criza coronavirusului?

Teodor BACONSI

Eseist, diplomat

Întrebarea dumneavoastră are un calapod optimist: e ca și cum criza epidemiologică a trecut și fiecare dintre noi a fost suficient de înțelept pentru a

din ce e făcut viitorul, că trecutul e plin de erorile noastre și că prezentul capătă un statut insuportabil de precar. Nu cunoaștem magnitudinea impactului Covid-19 asupra societății globale autoparalizate profilactic. Non-acțiunea aleasă de mai toate guvernele poate antrena

profundzimele psihicului colectiv, oroarea banală a "piețelor umede", unde se consumă lilieci și se vinde, la punguță, praf din carapace de pangolin. Iată o primă lecție, printre atâtea altele, care nu-și găsesc locul aici.

Melania CINCEA

Publicistă

După două-trei săptămâni de când viața ni s-a schimbat tuturor, într-o foarte mare măsură și într-un mod bulversant la care nici nu ne-am fi putut gândi cu doar o lună în urmă, încercând să răspund la întrebarea: „Ce lecții ați învățat din criza Coronavirusului?”, realizez că încă sunt în blocaj interior. Generat de îngrijorări, chiar frici, în fața situației prezente, de angoase în fața viitorului – iar acestea sunt, parcă, mai greu de suportat și de gestionat. Că, până acum, nu mi-am pus astfel de întrebări, deși aveam suficient timp... Că nu am încă liniștea interioară nici pentru introspecție și nici pentru a-mi analiza comportamentul ante-pandemie și, raportându-l la criza prin care trecem, să-l proiectez pe cel post-pandemie. Că trăiesc pur și simplu clipa, iar la sfârșitul zilei mulțumesc Divinității că am fost ajutat să o trec cu bine. Cred că aceasta este, momentan, lecția pe care am învățat-o din această criză: neștiind ce va fi mâine, să mă bucur de prezent.

P.S. După ce am scris textul acesta, am intrat pe o rețea de socializare. Citeam, aproape absentă, comentarii – majoritatea alarmiste, în ton cu cele din toată presa, despre boală, moarte, neputințe, spaime colective – când am dat peste o fotografie care surprinde un splendid răsărit de soare deasupra mării, cu un pescăruș zburând lin între două întinderi de albastru. Și mi-am dat seama nu doar că mi-e dor de mare și de vacanță, ci și de libertate. De viața pe care am trăit-o cu toții până de curând și pe care cei mai mulți dintre noi, cred, nu am știut să o apreciem la valoarea ei reală. Iar această revelație vine cu o altă lecție: aceea că ar fi bine să ne reconfigurăm noțiunea de fericire.

Vor urma, probabil, și alte lecții pe care mi și ni le va da această pandemie care ne-a aruncat într-o tristețe generală. Mai e timp, pentru că sfârșitul ei și al replicilor pe care le va avea – o simt ca pe un seism – este încă departe.

Simona CONSTANTINOVICI

Critic literar, eseistă

Lecția primă: *uitatul pe fereastră*. Exact ca-n copilărie (iarna, la sat). Fără să-ți pese că timpul trece.

Lecția secundă: *singurătatea*. Între pereții apartamentului. 65 de metri pătrați.

Lecția a treia: *reflexivitatea și uimitura*. Te uiți la florile din ghiveci. Lumea ta e aceeași, doar petalele s-au întors către soare. Ieri n-ai observat. Azi ești uimită. Dumnezeu e acolo. Gâza de primăvară și vântul tăcut, în draperie.

Lecția a patra: *poezia*. Ca un derivat al uitatului năuc pe fereastră și al reflexivității (înțelegerea a ceea ce văd sau refuzul de a înțelege ceea ce văd).

Lecție pragmatică: *renunțarea* la hainele după care ai gonit prin magazine, să-ți refaci, chipurile, starea de spirit. Culoarea părului nu mai contează.

Altă lecție (consecință a renunțării): *detașarea* sau a nu se mai holba, în oglindă, ca prostul.

O altă lecție: *exaltarea*. Formă de ieșire temporară din starea de singurătate ori din lecțiile enumerate. Absentarea. Pustiul. Te vezi cuprins de-un entuziasm care aduce a nebunie. *La vie en rose* e lozincă. Poți muta munții. Ești solidar cu toată lumea. Vrei să pui umărul. Pereții te strâng ca o menghină. Patul se îngustează. Tavanul atinge îngrijorător podeaua. Nu ți-e frică. Fericire, în doze mici, ca parfumurile găsite în amforele de la Pompei, îngropate-n cenușă.

Lecție derivată: starea de *neputință*. Te lupți să alungi roiul de gânduri negre, corbi neputinței, dar, la televizor, Macron, teatral, pe TV5, repetă: *Nous sommes en guerre*. Iei în mână stiloul. Deschizi laptopul. Tastezi. Ești pe ZOOM. Studenții te privesc lung. Ecranul e fluid. Întinzi mâna.

Lecția ultimă: *nu suntem nemuritori*. Ne asemănăm atât de mult. O apă și-un pământ. Frica noastră e polimorfă. Optimismul cu care combatem angoasa. Întorci ușor clepsidra. Firul de nisip și împăcarea cu sine. Pactul dintre viață și moarte.

Epilog. Ordinea nu e bătută-n cuie. Lecții învățate ca la carte. Forme de supraviețuire. Abecedarul renunțărilor, al câștigurilor noastre. Pelerinaj în simplitate.

Episcopul Ignatie al Hușilor

Aș fi tentat să spun că orice criză, conform sensului oferit de termenul grecesc, este un moment de judecată. De despărțire a apelor. De profundă lămurire. Mai ales, o limpezire a relației dintre om, natură și Dumnezeu. Până acum nimic nu era clar. Cam toate mergeau de-a valma.

Pentru mine personal, din barocul de problematizări generate de criza pandemică a coronavirusului, trei se evidențiază ca având alura unui aisberg care merită luat în serios:

1. **Știința**, în toată superbia și aroganța ei, este neputincioasă în fața unui virus invizibil, care ne tulbură abrupt și incalculabil cutumele. Orice pretenție iluministă de a diviniza știința, suprimându-i dimensiunea dubitației, care este inima cercetării, devine acum o simplă retorică. Cine crede că știința este îndreptățită să ia locul credinței se înșală și riscă să fie inactual și nerealist. Criza ne pune în fața unei realități care poate fi redată în câteva cuvinte așa: experiența științifică este un mare depozit aluvionar. În situația în care ne aflăm, doar un refractar de serviciu mă poate acuza că manifest un spirit anti-științific.

2. **Omul**, prin izolare, descoperă că este locuit de puteri maligne, pe care, prins în debandada vieții de zi cu zi, nu are simțuri potrivite ca să le depisteze. Când este nevoit să se întâlnească mai des

ADRIAN CHIFU

fi "învățat lecția". Or, criza nu a trecut și nu e singulară: e numai epicentrul unei rețele de crize telescopate. Chiar și așa, lecții tot învățăm din ea, pentru că orice criză e un revelator excepțional al deficiențelor de toate felurile, o poză a umanității, o sondă filozofică lansată în adâncul condiției noastre. Crizele (fie ele provocate de factori naturali sau umani) recapitulează adevărurile fundamentale, mereu oculate în freamțul "divertismentului" pascalian: ne agităm continuu pentru a uita că suntem muritori, pentru a scoate din câmpul conștiinței mizeria de a exista neîntrebat și durerea de a cunoaște finalul, fără a cunoaște și urmarea. În criză (etimologia greacă al cuvântului indică "judecata") ieșim din caruselul obișnuințelor, pentru a trăi din plin angoasa opririi din mers. Un tablou înghețat ni se dezvăluie privirii. E momentul stazei, al anamnezei și al prognozei fără adâncime.

Am verificat din nou că nu știm

șomaj masiv, regres social, poate chiar anarhie, așa cum poate genera speranța rezilienței, patosul reconstrucției eficiente. E clar că trebuie să limităm intruziunea brutală a omului în habitatul unor specii care au propriul lor "patrimoniu" de viruși (iată, devastatori, odată trecuți la om). Numai că acest deziderat nu se poate obține prin recomandări ale Comisiei europene sau convenții multilaterale, asumate de ONU.

Chinezii ne-au dat cadoul otrăvit pentru că civilizația lor nu a instituit vreun tabu alimentară (spre deosebire de indo-europeni, de semiți etc). Au fost mereu supranumerari și nu au observat distincția *pur-impur*, ceea ce explică și faptul că spiritualitatea lor (adică sincrismul dintre confucianism, buddhism și daoism) nu e o adevărată religie. O religie demnă de acest nume operează cu opoziția *sacru-profan*. Chinezii au o teologie atee, sapiențială ancestrală și nihilistă, care explică, de departe și din

cu sine însuși, își dă seama că este cumplit de plictisitor. Nu atât pentru ceilalți, cât pentru sine însuși. Îi este scârbă chiar de el însuși. Ar fugi de sine însuși ca apucat de streche. Unii au nevoie să fie salvați chiar de ei înșiși. Asta pentru că suntem neîncheiați și neașezați lăuntric. În noi înșine nimic nu este sigur. Blaise Pascal avea dreptate atunci când a scris aceste rânduri: „Toată nefericirea oamenilor vine dintr-un singur lucru: acela că nu știu să rămână singuri într-o odaie” (Cugetarea 139).

3. **Dumnezeu** nu mai este o realitate exterioară a ființei. Acum toți suntem angajați în a-L trăi în adâncul inimii noastre. Din păcate, pe planul credinței, criza pandemică se pare că este mult mai malefică și distructivă decât orice alt regim totalitar. Comunismul a avut tentația luciferică de a-L fura pe Dumnezeu din inimile oamenilor. Criza coronavirusului nu își propune să Îl fure pe Dumnezeu, ci pe cei care nu credeam că pot fi furați vreodată: credincioșii. Bisericele s-au golit fără niciun pact sau vreo agresiune umană. Totul a fost unilateral: virusul a decretat stare de urgență, iar credincioșii au trebuit să dispară din calea lui. Noi doar am încuviințat. Probabil din frică și din responsabilitate. Așa ne-am trezit că nu îi mai avem în biserică. Dar în orice rău e și un bine. Chiar dacă bisericile sunt goale, sufletul fiecărui creștin s-a transformat într-o biserică în care preotul este mintea, altarul este inima, iar gândurile sunt o perpetuă rugăciune. Doamne, scapă-ne de virușii care ne fură nu numai sănătatea, ci și pe cei care sunt inima și frumusețea Bisericii noastre: credincioșii.

Lucian IONICĂ

Jurnalist

Cred că unele lucruri pe care le-am învățat și pe care continui să le învăț în actuala criză, le știam de dinainte de epidemie. Această afirmație poate să nedumerească, deoarece înveți ceea ce nu știi, cum să înveți ceva ce cunoști deja? Știam cum este să stai în casă, fără să ieși mai multe zile, pentru că mi se întâmplase cândva, bolnav fiind, dar atunci fusese o experiență strict personală. Acum este una colectivă. Știam că, uneori, oamenii pot să acționeze ilogic, punându-și viața în pericol, trei fiind, nu doar beți sau drogați, dar nu știam că numărul celor care se desprind de realitate este atât de mare. Știam că unii specialiști pot să își greșească, dar nu știam că uneori pot da dovadă și de irresponsabilitate. Nu mai vorbesc de cei dedați nemerniciilor. Și ar mai fi câteva astfel de lucruri.

Citiserăm cărți și văzusem filme ce prezentau catastrofe, într-o viziune realistă sau fantezistă, având o anumită miză sau propunând doar un altfel de divertisment, destul de popular. Era un joc al imaginației, care te invita uneori la o meditație asupra destinului omenirii și la locul tău în univers – un fir de praf. Acum înveți pe viu să lupți cu îngrijorarea ce tinde să se transforme în teamă și te străduiești să rămâi rațional, fără să te pierzi printre multele zvonuri. Dincolo de analize subtile, de discursuri elevate și inteligente, descoperi o realitate intrată într-o stare acută, periculoasă, imprezvizibilă, cu multe detalii

de nepătruns.

Iar schimbarea ei nu se poate face doar prin comentarii, oricât de pertinente, necesare și binevenite ar fi, ci e nevoie și de acțiune inteligentă, la momentul și locul necesar, efectuată nu doar de către alții, ci de fiecare dintre noi. A sta acasă acum este un mod de acțiune pentru cei mai mulți. A te pregăti, ca după ce epidemia se va termina, să schimbăm ceea ce este de schimbat, este o datorie morală, față de cei care au murit sau au avut de suferit din cauza coronavirusului. Chiar și față de noi înșine.

Martin S. MARTIN

Medic, eseist

Prima lecție învățată a fost cea care confirmă puterea uriașă de impact a *neșteptatului*. A evenimentului negativ care ne ia pe nepregătite. Cu toții avem înclinarea de a încerca să ne plănuiim viitorul, cu toții uităm - în perioadele de bine și de prosperitate - că lebedele negre sunt doar ascunse după un nor, că vor veni asupra noastră, mai devreme sau mai târziu.

Legat de această reamintire, nu poți să nu fii uimit de *vulnerabilitatea societății moderne*, pe care o credeam stabilă, puternică, consolidată. Sub ochii noștri, instituțiile, stabilitatea socială, comportamentul oamenilor, conceptul de normal, economia, stilul de viață se schimbă, în special în rău.

Se vede limpede, după doar câteva săptămâni de epidemie, cum resursele se subțiază periculos, cum pârghiile prin care guvernele ar vrea să controleze situația sunt doar parțial eficiente, cum se întrevide prin fisurile nou apărute pericolul de haos, deznădejde, paralizie...

Sper cu toată puterea că pandemia își va modifica mersul, că își va pierde suflul și va fi ajunsă din urmă de metodele de limitare și de mult așteptate tratamente și vaccinuri eficiente. Omenirea nu a dispărut niciodată și nu va dispărea nici acum din cauza unei epidemii. Una din cauze este că, pe tăcute, numărul oamenilor care se imunizează crește și - după un timp - virusul, cât o fi el de contagios, nu va mai găsi destule gazde disponibile.

Mai sunt mirat de *numărul mare de negaționiști*, care consumă o mare energie în a critica eforturile oamenilor și al instituțiilor care se opun, cu curaj și abnegație, pandemiei. Strategia intervenției precoce este numită exagerare și atac asupra libertăților, iar analiza, calculele, avertismentele și instrucțiunile sunt botezate panică și isterie.

Dar cum se face atunci că țările care au întârziat să adere la campaniile de izolare/carantinare au plătit, în doar câteva săptămâni, prețul mare al miilor de bolnavi și morți? Cum e asta isterie? Cum se împacă buletinele zilnice, care indică rapide creșteri ale îmbolnăvirilor în toate țările, cu acuzațiile de panică nejustificată? Și cui îi folosesc articolele care minimalizează importanța măsurilor de apărare, când studiile de prognoză arată că suferința ar fi mult mai mare, în lipsa

intervenției?

În fine, am urmărit cum noile practici din comerț, transporturi, învățământ, sistem de lucru, care respectă principiul izolării, dau rezultate. Este foarte probabil că, la terminarea pandemiei, lucrul de acasă, școala la domiciliu, universitățile on line, modul în care companiile își folosesc forța de muncă, sistemul de lucru cu publicul al băncilor și magazinelor se vor schimba, că *noi modele de organizare* vor fi inovate și aplicate.

Pe plan internațional, cea mai previzibilă schimbare va fi *decuplarea economică USA-China*. Diminuată ne apare și aparența de cooperare și integrare dintre state. Criza pandemiei, urmată de criza economică deja anunțată, *vor înăspri semnificativ raporturile dintre țări*.

Ioana PĂRVULESCU

Scriitoare, eseistă

Nu cred că omul e dispus să învețe prea multe, nici în scurta lui viață plină de primejdii și nici în lunga lui istorie plină de cruzime. În ciuda experienței transmise de la părinți la copii, fiecare generație își face un punct de onoare din a experimenta propriile greșeli și a-și face răni noi. Și un titlu de glorie din a uita repede. Așadar, dacă voi vorbi totuși de ceea ce am învățat, e vorba de o învățătură de scurtă durată.

Eram, la începutul acestui semestru, în februarie, la cursul de Belle Époque și-i rugasem pe studenți să-mi pună întrebări în legătură cu absolut tot ce îi interesează despre această perioadă. Încă eram adunați cu toții, aproape o sută de oameni, în sala 408, epidemia nu-și arătase fețele hâde și nu se vedea spre ce experiențe va duce. Câteva întrebări au fost despre numele epocii și le-am spus, desigur, că numele a fost dat ulterior, când Belle Époque se încheie prin cel mai mare și mai urât război de până atunci și când oamenii au putut, abia atunci, să-și dea seama ce au pierdut.

Le-am mai spus că niciodată nu suntem mulțumiți de „timpul ce ni s-a dat” (cu formula lui Annie Bentoiu) și i-am rugat să-și răspundă onest, și ei, la întrebarea referitoare la felia de istorie pe care o trăiesc. O voce din sala de curs a spus: „Poate că și noi o să ne dăm seama, peste un timp, că ceea ce trăim acum e *epoca frumoasă*!” Mulți au zâmbit, amuzat sau neîncrezător, când au auzit asta, și am făcut-o și eu. Nu-mi închipuiam că lucrul acesta chiar se va întâmpla, și nu peste decenii, ci peste doar câteva zile.

Am învățat deci, deocamdată, că în, să spunem, ultimii 30 de ani, am trăit și noi, cei care am stat „călare pe două veacuri”, sfârșitul secolului XX, începutul secolului XXI, o *epocă frumoasă*.

Ioana SCORUȘ

Psihanalist, scriitoare

Fenomenul pandemiei nu o lecție m-a învățat, ci mi-a confirmat cele pe care deja le aflasem. Că suntem o lume a frivolului, unde lucrurile cu adevărat im-

portante sunt luate drept imposibilități, deci nu ne pot afecta; că suntem o lume a spectacolului intereselor politice, unde până și catastrofa este speculată pentru profitul personal sau de grup; că am pierdut contactul cu realitatea, crezându-ne invincibili datorită tehnologiilor; că atunci când mahalaua ajunge să conducă, ea nu poate gestiona nimic, incapacitatea venind din lipsa de bună creștere și de carte; că suntem un popor

needucat și inconștient, care se poartă ca un copil de 3 ani; că viața este timpul unei clipiri, intervalul dintre momentul în care închizi ochii și cel în care-i deschizi și că în acest răstimp ne este dat să trăim; că durerea suferinței nu poate fi prinsă-n cuvinte potrivite; că cei mai mulți nu ne-am ridicat dincolo de animalul instinctual din noi; că acolo unde nu există un Dumnezeu, nu poate exista umanism și ordine; că lumea nu a mers înainte, ci înapoi; că visul de preamărire al globalizării este, de fapt, un soi de mormânt comun, unde morții rămân anonimi; că iar am zburat prea sus, iar soarele ne-a topit aripile. Atunci când idealizarea se face țândări, prăbușirea nu poate fi decât nimicitoare.

Dar cel mai cumplit va fi că ne vom demonstra că nu am învățat nimic din nenorocirea asta, așa cum nici până acum nu am învățat nimic din trecut. La toamnă vom fi cei de ieri, cu micimea noastră absolută, care rămâne inaccesibilă propriei conștiințe: de aceea vom continua să mergem pe drumul care duce direct spre neant.

Este o zi blândă cea în care scriu aceste rânduri, un sfârșit de martie cu soare aninând în florile viguroase de merișor, cu forsythia izbucnită într-un galben citric, viu, cu pescăruși vâslind într-un adânc albastru de cer nepăsător. Aș spune că totul e la fel, dar teama cui-bărită-n adâncul sufletului știe că primăvara minte.

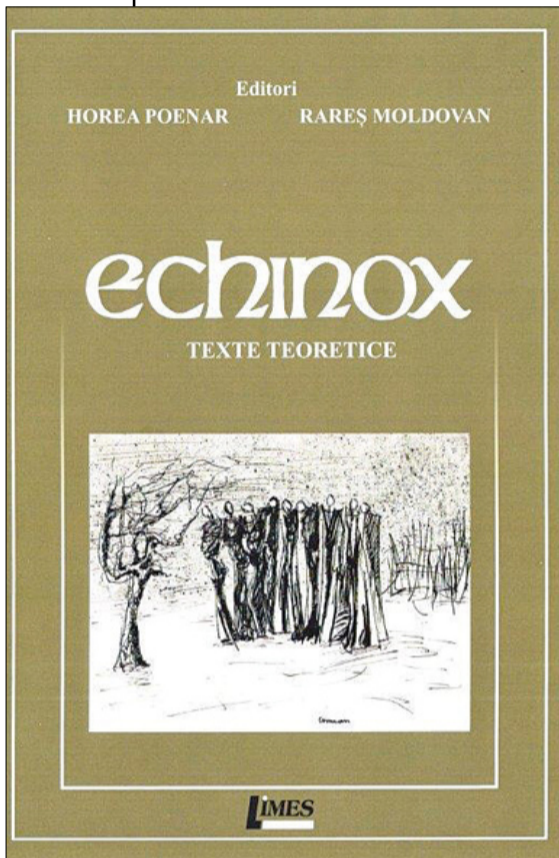
Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Ce lecții ați învățat din criza coronavirusului?

Echinoxul teoriei

Alexandru ORAVIȚAN

Când o revistă culturală împlinește cincizeci de ani, mai poate fi considerată tânără? În ce moment al traiectoriei sale o revistă propagată de un aparat studențesc, cu o redacție în permanentă formare intelectuală, își atinge maturitatea, atât sub aspect al conținutului, cât și ca experiență redacțională ori auctorială?

Revista *Echinox* a fost mereu paradoxală în acest sens, încă de la prima apariție, în 1968. Pare greu de crezut, dar revista studenților clujeni a împlinit jumătatea de veac în 2018. Printr-o maturitate înăscută și o constanță a abordărilor de-a lungul celor cincizeci și doi de ani de apariție neîntreruptă, în ciuda cenzurii comuniste, *Echinox* a oferit constant un spațiu în care studenții clujeni (și nu numai) să își poată perfecționa exercițiul critic.

Care să fie, oare, rețeta succesului? Permanenta întinerire a redacției? Menținerea în viață și cultivarea entuziasmului juvenil despre care vorbea Eugen Uricaru în 1968, în unul dintre textele programatice ale revistei? Stăruirea în misiunea „de a întregi profilul spiritual al intelectualilor în devenire”, menționat în același text programatic? Conjunția fericită a acestor dimensiuni a făcut din *Echinox*, în cuvintele lui Ion Vartic, „un fel de pasăre Phoenix ce moare și renaște mereu din propria-i cenușă.”

Una dintre constantele echinoxistilor, mai mult decât a altor grupări coagulate în jurul unor reviste culturale, a fost apetența pentru teoria și critica literară, în demersul de a racorda conștiința teoretică românească la cea din Occident. Antologia *Echinox. Texte teoretice*¹, apărută la ceasul aniversării a jumătate de secol de apariție a revistei, reunește principalele contribuții teoretice care au stat atât la baza cizelării profilului periodicului clujean (în secțiunea „Texte

programatice”), cât și la trasarea unor schimbări de macaz și a deschiderii tot mai accentuate a evantaiului cultural, în ton cu dezvoltările occidentale similare (în secțiunea „Eseuri”). Tendințele critice adunate aici se întind de la manifestările neomoderniste ale generației '60, trecând prin agitațiile poststructuraliste și postmoderniste ale anilor '80 și '90, ajungând, în cele din urmă, la direcțiile critice recente, care îmbrățișează tot mai deschis includerea produselor *pop culture* în preocupări teoretice „serioase”.

Semnatarii textelor ilustrază convingător eferescența personalităților care au poposit în paginile *Echinoxului*, oferind texte ce mai apoi vor cunoaște reîncarnări în volume devenite de referință pentru critica românească contemporană, precum clasificarea tripartită a romanului de către Nicolae Manolescu, modelul hermeneutic al lui Adrian Marino sau preocuparea pentru balcanism, în cazul lui Mircea Muthu. De la fondatori până la tinerii critici și teoreticieni deveniți voci emblematice ale *Echinoxului* ultimilor ani, antologia realizată de Horea Poenar și Rareș Moldovan asigură spațiu de reprezentare tuturor celor care au marcat evoluția teoretică a revistei pe durata existenței de peste cincizeci de ani. Editorii remarcă „în majoritatea articolelor sobrietatea «academică» a textelor, siguranța tonului, entuziasmul pentru reperele solide, ideile mari și cultura înaltă, dorința post-lovinesciană de conectare directă cu spațiile, temele și dilemele culturii europene în primul rând; toate acestea fiind trăsături amintite ori de câte ori se încearcă trasarea unui profil echinoxist.” Ar mai fi de menționat, însă, rumațiile pertinente asupra unei axiologii a teoriei, a denaturării acesteia și, ocazional, a ieșirii sensurilor din matca intenționată. Corecțiile aplicate de echinoxisti sunt tranșate mereu cu argumente, niciodată pripit.

În fapt, sutele de pagini de explorări teoretice adunate aici pot fi percepute

drept acte profunde de rezistență față de ideologizarea instituționalizată și de sechestrarea teoriei între limite clar stabilite înainte de 1989, sau față de masificarea ideii de critică literară din epoca postcomunistă. Prin observarea atentă a datelor la care anumite articole au fost publicate, spiritul de baricadă intelectuală ridicată de echinoxisti devine palpabil. Preocupările pentru definirea unor generații literare, neangajate ideologic, sau pentru descoperirea unor literaturi noi pot fi văzute drept piese ale bricolajului rezistenței prin cultură, practicat de grupare. Câteva exemple: în 1968, Ion Pop publica un text despre anti-imaginile dadaismului și a refractării acestuia față de tradiție; Ion Vlad chestiona mereu-actuala dilemă între critică și cercetare universitară în 1970 (!); în același an, Dinu Flămând publica un text de referință, intitulat „Libertatea poeziei”, în care observa: „Poezia este de acum în fața neantului și se aud semnele trecerii noastre. Mă sperie uneori câtă poezie există în tot ceea ce e nespus. Și teama devine mai mare cu cât obstinația căutării crește”.

Victor Ieronim Stoichiță vorbea despre explicarea „noii arte” într-un text despre Kandinsky din 1971; Ioan Buduca insistă asupra libertății și a posibilității de expresie a literaturii într-un eseu despre Borges din 1974, iar poezia „noilor” generații '70 și '80 era prefigurată de analize cuprinzătoare semnate de Al. Cistelean, Ion Pop, Radu G. Țeposu etc. O mostră de o intuiție notabilă, însă specifică spiritului echinoxist oferă Radu G. Țeposu în finalul unui articol despre caracterul impur și eteroclit al generațiilor literare, apărut în 1979: „Comentatorul nu-și poate reprimă orgoliul de a numi încă o dată pe acei tineri în care întrezărește, cu toate riscurile, poezii generației '80: Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei, Emil Hurezeanu, Ion Mureșan, Viorel Mureșan, Aurel Pantea, Petru Romoșan, Octavian Soviany, Liviu

Ioan Stoiciu, Elena Ștefoi, Matei Vișniec, Andrei Zanca-Sofalvi.”

În 1993, într-un text purtând semnătura redacției, se cristalizează principalele orientări în si-ajul cărora continuă activitatea și astăzi: „Spiritul echinoxist vă propune un scurt dezgheț al sistemelor (...). Acceptăm un univers care ni s-a dat, sau ne apucăm să configurăm noi unul? (...) unde mergem? (...) va continua sau se va încheia postmodernismul? (...) fenomenul cultural contemporan nu poate fi privit ca o realitate îndepărtată. Trăim în interiorul lui. Nu discutăm teorii și abstracții, discutăm despre viața noastră.” Astfel, postmodernismul și poststructuralismul devin poli teoretici pentru *Echinoxul* anilor '90 (notabil în acest sens, articolul de sinteză „Postmodernismul literar românesc”, semnat de Corin Braga, publicat în mai multe episoade în a doua jumătate a anului 1995), iar în anii 2000 are loc deschiderea către noile medii de reprezentare și diseminare a mesajelor culturale: internetul, e-literatura, jocurile video, cinematografia, dar și față de chestionări ale noilor direcții în teoria literară sau chiar a îndelung-anunțatei „morți” a teoriei.

Spiritul de angajare în chestiunile timpului nu poate fi pus sub semnul întrebării în cazul semnatarilor din revistă, iar, odată cu recenta deschidere spre tot mai multe zone de manifestare ale culturii, această apetență pentru dezbateră „de moment” se manifestă cu entuziasm ridicat, prin raportare la principiile teoretice clasicizate ori prin formularea unor poziționări edificatoare pentru noile direcții ale criticii și teoriei literare. Antologia *Echinox. Texte teoretice* demonstrează nu doar consistență și rigoare, ci și că spiritul mereu tânăr al stăruinței întru cultură se șlefuieste în timp, cu migală, dedicare, neobosită meditație și neîncetată admirație față de Operă.

¹ Editată de Horea Poenar și Rareș Moldovan, Editura Limes, Florești, Cluj, 2018, 418 p.

„Dintr-o realitate în alta...”

Poezia Soniei Elvireanu e o lirică de graniță, tributară mai multor curente. Ea poate fi plasată în descendența unor opere poetice canonice, însă nu fără a-i fi imprimată o certă notă de originalitate prin decupajul poetic propus. Recentul volum, *Șaptele luminii*, propune o poezie a suferinței în tăcere, a unei absențe atât de covârșitoare încât devine prezentă în orice colț de natură. „Umbra”, „albastrul”, „marea”, arborii, florile și fructele sunt doar câteva dintre piesele componente ale universului liric, toate contemplate prin intermediul „luminii”, simbol blagian prin excelență în cadrul poeziei românești. Influența lui Lucian Blaga e întrezăribilă nu doar în titlul volumului ori în sistemul metaforic al luminii. Sonia Elvireanu așterne în pagină un proiect poetic: transpunerea durerii în planul naturii, cu indubitabilă funcție cathartică.

Căutarea refugiului în sânul naturii, în trecut, apropiie lirică din *Șaptele luminii* de expresionism. Timpul poeziei pare a fi cel de după consumarea dezastrului, în care eul liric se detașează într-o poziție demiurgică, de unde contemplă ciclul existenței reprezentat de multiplele fațete ale naturii. Fără a uza de un grad înalt de abstractizare, poeta reușește, printr-o economie a limbajului, să creioneze granița dintre văzut și nevăzut. Metaforele des-

chise, lăsate la libera interpretare a cititorului, plasează poezia în penumbra neomodernistă, însă recurența unor culori, receptarea elementelor naturii drept stare sufletească ori motivul singurătății conferă textelor o certă notă simbolistă. Acest amalgam de direcții estetice rupe lirica Soniei Elvireanu dintr-un alt timp al poeziei, ce nu face decât să adâncească subtextul întoarcerii spre un trecut al plinătății forme.

A nu se înțelege că nu sunt prezente și ocazionalele descinderi în prezentul imediat. Componenta cea mai substanțială (deci valoroasă) a volumului *Șaptele luminii* ține tocmai de narațiunea așternută de poetă pe harta imaginărilor a unui sine scindat. La jumătatea volumului, după acumulări de energii creatoare în sânul naturii, are loc fractura. Aceasta îi prilejuieste Soniei Elvireanu cele mai izbutite versuri, în care schizoidia eului liric, captiv între lumi, irumpe la suprafața țesăturii textuale: „Privesc dintr-o realitate în alta,/ nu mai știu care e de vină/ că întâlnirea noastră e doar gând,// în urmă, absența nu mai trece./ e o boală ce coboară în inimă,// preaplinul din prima realitate/ s-a mutat în imaginar,/ trăiesc în două realități deodată,/ nu mai știu care din ele e reală,// te-ai retras într-o a treia,/ trecem dintr-una în alta,/ dar ratăm întâlnirea,// umbra realității dintâi ne caută/ răătăcită în golul absenței.” (*Rătăcire*)

Alexandru Călinescu, un seducător în cultură

Vasile POPOVICI

Se mai poate spune despre o carte că e *fermecătoare*?

Probabil că nici nu mai știm bine ce înseamnă asta, fiindcă produsul a cam dispărut. Cunoașteți mulți autori de azi care să fie în același timp erudiți, pe deasupra să scrie și bine, calitate și ea din alte vremuri, să te surprindă mereu cu subiecte noi, să-i citești de plăcere chiar când e vorba de genuri mai dificile? Literatura lor aduce a șampanie, euforizează instantaneu și-ți dă sentimentul că te afli în bună companie și că ești mai inteligent decât ești.

Ei bine, am petrecut cu asemenea carte două din zilele acestea încremenite în izolare. Se numește *Instantanee cu final deschis* (Editura Junimea, 2020), datorate lui Alexandru Călinescu. I se spune de fapt Profesorul Alexandru Călinescu, deși nu are nimic din figura scoarțoasă a unui profesor, titlu pe care el îl înnoiește. E, pentru Iași, referința, la fel cum era pentru Timișoara Livius Ciocârlie, înainte să plece la București, pentru Craiova, Eugen Negrici, plecat și el tot acolo, pentru Cluj, Mircea Zăciu, plecat departe. (În Capitală lucrurile sunt mai complicate.) În mod curios, toți cei pomeniți mai sus sunt sau au fost aristocrați în sensul deplin al cuvântului. Nu au revendicat niciodată nimic, ba au fost cât se poate de marginali, mai ales când a fi marginal era o recomandare, însă li s-a recunoscut mereu blazonul, iar comitatele lor s-au ridicat în rang prin faptul simplu că ei le-au locuit. (Doar în cazul Iașilor, după cum se vede, cu al său Alexandru Călinescu, toate verbele pot fi puse la prezent.)

Volumul de față este o lectură potrivită pentru vreme bună, ca și pentru vreme rea. Cele patru sute de pagini înșiră o suită de articole scurte, ce au avantajul că se pot parcurge fiecare între două guri de cafea sau două telefoane. Tăietura o face autorul, iar reluarea se face fără pierderi, fiindcă începe ceva nou de fiecare dată. După trei sau patru pagini, când ai terminat pastila, închizi cartea și te lași în voia ecoului pe care ți l-a stârnit mîntea lui așa de vie, așa de liberă în toate mișcărilor, a unui om plin de umor și – altă marfă rară – de un paradoxal bun-simț, cum ar fi spus Alexandru Paleologu, de care stilul și gândirea profesorului de la Iași aduc aminte.

Scriind despre André Makine, probabil prozatorul francez de azi cel mai înzestrat, care a reușit să scape din URSS în 1987, de unde a plecat nemaisuportând regimul, Alexandru Călinescu se arată contrariat. Scriitorul francez de origine rusă e, de ani buni, un adept al lui Putin. Nu mă miră. Am cunoscut, la rândul meu, în Occident, ruși albi stăpâniți de același bizar tropism. Între ei, îmi amintesc în chiar acest moment de prințesa Mașa M. de la Lisabona (rudă cu un mare pianist, binecunoscut românilor), doamnă adorabilă, cu o excepțională carieră în mari case de lux. S-a reîntors pentru o vreme, în urmă cu destui ani, în Maica Rusie, unde era să dispară, urmărită de KGB, într-o perioadă când vechile metode păreau definitiv abandonate.

Nu contează că a trebuit să fugă de acolo în circumstanțe rocambolești, scăpând ca prin urechile acului, ea rămâne totuși devotată marelui vis rusesc de mărire, fiindcă, mi-a explicat ea, *Rusiei i se iartă totul*, iar Putin îi alimentează această

fantasmă ce pe noi ne scoate din minți (fiindcă, nu-i așa, cu o vorbă teribilă a președintelui rus, „frontierele Rusiei nu se opresc nicăieri”). Niciunul dintre acești exilați cu solide cariere în Occident, fugiți din vastele teritorii ale terorii, nu văd contradicția uriașă cât Rusia dintre visul lor țarist-stalinist-putinist și propria lor opțiune de viață. Occidentalul, care le-a salvat viața, unde trăiesc în liniște și bunăstare, pe care, în fond, nu l-ar părăsi, dacă ar fi împinși să o facă, e putred, zic ei fără să clipească. Biată scrânteală rusească! (Și de ar fi numai rusească!)

Alexandru Călinescu are darul să dea peste cărți pasionante, pe care ochiul tău nu le-a zărit în librării. Ai impresia că lecturile lui sunt făcute în cea mai mare parte din aceste perle rare. Iată de pildă volumul lui Jean Chalon despre o demimondenă celebră, *Liane de Pougy. Curtezana, prințesă și sfântă* (Flammariion, 1994). Această Liane a fost modelul lui Proust pentru Odette, bisexuală, educată și insașiabilă. În câteva pagini din această minunată carte a profesorului de la Iași ai întregul ei roman: se căsătorește cu un ofițer de marină, cu care are un fiu, dar întreține și o relație extraconjugală, este surprinsă și divorțează.

Lăsată fără susținere, face prostituție, apoi, grație frumuseții ei luluitoare (chiar după canoanele de azi), urcă la gradul de demimondenă, fiind întreținută de protectori bogăți, adună o avere impresionantă, se combină, între alții (și altele), și cu profesorul de la Collège de France și mare critic literar Ferdinand Brunetiere, se recăsătorește cu un conațional de-al nostru, dacă putem spune așa, George Ghica, de profesie prinț, cu douăzeci de ani mai tânăr, frumos, feminin și împachetat în rafinate veșminte, vizitează moșia familiei din Bărăgan, spre nemulțumirea mamei-soacre... (Ai o dată în plus impresia că modelele marilor personaje din *În căutarea timpului pierdut* își intersectează constant biografia, ca și Proust însuși, cu o mulțime întreagă de români, iar asta nu încetează să ne surprindă.) Ce s-a mai întâmplat cu Liane și al ei prinț de la Dunăre, vă las să citiți singuri în volumul de *Instantanee*, dacă nu dați cumva pe Amazon chiar de volumul lui Jean Chalon.

Între lecturi, și o traducere a cărții lui Vladimir Tismăneanu, *Diavolul în istorie. Comunism, fascism și câteva lecții ale secolului XX*, apărută la Humanitas (2013), la un an după originalul publicat la University of California Press. Cum niciodată nu e îndeajuns să o spunem, reproducem spre uzul nostalgicilor și al tinerilor neomarxiști, al leniniștilor de rit nou, al radicalilor întorși cu doctorate din universități americane avertismentul politologului american de origine română: „Istoria intelectuală a secolului XX poate fi scrisă ca o serie de dezvrăjiri politice în fața unor doctrine care promisese emancipare universală și care au condus în schimb la teroare, nedreptate, inegalitate și abisale abuzuri asupra drepturilor omului.” Să nu minimizăm acțiunea acestor tineri cu mîntea sucită de vechi nebunii ideologice. Niciunul nu e celebru, nu are operă și nu anunță mari proiecte intelectuale, în ciuda studiilor la universități occidentale de renume, însă acțiunea lor obscură asupra unei studențimi pentru care comunismul e o realitate de acum o mie de ani s-ar putea să dea într-o zi rezultate ireversibile și să ne trezim cu monstrul încă o dată în bătaură, uriaș.

Pentru întregirea tabloului patologiei românești contemporane, Alexandru Călinescu scrie câteva pagini memorabile de ironie sub titlul *Năzbătii la ONU*. Tema e altă sminteală ce bătute minți pustiite, *dacologia*.

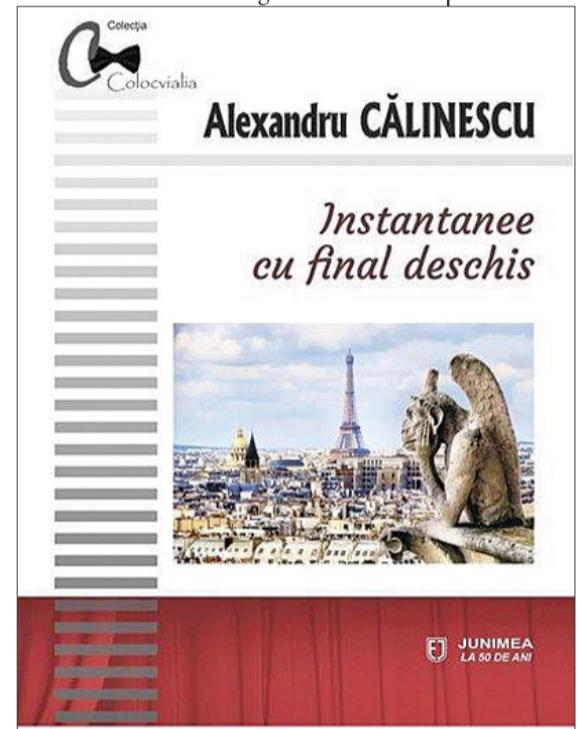
Negare a originii latine a limbii române, rescriere a istoriei noastre vechi și revanșă asupra ei, fantasmă ieșită din elucubrațiile unui Funar și ale altora de aceeași anvergură intelectual-științifică, dacologia și-a găsit adăpost în prestigiosul imobil al ONU, prin grija Misiunii noastre pe lângă forul mondial! Fondator e un anume medic stabilit în SUA, Napoleon Săvescu, cu sprijinul doamnei Lia Lungu, cântăreață de muzică populară, originară de la noi din Banat, ca să vezi, interpretă transpusă a Imnului Dacilor: „Noi nu suntem urmașii Romei / Nici nu am fost, nici nu vom fi. / Măreții Daci ne sunt strămoșii / Și vremea lor va reveni.” (Nu ratați, e pe youtube, înălțător!) Doamna europarlamentară și scriitoare din Timișoara Maria Grapini nu a putut fi prezentă la ediția din 2016 a Congresului dacologilor de la New York, aflăm, dar a trimis totuși un mesaj de susținere. Nu lipsim cu totul de la marile evenimente.

Mereu cuplat la realitate, Alexandru Călinescu se interesează de câte o temă ce pare, dar numai pare, complet depășită: *Ruses et plaisirs de la séduction* (Albin Michel, 2018), *Șiretlicuri și plăceri ale seducției* (să reamintim că Profesorul a predat o viață literatură franceză la Universitatea din Iași). Autoarea se numește Marie-Francine Mansour.

Dar se mai poate vorbi azi de seducție? Mai îndrăznește cineva? Gravă provocare. În epoca hărțuirii sexuale, a lui *Me too* și *Denunță-ți porcul* (*Balance ton porc*), care, să reamintim, nu a început odată cu afacerea Harvey Weinstein, ci mult înainte, în 1991, cu ocazia numirii judecătorului Clarence Thomas ca membru în influenta Curte Supremă americană. Acela a fost unul din primele scandaluri de natură să schimbe legislația și moravurile. De atunci și până acum am parcurs o distanță astronomică. Azi universitățile și ipocritul Hollywood au

devenit locuri de pioasă închinăciune și de aprins o lumânare. Ca să nu mai spun ce era să pățească bietul Cristiano Ronaldo cu fata respectivă, ce urcase cuminte în camera lui de hotel în miez de noapte cu gândul că vor dezbate problematica Dasein la Heidegger – și când colo...

Revenind la volumul doamnei Mansour și cam în răspăr cu viziunea antipatică a feminismului în era corectitudinii politice, în logica seducției femeia e marea preoteasă. Ea acceptă sau refuză oferta seducătorului, ea își alege partenerul, exercită influență și degajă putere. Exemplele, culese din istoria omenirii, repun lucrurile într-un mai just echilibru între sexe. Deși nici să mă tăiați în bucăți nu înțeleg de ce, vorbind despre seducție, vorbim doar despre seducerea femeii de către bărbat, ca și cum chestiunea ar fi strict univocă. Eu unul am crezut mereu că e mai degrabă invers.

Subiectele pe care le atinge Alexandru Călinescu sunt aproape fără excepție dintre cele mai importante pentru mentalitatea lumii de azi. Cine vrea să facă un tur de orizont al actualității culturale și ideologice să știe că are acum la îndemână o excelentă introducere, inteligentă, plină de umor, scrisă de un om admirabil în toată alcătuirea lui.

Alexandru Călinescu, *Instantanee cu final deschis*, Editura Junimea, Iași, 2020.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2020 APRILIE

- 1 aprilie 1956 s-a născut **Monica Rohan (Monica Șandru)**
- 2 aprilie 1969 s-a născut **Liubinka Perinaț-Stancov**
- 3 aprilie 1956 s-a născut **Eleonora Pascu (Eleonora Ringler Pascu)**
- 4 aprilie 1956 s-a născut **Lucian P. Petrescu**
- 6 aprilie 1951 s-a născut **Miomir Todorov**
- 7 aprilie 1940 s-a născut **Draga Mirianici**
- 8 aprilie 1944 s-a născut **Oberten János**
- 9 aprilie 1939 s-a născut **Iosif Cheie Pantea**
- 9 aprilie 1954 s-a născut **Doru Paul Chinezu**
- 10 aprilie 1952 s-a născut **Aurora Dumitrescu**
- 10 aprilie 1952 s-a născut **Richard Wagner**
- 11 aprilie 1967 s-a născut **Nicolae Borlovan**
- 13 aprilie 1956 s-a născut **Ioan T. Morar**
- 13 aprilie 1976 s-a născut **Loretta Persem Brediceanu**
- 13 aprilie 1940 s-a născut **Marcel Turcu**
- 19 aprilie 1972 s-a născut **Grațela Benga**
- 19 aprilie 1958 s-a născut **Marie Jeanne Jutea (Marie-Jeanne Ștefania Bădescu)**
- 21 aprilie 1932 s-a născut **Gioca Jupunski**
- 21 aprilie 1951 s-a născut **William Totok**
- 23 aprilie 1943 s-a născut **Simion Dănilă**
- 26 aprilie 1936 s-a născut **Aurel Gh. Ardeleanu**
- 28 aprilie 1950 s-a născut **Rodica Binder**

Grațierea BENA

Printre specializările înguste care ne împresoară, inițiativele proteice ale lui Ciprian Măceșaru stărnesc uneori o mefientă ridicare de sprânceană. Pe de altă parte, e dificil și pentru cei care îi impută tentația risipirii să-i reproșeze că ar căuta, cu tot dinadinsul, o rețetă de succes. Are mai mereu o distanță față de *mainstream*, care îl aruncă într-o zonă chestionabilă. Nu și ignorabilă.

Cu *Infrapaginal. Jurnal 2000-2018* (Editura Cartex, 2019), Ciprian Măceșaru isodește diametrul aceluși vârtej interior în care își regroupează frânturile trăitului. Un autentic *nisus formativus* se proiectează pe firul (dis)continuității no-

tațiilor. O evoluție cu întreruperi, salturi și reveniri cartografiază spațiul conștiinței, pe traseul circular dintre polii subiectivității și ai detaliului obiectiv. Un jurnal ca atâtea altele, s-ar spune. Căutare prin nișele umbrite ale înțelegerii, frustrare și nevoie de clarificare – dintr-un foc se înșiră în memorie pagini confesive substanțiale, care au conferit genului un prestigiu binemeritat, deși contestat. *Infrapaginal*? Cronologic, e o carte publicată după volume de proză, poezie, eseu, după interviuri și epistolare, după energii consumate în reviste și trupe de muzică. Tematic, e reflexia intermitentă a preocupărilor, temerilor, dezorientărilor și somatizărilor chinuitoare. Stilistic, oscilează între teritoriul vastității culturale și inventarul conciziei biciuitoare. Dar relevantă e o altă ipostază: dincolo de litera textului, conține mecanismul de reglare a mișcării umanului și a existenței lui autoconstruite, în precara ei consistență și în statornica ei fărâmițare.

„Sunt un autodidact ale cărui acțiuni sunt inițiate de capricii de moment, de imprezibile pulsioni hedoniste. Cum e mai rău.” Declanșată de imaginea tatălui absent, răvna formativă se întemeiază pe traume și se hrănește din obsesii. E o strădanie cvasi-maniacală a cultivării ogorului intelectual, o tentație a urcușului de extracție spirituală și o mărturie a neputinței. A deficienței ontologice. Aminirea tatălui poate fi catalizatoare (ca în

cazul lui Nicolae Steinhardt) sau profund vătămătoare, ca o otravă care împiedică metabolizarea gândului și activarea fantasmelor creatoare. Vulnerat de calculul patern care excludea termenii culturii, Ciprian Măceșaru acționează în funcție de pulsionile estetizante descoperite la nivelul realității și reacționează la fracturile repetate ale linearității. Dacă profilul mamei de la Câmpina, atmosfera din Sibiu, Constanța, Bistrița, Chișinău, Atena sau Praga și plimbările prin muzee intră în galeria redării unei realități prime, reflecțiile ivite în urma stimulului vizual sau auditiv vor sugera, indirect, autoportretul unui om care, cu un vector mediativ îndreptat spre Domul lui Brunelleschi, observă rădăcina comună a științei și artei.

Infrapaginal se constituie între știința de a căuta un drum (imagine metonimică a evoluției) și arta de a transforma pustiirea în prezență. Peregrinările prin Madrid, Dublin, Barcelona prilejuiesc explorarea corpului labirintic al orașelor. Deși străzile nu pot fi separabile de mulțimea care dă viață metropolei, percepția e îndreptată spre ce se află dincolo de ele: lumina unor ochi, jazzul sau rockul dintr-un bar obscur și, cel mai adesea, forma, culoarea, sensul. Găsește în pictura lui Bosch „libertinaj, misticism, grotesc, ezoterism, burlesc, folclor flamand, toate la un loc”, dar îi atrage atenția și arhitectura industrială a fabricii Guinness din Dublin. Pătrunderea în rețeaua densă a orașelor redefinieste apropierea și distanța, atât pe palierul esteticului, cât și la nivelul afectului. Rezistent în fața uniformizării, diaristul se lasă sedus de flexibilitatea corpului citadin. Îi măsoară distanțele, îi verifică (prin experiență sensibilă) neatinsul și descoperă totodată, în imediata apropiere, un alt corp - care se interpune, câteodată, spațializării răsfrânte în interior: prezența Cristei este unul

dintre mijloacele care asigură transportul de semnificație între trăire și oglindire.

„Cred că am vocația ratării. Cultiv ideea propriului eșec, o întrețin cu combustibil de cea mai bună calitate, fiindcă, dacă ai stil, poți însemna ceva și ratându-te.” Temerile în fața necunoscutului, ispita resemnării și tresăririle vanității, imboldurile autoflagelante (consecințe ale autodiagnozei ce schimbă accentul între lașitate și luciditate) transcriu o inconsistență psihică preschimbată, nu o dată, în slăbiciune fizică. „Meditație searbădă, sleire și siluire a unui creier frigid. Există oare pedeapsă mai cruntă decât aceea de a-ți conștientiza mediocritatea?” Ricoeur afirmă că de la o interogație primară se întrupează eul autentic, iar din răspunsurile fragmentare (în cazul lui Măceșaru, explicate și completate după ani) se încheagă mărturisirea textuală.

S-au scris jurnale despre groaza de moarte, așa cum s-au scris pagini despre extincția atrăgătoare. Le găsim la Franz Kafka, bunăoară. Le aflăm la Sylvia Plath. În *Infrapaginal*, terorizantă mai ales prin dispariția conștiinței (în registrul *anima*, al „sensibilității feminine” denunțată de autor), moartea e îmblânzită prin mânăuirea căpăstrului livresc: „Există în mine un *advocatus diaboli* sau sunt măcinat de o simplă slăbiciune umană? Până și de rândurile acestea mă tem, sunt rânduri scrise «în șoaptă». Mă întreb dacă ele nu nasc în mine o acumulare în rău, dacă puțoismele astea despre moarte pe care le scriu nu vor fi pedepsite, dacă [...] moartea pe care o tot invoc nu s-ar putea ca într-o zi, prematur, să mi se arate. Ce vierme îmi scurmă în creier? Cum se numește? Păcat? Superstiție? Ignoranță? Prostie?” Sunt întrebări fără răspuns, căci autorul virează, sugestiv, spre teritoriul incertitudinilor creionate de David Eagleman, un cunoscut specialist în neuroștiințe.

Infrapaginal nu este o exhibare voluptuoasă a neliniștilor. Rareori transpusă discursiv, experiența crizei se strecoară în interstițiile istoriilor unui eu care își interoghează capacitatea de a metaboliza formele artei. Surprinzător este că, deși majoritatea pasajelor rămân în retorta experiențelor estetice, paginile nu se metamorfozează într-un jurnal de creație, în sensul indeobște cunoscut. Sunt străbătute de comentarii asupra cărților – în principal, filosofie și literatură (de la John Williams, Cortázar, Erofeev la Mircea Cărtărescu și Dan Coman). Sunt brăzdate de respirații în armonii muzicale și de răgazuri în lumea filmului (Sorrentino, Miloš Forman, Mike Leigh, ș.a.) - prilej de a fixa dinamica imaginii din *Darkest Hour* al lui Joe Wright în clarobscurul lui Rembrandt și Caravaggio.

Deși se orientează fără greutate în spațiul înalt al culturii, diaristul știe să coboare în agora. Deplânge „arta de a supraviețui după ureche” sau „conviețuirea prin compromis”, ia temperatura societății și își rostește nemulțumirea. Cu alte cuvinte, fără a ieși din pielea căutătorului de sine, intră în cea a spectatorului angajat (despre care vorbea, convingător, Raymond Aron). Un alt tip de implicare, plasată sub zodia irepetabilului, este cea datorată concentrării afectului. Fiul Matei, cu precocitatea lui indelebilă, Crista, Dan C. și Tania Radu (ca „maratonist pur-sânge”) sunt prezențe stimulative, emoționante, care (chiar și din etajul *infra*) transpar mai întotdeauna printre rânduri.

Document al explorărilor și al strategiilor personale de supraviețuire, *Infrapaginal* nu e liric. Nici sapiențial, nici moralizator. Prelungește experiența trecerii și apropie imperativul persistenței, prin așezarea unei punți între izolare și participare răs-punzătoare.

Forme de legitimare

În 2012 a debutat Teodora Coman cu volumul *Cărțița de mansardă*, după ce publicase prin diverse reviste recenzii, traduceri și eseuri. Poezia retractilă, care oscila între claustrare și ieșirea dintre hotare (existențiale) a fost urmată de *foloase necuvenite* (2017) - unde străpungerea crevaselor realității era însoțită de procese de conștiință care integrau autocontrolul în zvăcniri de revoltă reflexivă. De o discreție deconcertantă, dar cu un grad de luciditate și cu un timbru personal de care literatura de astăzi nu poate să nu țină seama, Teodora Coman a revenit cu o carte apărută tot la Casa de Editură Max Blecher: *soft guerrilla* (2019) - consecință a schimbării de direcție în planul preocupării față de mersul cetății. Domnia cinismului și semnele vremurilor imardonabile au împins o ființă emanent solitară să descopere comunitatea adunată în jurul unor principii, deși „o întreagă industrie promite să te pună la adăpost/ de standarde etice. toate reclamele cu paste de dinți, credite/ bancare, medicamente, consumabile/ se termină invariabil cu un zâmbet, etapa finală a oricărei/ campanii/ de racolare.” (*bine ai venit!*).

Două sunt bazinele magmatice dominante în poemele Teodorei Coman: intranzigența față de o realitate ieșită din țâțâni, care, pentru a-și pune dezzechilibrele la adăpost, a răsturnat sensul probelor morale („ca să ieșim din marea resemnare/ nu ne trebuie nici supliment de viteză/ nici camere foto/ nici martori:/ în revoltă, toți am plecat de la o poveste neadevărată/ de la ignorarea prognozei meteo/ de la o reclamă trucată”) și expunerea controlată a adevărului, atacarea în surdina a stării de lucruri profund alterate, dar care și-a dovedit rezistența la mesajul profetic: „când taci în stradă zile la rând/ nu poți fi acuzat de nimic./ [...] tăcerea te legitimează fără acte” (*vă vedem. soft guerrilla*).

Strialte etice din *foloase necuvenite* ies în evidență, în *soft guerrilla*, prin îngroșarea punctelor de contact dintre deturnarea strategică a tensiunii și fidela ei prezentare. Realitatea poeziei nu poate fi desprinsă de cea ontologică. Împreună verticalizează turnul de observație a proximității agresiv hipertrofiat, împreună măsoară temperatura lumii amorțite și febrilitatea unui eu capabil să descopere diferența de calitate (recte de vitalitate) a unei imagini: „aștept zgomotul elicopterelor/ plecate în survol după supraviețuitorii/ o să zbor pentru prima dată în viață/ atârnată de o frânghie” (*harvey*). Într-

un orizont umbrat de *distorsiuni*, rostul poeziei e de a înregistra simptomele realității întoarse pe dos și de a accelera producerea anticorpilor care să slăbească prevalența răului. Pentru aceasta, eul „nu trebuie decât să stea/ la marginea experienței și a gramaticii/ în claritatea insurmontabilă a unei absențe./ să nu mai transforme afectele în afecțiuni/ iar întunericul în radiografii/ după metoda misticilor care văd chipul lui Iisus/ în orice bucată de lemn.” Dar, cum trupul individual și corpul social sunt legate printr-o împletitură de țesuturi necrozate, restabilirea circuitelor vitale e dependentă de conectarea deziluziei și a participării la valoarea uitată a libertății.

Din oglindire nedeformată a exteriorității și pulsație interioară necesmetizată ia naștere *soft guerrilla*. Dintr-o privire rece și tandră. Poezia pare să încetinească ritmul unei vremi scăpate de sub control (în *mai multă imagine*) sau mută confesiunea pe tabla de șah a intervalelor temporale distincte (în *colonie*). Cu migală de ceasornic, se adună mișcările și împietririle conștiințelor care adăpostesc defectul, grotescul, vulnerabilitatea sau cruciala tresărire. Poemul devine extensie a jocurilor de cuvinte de pe pancarte silențioase, despre „istoria/ cu politrucii, politrucii/ și (pro)grame de guvernare”, cu partide ai căror membri „se îmbracă de la Prada bugetară”. Alteori, versurile cuprind descrierile crizelor intrate în rutină – pretexte pentru încă o conversie himeric-salvatoare: „încet, dar nesigur/ ne uităm la cuvinte: mintea nu le asimilează./ [...] e-adevărat că atunci când ne simt privirea/ unele păsări zboară/ alte lucruri tremură/ și sensurile se volatilizează./ ar trebui să ne fie rușine rușine de statistică/ de gena noastră rurală/ de oralitatea proverbială/ cu atât mai colorată, cu atât mai fugară./ poate că nu putem fi cu realitatea la zi/ într-o cunoaștere birocratizată/ și da, e mult mai simplu să cobori nivelul/ așa cum a spus și M. Cărtărescu/ într-o emisiune de aseară.” (*analfabetism funcțional*).

Construcțiile ample ale Teodorei Coman refuză sofisticările stilistice. Preferă bulboana acumulărilor transparente și stavila perspectivei modificate. Cu o copertă ilustrată de Ion Barbu, remarcabil contrapunctică, *soft guerrilla* se intensifică prin echilibrul dintre șablon și prospețime. Dintre absurd, (dez)umanizare și un grăunte ludic sau chiar (auto)ironic care se insinuează, delicat, printre rânduri. (G.B.)

Itinerarii subiective

Marian ODANGIU

Cu un titlu potrivit mai degrabă pentru o carte de călătorii, Iacob Roman a ajuns, cu *Peregrin prin Banatul Montan**, la cea de-a cincisprezecea prezență editorială, fără a lua în considerare numeroasele antologii și culegeri colective în care poetul este prezent. Foarte elaborat, cu o arhitectură complicată și cu o stilistică neobișnuită ce generează o ambianță stranie (poemele, clasice în fond, suprimă paginarea versurilor în/pe strofe, aglutinându-le și interiorizând, astfel, rimele), noul volum e, în esență, jurnalul unui voiaj interior, inițiativ, livresc și, în egală măsură, moralizator. O călătorie pe care autorul, aflat sub *asediul morții* și traversat de *longevive spaime*, o săvârșește scriind *poeme de leac*, în strânsă legătură cu marile sale repere culturale, dintre care nu lipsesc Alecsandri, Eminescu, Blaga, Radu Stanca etc., și nici proiecțiile lor, într-un subtil joc intertextual, pe imensul ecran al însemnelor mitico-magice, al baladelor și al eresurilor din perimetrul geografic mărginit de Muntele Mic, Muntele Semenic, Valea Cernei, Valea Almăjului și Clisura Dunării.

Un perimetru în care subzistă vestigiile, materiale și, îndeosebi, metafizice, ale unor lumi de mult apuse, populate de urmele dacilor, ale popoarelor migratoare, ale creșterii și descreșterii marilor imperii care au stăpânit succesiv locurile și ne-au modelat istoria. Iacob Roman vorbește despre toate acestea într-o manieră aproape suprarealistă, înscenând un spectacol funambulesc în montarea căruia, dintru început, își ia complice cititorul și joacă, simultan, cu spirit ludic și, adesea, cu sarcasm, rolul de regizor, moderator și protagonist.

După modelul tragediei antice, aventura lirică este o succesiune de apocope, structurată în șapte părți contigue: *Închinare*, *Prolog* și *Epilog* și, în miezul ei, împărțită în patru *Cânturi*: *Aurora*, *Purgatoriul*, *Pragul* și *Salvarea*. Evident, construcția nu e deloc întâmplătoare, șapte fiind cifra lui Dumnezeu, numărul perfecțiunii divine, semn al lumii complete, al creației încheiate, al creșterii și descreșterii naturii, expresie a desăvârșirii și a unității originare, motor al vieții și al unirii materiei cu spiritul. După cum, cifra simetrică, 66 - numărul poemelor incluse în volum! - e un simbol al spațiului (cele patru puncte cardinale, nadirul și zenitul), un „număr angelic” alcătuit din energiile și vibrațiile numărului 6, ce denumește atașamentul față de universul domestic, asumarea totală a responsabilităților sociale și morale, trăirea intensă a unei iubiri necondiționate, dar și a unei încrederi absolute în puterea forței divine.

Pe asemenea coordonate, Iacob Roman meditează, cu încordare, cu un simț aparte al rezonanțelor culturale, la tainele fundamentale ale existenței, la rigorile timpului și ale istoriei, la sensul iubirii, al poeziei, la menirea acesteia de a absorbi și de a transmite mai departe valori și semnificații sociale, umane. Și o face într-un limbaj proaspăt, ce elimină barierele dintre arhaic și modern, dintre credință și erezie, dintre cuvânt și spectacolul poeticității lui.

Formulările sapiențiale apar mai la tot pasul, conferă substanță discursurilor, uneori, pletorice: „Am ieșit la plim-

bare, nu văd bine, mi-e rău,/ am ieșit la plimbare fără sinele meu” (*Plimbarea*); „Vor trece cerul și pământul. O să rămână cuvântul” (*Cuvântul*); „Când totul se prăbușește încă-i de bine dacă/ sinele tău este cu tine” (*Șoaptele*); „Cunoașterea-i totuna cu durerea” (*Furtuna*); „Dintrel însemne rămâne semnul mirării” (*Inevitabilul*); „Suferința/ personală nu o poți învăța la nicio școală” (*Porumbelul călător*).

Pe nedrept ocolit de criticii importanți, Iacob Roman dă, în *Peregrin prin Banatul Montan*, măsura întreagă a deosebitului său talent, a unui vizionarism liric care îl așează cu îndreptățire printre poezii importanți ai spațiului tradițional bănățean.

* * *

După debutul din 2004, cu *Oceanul de gânduri*, carte care strângea la un loc versurile scrise de Maria Lulescu timp de mai bine de douăzeci și cinci de ani, între 1981 și 2004, dispuse în nouă cicluri poetice, eboșe ale unor culegeri de versuri niciodată publicate, poeta a revenit anul trecut cu două volume publicate aproape simultan**. Oarecum diferite ca factură, dar dovedind, toate, aceeași sensibilitate demnă de luat în seamă, cu ancore puternice în lirica eminesciană și, în genere, în cea romantică, noile plachete dezvăluie în continuare aceeași bogată biografie interioară a autoarei și același tumult existențial al cărui echilibru este asigurat de notația directă a stărilor, trăirilor, sentimentelor, entuziasmelor de tot felul, dar și al tensiunilor cu aderență metafizică. Maria Lulescu face figura unui autor pentru care scrișul e, înainte de orice, o formă de ieșire din impas, o modalitate de exteriorizare și de racordare a sinelui la lumea din jur, la univers.

În *Omagiind Poetul*, textele Mariei Lulescu adoptă fără rezerve mantia creației eminesciene. Rostirea pulsează sub girul unei adulații totale, extatice, înfiortată profund de spiritul marelui Poet. În *Stejarul din vis* (*Vis eminescian*), după modelul din *Luceafărul*, e imaginată într-un registru cvasiepic nemuritoare poveste a iubirii prințului Atain și a prințesei Meryan. Subminată de o *măiastră vrăjitoare*, iubirea celor doi cade pradă unui plan diabolic de deturnare a destinului. Ca urmare a refuzului de a renunța la Meryan, bărbatul e transformat într-un stejar.

Maria Lulescu așează în oglindă prezentul și trecutul, dezvăluie cu o simplitate percutantă diferențe de substanță, rămânând partizana iremediabil romantică a sunetului clasicității: „Ascult/ Ritmul/ Nebunesc/ Al lui Tiesto/ Butoaie/ Muzicale/ Mixere/ Și platane/ Staționară/ Verticală/ Și rece/ Sensuri/ Diferite/ De ritm/ Mă pierd/ În prezent/ Împreună/ Cu tine/ Revin/ În trecut”.

Îngerii gândului beneficiază de o pseudoprefață în care Maria Lulescu dezvăluie, într-o paradigmă lirică, povestea vieții și a apropierei sale de poezie, mână de convingerea că „frumosul trebuie să fie în suflet, nu în scrisul pe hârtie”. Dominate de această propensiune către armonizarea cu natura, între elogiul divinității și măruntele drame ale ființării, textele Mariei Lulescu sunt o succesiune de proiecții onirice, de viziuni stenice, pozitive, induse de o generozitate fără cusur, chiar și atunci când reflecția lirică alunecă, de pildă, spre repetabila tristețe a scurgerii timpului. E o viziune care exaltă bucuria de a trăi cu deplina conștiință

că doar poetul vede lumina acolo unde cei mulți percep doar întunericul. Nu lipsesc plonjeurile în realitatea imediată, față de care autoarea manifestă aceeași indulgență, aceeași înțelegere relaxată, precum în *Facebook*: „Cineva bate la ușă/ Altcineva o trănțește/ Întinuu se iese și se intră/ Mouse-ul s-a încins/ Tastatura scoate fum/ Policele mă dor/ Simt fruntea înfierbântată/ Este ora trei/ Am uitat că școala a-nceput/ Un amic îmi spune:/ Am uitat să dau corigența/ Altul, am căzut la restanță, la politologie/ Nu am mâncat nimic/ Fac bilanțul săptămânii și

tremur!.../ Închid calculatorul/ Deschid ferestrele/ Lumina mă-nlănțuie/ Și încep o nouă zi/ Zi rațională”.

Îndrăgostită de poezie, Maria Lulescu se numără printre autorii cărora nu le este teamă să fie romantici într-o lume în care sufletul e tot mai sec, mai pustiu.

*Roman Iacob, *Peregrin prin Banatul Montan*, Editura Eubee, 2019.

**Maria Lulescu, *Omagiind Poetul și Îngerii gândului*, Editura Teșu, 2019.

13

Eu, Niculae al lui Moromete

Ileana MĂLĂNCIOIU

Lui Marin Preda îmi venea uneori să-i spun *Bună ziua* fără să-l cunosc, așa cum își spun între ei oamenii din satele de la munte.

Mai îmi venea să îl opresc odată și să mă plîng: știți, eu sînt Niculae al lui Moromete, de ce m-ați făcut băiat, și pe Bisisica de ce ați făcut-o oaia năzdrăvană a turmei lui? Vă jur că oaia aceea era de fapt un berbec, și că berbecul acela nu m-a călcat, e drept, pe picioare, dar m-a împuns și mi-a lăsat un semn adînc în frunte și, dacă nu mă credeți, vă arăt semnul.

Și mi-aș fi dat părul la o parte și i-aș fi arătat acel semn de sub el, din partea stîngă, pentru că încă se mai vede.

Apoi mi-aș fi cerut iertare că l-am oprit așa, din chiar senin, și aș fi început ca Ilie Moromete: „Trei chestiuni se desprind din această situație...” Întîi, că e o simplă întâmplare că ne-ați așezat casa în cîmpie și calcîmul în fața ei, în locul dudului, care se află și acum acolo, viu și nevătămat, fiindcă mama l-a oprit pe tata să-l taie și oprit a fost. Al doilea, că de lipsit nu lipseam de la școală, ca Niculae, dar îmi scriam lecțiile pe cîmp, și pînă ajungeam la sfîrșitul caietului se rupeau foile de la început și mama se ruga de tata să-mi cumpere alt caiet, că nu mă trece clasa, dar el zicea că de ce să-mi mai cumpere, că tot nu mă trece. Al treilea, că, deși n-aveam friguri, eram ca Niculae de slabă. Și după ce am scăpat de oi, n-am fost luată la seceră, că noi n-aveam ce seceră, dar mergeam la toate felurile de semănat și de cules, și nu o dată m-am lipit cu capul de pămînt și am plîns și m-am rugat să mă lase la școală, să mă fac învățătoare.

În rest, despre *foncire* la noi se discuta tot atît de mult ca la Moromeți. Despre *primul agricultor* se făcea tot atîta haz de necaz. Nunțile erau tot ca la Polina și la Bîrică. Îi aveam și noi pe *Bălosu* nostru și pe *Guica* noastră. Aveam și noi un morar al satului pe care trebuia să ne facem că nu-l vedem cînd ne trage din mălai. Ne întrebam și noi cum stăm cu socoteala ciobanului și, după multă chibzuință, hotărăm că nu este încă încheiată.

Dar mai ales cînd stam la masă eram la fel cu Moromeții.

Locul meu era cel de lîngă ușă, ca să pot ieși cînd mă supăram. Și de supărat mă supăram cum îmi zicea cineva ceva, și, slavă Domnului, de zis îmi ziceau cu toții.

Tata era cel trimis să mă aducă înapoi la masă și mă aducea ținîndu-mă strîns de mîna, că-mi rămîneau semne roșii pe ea pînă tîrziu. Eram îmbrătată apoi cu tot ce era și ce nu era pe masă. Refuzam tot. Urma vocea revoltată a tatei: „Atunci mîncă-mă pe mine!” Dar, trebuie să vă spun, eram mai tare mult ca Niculae. Nu mîncam, în ruptul capului, nici a doua zi.

Atunci mama trecea de partea mea: „O fi plîngînd și ea că scrie pe cîmp și i s-au rupt caietele și n-are cu ce se duce la școală și-o împunge berbecul, că ți-am spus să-l tai, mîncă-l-ar lupii de berbec!”

Urma, invariabil, tata: „O găsi școala acum, de școală ne arde nouă!”

Pentru că, într-adevăr, *mă găsi școala*, așa cum *il găsi* pe Niculae al lui Moromete.

Și pe toți din neamul meu *ne găsi* cite ceva așa cum îi găsea pe Moromeți.

Atîta tot, și iarăși mărturisirea: lui Marin Preda îmi venea să-i zic *Bună ziua* fără să-l cunosc, așa cum își spun oamenii de la țară și-apoi să îl opresc și să mă plîng: De ce ne-ați mutat în cîmpie ?!

Dar îmi aduceam aminte că Moromete mai întîi răspundea în gînd: „Să se mire proștii !” și abia apoi spunea altceva cu glas tare.

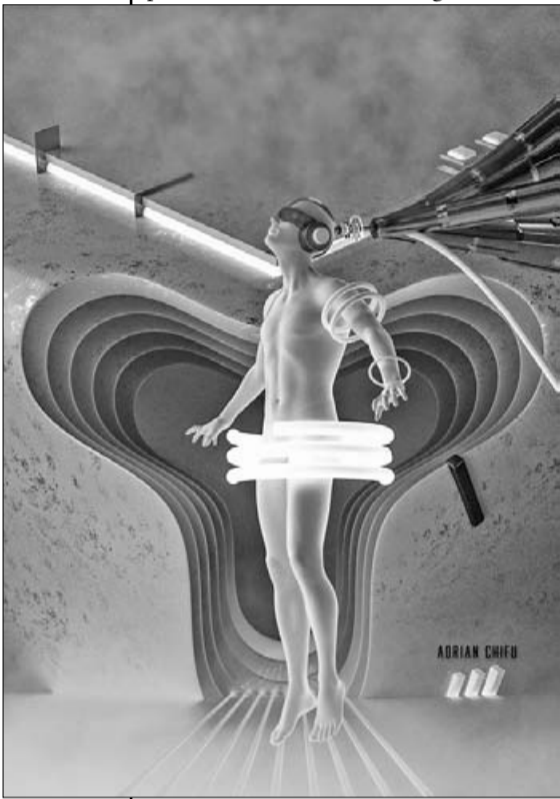
1970

revizitări

Cum se vede o situație de pe locurile ieftine¹

Valentin CONSTANTIN

Ce fel de exercițiu a fost virusul chinezesc pentru autoritățile statului? Dacă răspunsul ar trebui dat în cât mai puține cuvinte, aş răspunde că a fost un exercițiu de guvernare mimetică. În acest moment, cu resursele umane pe care le desfășurăm în politică, nu suntem capabili de prea multă gândire sau acțiune originală. Și dacă, printr-un miracol, sau printr-o salbă de miracole, gândirea ori-

ginală ar reuși să apară, nu cred că o vom recunoaște ușor și nu este deloc sigur că o vom putea folosi.

Dacă aveți dubii, priviți cu atenție firmele care produc la noi programe de televiziune. Totul este „format de emisiune” importat sau știri în format de austeritate, citite de pe promptere de tineri ziariști inexpressivi. Într-un „format” importat doar lipsa de inspirație a vedetelor locale este originală. Doar vedetele locale par să fie pe cont propriu.

Fiind un fenomen cvasi-global, gripa Wuhan a oferit diverse modele de guvernare pentru imitatori. Așa cum nu există în această lume un copyright pentru clauzele de inspirație străină din constituțiile „naționale”, nu există drepturi de autor nici pentru măsuri guvernamentale în vremuri dificile. Te oprești, te uiți și încerci.

La noi a fost adoptată, cu foarte mult entuziasm, regina măsurilor preventive: izolarea. Este o măsură care implică zero riscuri pentru cel care a impus-o și foarte puține riscuri pentru cel care o suportă. Izolarea populației este regina măsurilor preventive pentru că nu trebuie, atunci când o impui, să cunoști prea bine cauzele sau efectele a ceea ce ți-ai propus să previi. Așa cum TVA-ul și acciza sînt reginele politicii fiscale, două impozite cuminți, despre care se poate spune că se plătesc aproape singure la pompa de benzină, reclusiunea voluntară sau impusă are în ochii miopi o eficacitate fără limite. Este adevărat, amenziile pentru contravenient sînt deose-

bit de brutale. După o lună de izolare, se aude în surdină vocea corona-scepticilor: „Ne-ați izolat, dar nu ne-ați echipat”.

Ceea ce găsesc eu uimitor în aventura gripei Wuhan prin societatea noastră românească este formidabila aderență a celor cinci televiziuni de știri și a celor generaliste la discursul politicianilor. Contribuie și ele cu ce pot: cu dezinformări prin omisiune, cu mici manipulări și cu materiale de propagandă. Desigur, mai scapă și câte o știre sănătoasă, de exemplu că Organizația Mondială a Sănătății nu este un refugiu pentru geniile medicale și nici măcar o instituție internațională neutră, sau că situația din Lombardia nu este nici pe departe comparabilă cu cea din România, sau că în lume s-au răspândit trei tulpini diferite ale virusului din Wuhan și că nu toate sunt la fel de periculoase, sau că există state în care guvernele nu îndrăgesc izolarea ortodoxă.

Eclar că presa dintr-o țară care în imaginarul majorității este o țară liberă, ar trebui să controleze guvernul, nu să-l secondeze. Atunci când statul derogă de la respectul pe care îl datorează drepturilor fundamentale și le suspendă, chiar și pentru o lună, cineva ar trebui să-l controleze.

Avocatul Poporului tocmai a cerut Președintelui să instituie starea de urgență. Parlamentul a aprobat. În sistemul judiciar ar putea exista un control, ar fi însă unul *ex post factum*. Instituțiile judiciare au fost „împachetate” și plasate în conservare. În acest moment, prestează exclusiv servicii urgente, din zona penală. Și atunci? A mai rămas cineva în afara presei care să mai controleze dacă legalitatea excepțională, cu ordonanțe militare „ad-hoc” este adaptată circumstanțelor de la noi?

Măsurile luate de un guvern pentru a lichida pericolul care amenință sănătatea publică trebuie să fie necesare (limitate strict la exigențele situației) și proporționale. Mai mult, Constituția interzice ca astfel de măsuri să fie discriminatorii. Oare pensionarii de 65 de ani se află într-o situație care să justifice obiectiv și rezonabil libertatea condiționată de respectarea intervalului orar 11-13? Pericolul în care se află pensionarii a fost cumva dedus din faptul că majoritatea victimelor din Lombardia au fost persoane de peste 80 de ani, o mare parte bolnave de cancer? A analizat oare dl. Vela chestiunea proporționalității măsurilor pe care le-a impus? Pentru că ador limbajul d-lui Vela (*e.g.*, „Polițiștii au perimetrat zona carantinată”), mă întreb: a perimetrat oare dl. Vela toate subtilitățile situației pe care a creat-o?

În fine, dacă pedeapsa unui arest nuanțat și generalizat la domiciliu este utilă în percepția societății (întărit de o logică de fier, „cine vegetează, nu se infectează”), în schimb, atunci când trebuie să facă ceva, mai mult decât să stimuleze inacțiunea populației, Guvernul dă celebre simptome publice de diletantism. Medicii nu au echipament, spitalele nu au management, soarta micilor producători de ridichi de lună și de ceapă verde atrîna de un fir de ață, băncile mîriie la cei care vor majorări modeste ale liniilor

de credit și nu există nici un motiv, altul decît panica, care să te facă să interzici exporturile de alimente, ș.a.m.d.

Guvernul declară că va ajuta pe toată lumea: pe șomeri și pe angajatori. Bineînțeles, cu un ochi la Comisia europeană de la care se așteaptă inițiative generoase și acțiuni hotărîte. Am totuși o nedumerire referitoare la susținerea angajatorilor, adică a întreprinzătorilor privați. Am înțeles că Guvernul vrea să ajute pe toată lumea. Mi-am adus aminte dilema scepticului în cimitir: cum poți să deosebești craniile celor buni de craniile celor răi. Cum să-i deosebești pe micii investitori care nu votează niciodată PSD de ceilalți? Cum să-i deosebești într-un an electoral pe clienții de inamici? Cum să distribuie banii, fără să regreți mai târziu?

Totuși, de ce să ajuți un comerciant lipsit de prevedere și, mai mult sau mai puțin, ineficient? De ce să-l ajuți și pe cel prudent și pe cel neglijent? De ce să-i ajuți și pe cei care și-au cumpărat mașini luxoase și vacanțe exotice și pe cel auster, care și-a constituit un fond de rezervă pentru zile negre sau un fond pentru viitoare investiții? Să-l transformăm pe cel neglijent într-un client permanent al statului, iar pe cel prudent să-l descurajăm definitiv? Mă gândesc cum vor fi susținute de stat sutele de restaurante cu bucătării insalubre și cu bucătari improvizati, sau micile prăvălii deschise în locații neplauzibile, ori cum sînt resuscitați rău-platnicii în loc să fie lăsați să se odihnească în pace.

Cînd auzi opoziția vorbind pe la televiziuni simți că nori cumulonimbus s-au așezat peste patrie. Vine un politician și spune fără să clipească: „Avem nevoie urgentă de un guvern de uniune națională”. Presupun că cei care nu-și pierd timpul cu teoria politică sînt fermecați de sintagma „uniune națională”. Ce este totuși un guvern de uniune națională? Este un guvern în care sunt reprezentate toate partidele politice care contează la un moment dat. Este guvernul unui stat totalitar, pentru că prin prezența tuturor partidelor politice la guvernare se desființează opoziția. Cum să colportezi asemenea ineptii? Cît de mult trebuie să detești Constituția?

Al doilea subiect la modă îl reprezintă guvernarea militară. De treizeci de ani, sociologii din România care sondează opinia populației despre instituțiile statului au pregătit terenul. În sondaje populația admiră armata și biserica (nu se precizează care biserică) și disprețuiește constant Parlamentul. Cum să compari biserica și armata cu Parlamentul? Din nou, obiectul disprețului public este Constituția. Pe ce se bazează un Președinte și un Guvern, în afara acestui gen de sondaje de opinie, atunci cînd ia în considerare o soluție de administrare militară? În cea de-a doua jumătate a secolului XX, mai multe state din America de Sud au trăit experiența unor dictaturi militare. Majoritatea, extrem de violente. Specialiștii în științe politice le-au găsit însă un alt numitor comun: combinația de incompetență și corupție. Ce performanțe administrative se află în portofoliul managerilor militari de spitale? Pot să impună disciplina în

spitale? Însă noi așteptăm cu totul altceva de la medici și asistente: devotament, nu disciplină. Se pricep coloneii să creeze devotament?

Nu afirm că un guvern al unei țări cum este a noastră ar putea să facă lucruri foarte importante pentru economie. Și totuși, ar putea să facă cîte ceva. De exemplu, cel mai bun lucru pe care ar putea să-l facă Guvernul ar fi să mobilizeze rentierii. Nu militar, ci fiscal. Adică să-i determine să contribuie și ei la finanțarea bunurilor publice. Rentierii sînt la noi o clasă de privilegiați foarte bine ascunsă. Deși este o clasă mult mai extinsă decît clasa beneficiarilor de pensii speciale, sau chiar decît clasa sinecuriștilor bugetari. Am să descriu pe scurt și aproximativ clasa rentierilor.

In România există sute sau chiar mii de spații comerciale în orașele reședință de județe, zeci de spații comerciale în micile orașe și, probabil, mai multe zeci de mii în București. Care este natura proprietății lor? Exclud din discuție spațiile comerciale noi, care sînt rodul unor investiții. Nu acestea reprezintă însă majoritatea. Majoritatea sînt cele construite în epoca comunistă sau sînt localuri retrocedate.

Cei mai mulți proprietari le-au moștenit de la fostele întreprinderi comerciale comuniste, prin programe de privatizare în masă, la care au participat direct sau indirect, public sau ocult. Altele, aparțin revoluționarilor reali sau imaginari care le-au primit cu titlu gratuit. Chiriile, adică rentele aferente, însumează sute de milioane de euro lunar. Problema nu o reprezintă chiriile, ci impozitul pe chirii. Dacă s-au deghizat în microîntreprinderi, rentierii plătesc un impozit net de 6% din valoarea chiriilor. Dacă se prezintă la fisc ca persoane private, ca simpli particulari, vor plăti 7,5%. Sînt cele mai mici impozite care se plătesc în această țară și printre cele mai mici din Europa și din lume.

Probabil este o recompensă a statului pentru că rentierii nu produc nimic, nu-și asumă niciun risc comercial, nu au, de fapt, nicio utilitate socială. Și totuși, o mare parte dintre rentieri dețin un monopol atipic. Acest monopol poartă numele de „vad comercial”. Cei care dețin vaduri comerciale impun și percep chirii piperate. Atunci cînd pot, comercianții transferă chiriile în prețuri. Cînd acest mecanism nu funcționează prea bine, își plătesc angajații în sistem mixt. O parte pe hîrtie, o parte la negru. Însă orice strategii ar utiliza, mai devreme sau mai târziu, clienții rentierilor falimentează. V-ați putea închipui că un impozit, să spunem, de 30% pe chirii, ar rezolva problema majorării pensiilor? Am amintit pensiile pentru că vor fi primele victime ale politicianilor.

Nu aş spune că situația actuală este un spectacol bun sau prost. Simt deja că nu am prins locurile cele mai bune atunci cînd le-am găsit pe cele mai ieftine. Disting culorile, disting crosele. Atunci cînd e cazul disting pumnii pe care și-i împart hocheiștii. Dar nu disting niciodată pucul.

¹ Acest titlu se vrea un omagiu adus unui autor destul de competent de romane polițiste, instrumente atît de utile în această perioadă.

² La art. 53 alin. 2 din Constituție.

Cum trecem prin timp

Mădălin BUNOIU

S-au scurs trei ani de când, lună de lună, am bucuria de a scrie pentru *Oriзонt*. Astăzi este însă pentru prima dată când scriu de la biroul de acasă. Voi găsi un moment în care voi scrie ce înseamnă pentru mine să scriu în revistă, cum am ajuns să-l concurez pe prietenul meu Marcel Tolcea în competiția „Cine e ultimul la predarea articolului?”, ce emoție am să știu că impart pagina cu un intelectual și cu o personalitate de nivel și calibrul lui Vladimir Tismăneanu — și multe altele. Am inserat aceste fraze pentru că în biroul de acasă, pe pereții din fața mesei de lucru, sunt la vedere câteva fotografii și diplome înrămate. Și acest detaliu m-a făcut să schimb introducerea și sensul articolului de astăzi. Fiecare fotografie, fiecare dilpomă își au amintirea și povestea lor. O să enumăr câteva dintre ele: primul cristal (un tablou / o ramă pe care sunt lipite două cristale, unul de fluorură de calciu cu un defect superb în el — *bradulețul*, așa l-am numit împreună cu doamna profesoară Irina Nicoară, mentorul meu); o fotografie din septembrie 2003, când mi-am susținut teza de doctorat și în care sacoul costumului stă pe mine ca pe gard; îmi citesc pe față emoția, dar și bucuria, deoarece în fața unei comisii alcătuită din șase profesori, români și francezi, am avut parte de ceea ce înseamnă cu adevărat *thesis defense* / susținerea (apărarea) tezei de doctorat. Fotografia e realizată de soția mea, care, la acel moment, o purta cu ea, de câteva luni, și pe fiica noastră: Patricia urma a se naște în aprilie anul următor; o fotografie de la conferința internațională de creșterea cristalelor din anul 2004 de la Grenoble, cu două mii de participanți (prima mare conferință în care am fost implicat și în partea de organizare); premiul societății internaționale de creșterea cristalelor. Îmi aduc aminte fiecare detaliu, minutele, orele, zilele și anii pe care le-am dedicat acestor amintiri.

Mă întreb: pentru un profesor, pentru un universitar, care este cea mai mare realizare a sa? Scriam într-unul din numerele trecute ale revistei despre goana după diplome, despre premii și titluri atârinate ca trofee, dar pentru care nu ai fost pe terenul de vânătoare ci le-ai luat din piața de vechituri, despre apetența pentru a acumula *zorzoane* fără nimic consistent în spatele lor. Și mă gândeam, aproape de pereții cu rame, cum se va simți la vârsta onorabilă de X ani un personaj *representant* al celor descriși mai sus parcurgând pereții de 15-20 m², plin de astfel de recompense? „*Aceasta este de la prietenul meu căruia i-am oferit și eu, la schimb, aceeași diplomă, aceasta este de la celălalt amic pe care l-am ajutat îndeplinindu-mi fișa postului; aici sunt cei pe care i-am sprijinit la limita legii...*”

Dincolo de existența a două sau mai multe tipuri de pereți, cred că realizarea cu adevărat profundă a unui profesor este de a deveni mentor. Adică atunci când, în funcție de domeniul, de tema și de subiectele pe care le abordează, acesta lasă în urma sa unul, doi, zece sau o sută de discipoli. Adică atunci când el este *profesorul*.

Richard Muller, autorul cărții despre care o să scriu câteva gânduri — *Acum – Fizica timpului*¹, este un profesor și un mentor în sensul descrierii precedente. Parcurgându-i cartea, care este în același timp și o istorie vie a fizicii moderne, și un curs de relativitate și fizică cuantică, am identificat câteva detalii care m-au făcut să-l etichetez pe Richard Muller drept unul

dintre cei mai mari ghinionști. Absolvent al Universității Columbia, doctor și mai apoi profesor la Universitatea Berkeley, nu este doar un extraordinar comunicator al științei, ci și un pedagog și un cercetător de calibrul. Când dorești ca scrierile tale să aibă un impact global, ceea ce este cazul lui Richard Muller, anvergura ta profesională trebuie să fie pe măsură. Nu pot să nu fac o paranteză gândindu-mă, din nou, la realitățile românești unde, cel puțin în zona educației, cei mai guralivi sunt impostorii care fie nu au predat vreodată la clasă, fie au fost studenți și mai apoi profesori modești, chiar slabi, dar s-au cocotat pe „meandrele concretului” (politicului) și au siluit sistemul în avantaj propriu.

Richard Muller și-a făcut doctoratul cu Luis Alvarez (câștigător al Premiului Nobel în anul 1966), după care a inițiat o serie de proiecte de cercetare pe care mai apoi le-a lăsat în grija colaboratorilor săi George Smoot (postdoctorand la acel moment) și Saul Perlmutter (doctorandul său) care, fiecare în parte, au câștigat Premiul Nobel în anii 2006 și 2011, cu rezultatele generate de proiectele inițiate de Muller însuși². Oare în ce cheie poți să vezi o astfel de situație din perspectiva lui? Ghinion? Generozitate? Aș spune: pur și simplu, profesor și mentor!

La o poveste precum cea descrisă mai sus, am fi tentați să spunem că autorul poate scrie orice în cartea sa, căci curiozitatea de a o citi devine oricum foarte mare. Teoria relativității (specială, generală) a lui Einstein, fizica cuantică (prin școala lui Bohr de la Copenhaga, dar și prin celelalte abordări ale lui Schrodinger sau Heisenberg), entropia și teoria lui Eddington, dezintegrarea radioactivă, fizica particulelor, gravitația, modelul standard și big-bangul, toate acestea și multe altele sunt aduse în discuție pentru a încerca, într-un mod cât se poate de clar și unitar, să definească și să facă înțeleasă semnificația lui *acum* și, în sens mai larg, noțiunea de *timp*.

Îmi place foarte mult ideea că, asemenea spațiului, și timpul se creează odată cu proapria evoluție, idee pe care o găsesc consistentă din punct de vedere științific. Știm, sau putem ști, totul despre trecut (cu limitele de rigoare, desigur), dar nu știm nimic despre viitor. *Acum*, și timpul în general, se creează odată cu spațiul, iar evoluția noastră este o infimă parte din evoluția Universului însuși. În finalul cărții, Muller face o interesantă și consistentă pledoarie vizavi de liberul-arbitru. El scoate în evidență pericolul oricărui tip de radicalism (religios, corect politic etc.), un subiect care pare mai actual decât oricând și care, personal, mă îngrijorează tot mai mult.

Cum spuneam, cartea este plină de surprize și detalii captivante. Am aflat cum, din greșală, Google se numește astfel și nu Googol (denumirea pentru cifra 1 urmată de 100 de zerouri), dar mai ales cum doi eminenti fizicieni, Einstein și Leo Szilard (participat la proiectul Manhattan) au ieșit pentru puțin timp din lumea fizicii teoretice pentru a inventa... frigiderul cu absorbție (sau frigiderul Einstein), frigider care funcționează cu o singură sursă de căldură³. Sunt multe alte exemple de această natură, pe care vă invit să le descoperiți singuri.

1. Richard Muller – *Acum – Fizica timpului*, Editura Humanitas, București, 2019.

2. https://www.edge.org/memberbio/richard_muller

3. <https://patents.google.com/patent/US1781541>

Noblețea spiritului

Vladimir TISMĂNEANU

Pentru Mario Vargas Llosa, născut pe 28 martie acum 84 de ani, liberalismul lui Isaiah Berlin (1909–1997) a fost și rămâne o sursă de inspirație politică și morală. În această privință, el se întâlnește cu gânditori precum John Gray, Michael Ignatieff, Yael Tamir, Avishai Margalit, Leah Greenfeld și Josh Cherniss.

Reiau aici câteva din ideile eseului despre Isaiah Berlin, unul dintre cei mai influenți gânditori liberali ai timpurilor noastre. Aș mai adăuga că reproșul admirativ care străbate finalul acestui eseu a fost formulat înaintea publicării cărții lui Isaiah Berlin, *The Crooked Timber of Humanity*, în care ilustrul gânditor britanic se ocupa exact de zona „întunecată” a spiritului modern, de variile încarnări ale romantismului politic și de revoltă împotriva raționalismului, scientismului și pozitivismului.

În acea carte, Berlin apare mult mai puțin optimist, mai puțin devotat serenității iluministe decât în volumele sale anterioare. Cât privește chestiunea care spunea că Osip Mandelștam avea doar cinci ani când a auzit acest cuvânt, „progres”, și a izbucnit în plâns. Cei care luăm în serios lecțiile veacului al XX-lea știm de ce... În *Making Waves*, Mario Vargas Llosa îl privește pe Isaiah Berlin drept „un filosof «reformist», un apărător al suveranității individuale convins deopotrivă de necesitatea schimbării și a progresului social, ca și de inevitabilele consecințe pe care acesta din urmă le impune celei dintâi. El vede în libertate o întreprindere alternativă pentru indivizi și națiuni, deși este conștient de obligațiile pe care condițiile economice, culturale și politice le impun acestei opțiuni pentru libertate și este un apărător al «pluralismului», deci al toleranței și al coexistenței diferitelor idei și forme de viață, precum și un adversar hotărât al oricărui despotism, fie el intelectual ori social”. Scrie în continuare Vargas Llosa despre ruptura sa personală cu dogmele redemptiv-revoluționare:

„Acum câțiva ani, mi-am pierdut gustul pentru utopiile politice, acele apocalipsuri care făgăduiesc să aducă raiul pe pământ: știu acum că ele conduc de obicei spre injustiții la fel de serioase precum acelea pe care doresc să le îndrepte. De atunci, am ajuns la concluzia că buna-socotină [common sense] este cea mai valabilă dintre virtuțile politice. Citindu-l pe Isaiah Berlin, am ajuns să văd un lucru pe care până atunci îl intuiseam doar confuz. Anume faptul că progresul real, deci cel care erodă și demolat practicile și instituțiile barbare care fuseseră sursa unor infinite suferințe pentru oameni și care a întemeiat relații și stiluri de viață mai civilizate, a fost întotdeauna realizat printr-o aplicare parțială, heterodoxă și deformată a teoriilor sociale. ...Dintre autorii pe care i-am citit în ultimii ani, Isaiah Berlin este cel care m-a impresionat cel mai puternic.

Opiniile sale filosofice, istorice și politice îmi par iluminante și instructive. Cu toate acestea, am sentimentul că deși puțini oameni în vremurile noastre au văzut într-un chip la fel de pătrunzător ce este viața—viața individului în societate, viața societăților în timpurile lor, impactul ideilor asupra experienței cotidiene — există o întreagă altă dimensiune a omului care nu apare în această viziune, ori apare doar în chip pasager: dimensiunea pe care Georges Bataille a descris-o mai bine decât oricine altcineva. Este lumea non-rațiunii care uneori orbește și ucide rațiunea; lumea inconștientului care, în chipuri întotdeauna neverificabile și dificil de detectat, impregnează, orientează și uneori subjugă conștiința: lumea acelor instincte obscure care, în moduri neașteptate, țâșnește brusc spre a intra în competiție cu ideile și adeseori le înlocuiește ca o formă de acțiune și poate chiar distruge ceea ce aceste idei au edificat.

Nimic nu poate fi mai îndepărtat de lumea pură, senină, armonioasă, lucidă și sănătoasă pe care o propune Isaiah Berlin despre ființa umană decât această concepție sumbră, confuză, suferindă și înverșunată a lui Bataille. Și totuși bănuiesc că viața este probabil ceva care îmbrățișează și combină acești doi inamici într-un singur adevăr, în deplina lor incongruență”.

Constantin Noica și „Lotul Goethe”

Davide Zaffi în dialog cu Gabriel Liiceanu

Davide Zaffi este traducătorul în italiană al *Despărțirii de Goethe*, de Constantin Noica.

Davide Zaffi: **Un noicolog ca Ion Dur scrie că titlul, care în original era Anti-Goethe, a fost schimbat în ajunul tipării din motive de marketing: noul titlu ar fi sunat mai atrăgător. Oare așa va fi fost?**

Gabriel Liiceanu: Nu. Pe piața de carte comunistă nu exista marketing cultural. Titlul original al cărții a fost, într-adevăr, *Anti-Goethe*. Numai că publicarea

anul 1976, al Uniunii Scriitorilor. Cum să comentăm?

„Specialiștii” făceau asta din precauție. O carte a lui Noica dată la referat era, pentru un specialist circumspect, ca o castană încinsă. La ieșirea de la închisoare, în 1964, Noica primise dreptul de a publica sub regim de cenzură, ca orice autor, de altfel. Însă Noica nu era un autor obișnuit, ci unul încărcat politic de propriul lui trecut. Lectura unui text scris de Noica în vederea publicării punea în alertă instinctul de conservare al persoanei solicitate.

speță pentru un eventual scandal ideologic care s-ar fi iscat după apariția ei. Desigur, cuvântul decisiv îl avea nu referentul de specialitate, ci cenzorul de la Consiliul Culturii. Fără apostila lui, cartea nu putea intra în tipar.

Însă referentul editurii nu era și cel care făcea expertiza cerută de Securitate. Aceasta avea referenții ei, pe care și-i recruta dintre „informatori” sau „colaboratori”, numiți popular „turnători”. Ei erau mult mai severi decât referenții editurilor și puteau întârzia apariția cărții. Ca dovadă cei patru ani, de care vorbiți în cazul *Despărțirii*, scurși între cererea de „expertiză” a Securității (1970 și 1972) și anul apariției cărții (1976). Referenții Securității semnau mai ales „intențiile ascunse” ale autorului, căci comunismul este, în esența lui, un regim al suspiciunii.

Acum, în ce privește premiul Uniunii Scriitorilor. Aceasta era instituția care făcea singura brumă de „disidență” în anii regimului lui Ceaușescu, în care rigorile nu mai țineau atât de linia ortodoxă a marxismului din perioada stalinistă, cât de cultul personalității lui Ceaușescu. Or, cartea lui Noica, care se rezuma la a explica de ce Goethe era incompatibil cu filozofia (de ce rata, spunea Noica, „buna întâlnire cu gândirea speculativă”), nu avea în sine nimic „dușmănos” la adresa regimului. Era un eseu cultural total apolitic. Însă în mentalitatea ofițerilor de Securitate (care, firește, nu înțelegeau o iotă dintr-o carte a lui Noica), tot ce-l privea pe acesta era a priori „subversiv” și „dușmănos”. L-am auzit pe Noica în mai multe rânduri deplângând primitivismul „lucrătorilor din Securitate” și spunând, cu o anume candoare, că „lucrurile ar fi mers mai bine în România” dacă securiștii ar fi fost mai deștepți sau mai culti. Altfel spus, se amăgea cu gândul că erau ticăloși din prostie. Vreau să spun că, până la urmă, Securitatea și Uniunea Scriitorilor măsurau cu măsuri diferite, iar prima nu ajungea să se amestece decisiv în premiile date de cea de a doua.

Atunci de ce fusese confiscat manuscrisul cărții cu ocazia arestării lui Noica la sfârșitul lui 1958?

Pentru că eram încă în epoca stalinistă — a „luptei de clasă violente” —, când orice ieșire din rând te transforma în „dușman”. După revolta din Ungaria din 1956, regimul comunist al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a înăsprit măsurile repressive, arestând pe intelectualii care se întâlneau în cercuri private. Orice întâlnire periodică în mai mult de două persoane era suspectă.

Noica, aflat în domiciliu forțat într-un oraș de provincie, avea prostul obicei să organizeze întâlniri filozofice acasă sau, mai rău, să dea o fugă până la București (deși nu avea voie) și, în casa câte unui prieten, să citească celor care veneau să-l asculte, fascinat de personalitatea lui, pagini din cărțile scrise de el în anii din urmă (acesta a fost cazul cărții despre *Fenomenologia spiritului* a lui Hegel și a *Despărțirii de Goethe*) sau, și mai rău, pagini apărute la Paris ale „reacționarului Cioran”. Într-un cerc de prieteni, Noica citește un articol al lui Cioran din „Nouvelle Revue Française” (nr. 56, din 1 august 1957), care va deveni primul capitol din *Histoire*

et utopie, intitulat „Despre două tipuri de societate”, cu subtitlul „Scrisoare către un prieten îndepărtat” (acesta era Noica), iar Noica face imprudența de a-i răspunde printr-un text amplu, intitulat „Răspuns al unui prieten îndepărtat”, interceptat, desigur, de Securitate. (Ambele scrisoriseu au fost publicate într-un volum de sine stătător, în 1991, la editura pariziană Critérium, sub titlul *L'ami lointain, Paris – Bucarest*.)

Urmarea a fost arestarea lui Noica și a circa douăzeci de intelectuali de primă mână (faimosul „lot Noica”) și condamnarea la pedepse cu închisoarea ce variau între un an și douăzeci și cinci. Ca „șef al lotului”, Noica a luat, desigur, douăzeci și cinci de ani. A făcut, după cum spunem, șase din ei, condamnații politici fiind grațiați cu toții în 1964. Când a fost arestat — asta a survenit seara la ora 9, pe 11 decembrie 1958 —, cei patru securiști trimiși în misiune au aruncat de-a valma, într-un cearșaf întins pe jos, toate cărțile și hârtiile aflate în casă. Printre ele, și manuscrisul cărții despre Goethe. Toate au fost depozitate în arhiva Securității ca „documente dușmănoase”.

Cunosc chiar de la Noica urmarea poveștii. Din precauție, știind că ar putea fi oricând arestat, Noica făcuse trei dactilograme la *Despărțirea de Goethe*. Și, în clipa în care terminase cartea de dactilografiat, dăduse câte o copie în păstrare la trei prieteni diferiți, el reținând doar manuscrisul. Primul lui gând după ieșirea de la închisoare în 1964 a fost să-și recupereze cartea la care muncise ani buni. Dar niciunul dintre prieteni nu mai avea dactilograma dată spre păstrare. Toți trei o distruseră, de frică, în clipa în care Noica fusese arestat. Simplul fapt că aparținea unui condamnat politic o transformase într-un obiect primejdios.

După acest eșec s-a hotărât Noica să se adreseze direct Securității, cu rugămintea de a i se înapoia manuscrisul. După o vreme, din cele două capitole, cât se pare că a avut manuscrisul original, i-au fost redade și au fost publicate în ediția din 1976 primele trei, prefața, introducerea și o „încheiere” (lui Noica îi plăcea să le numească „un torso al cărții”).

Când, în septembrie 1990, am avut o întâlnire cu șeful noului serviciu de informații, adică șeful vechii Securități botezate acum Serviciul Român de Informații (SRI), și l-am rugat să caute manuscrisul integral în arhiva lor, acesta a reușit să găsească în plus față de ceea ce exista deja (și să restituie familiei după o vreme) cele două capitole, *Concepția despre știință și Devenire, infinitate, cerc*, care au fost integrate în ediția din anul 2000 de la Humanitas, cea pe care ați tradus-o dumneavoastră.

Din stenogramele Securității reiese că Noica intrase în legătură cu editura Suhrkamp din Frankfurt în vederea publicării cărții în Germania. Știți de ce demersul a eșuat?

În 1977, Noica îl sună de acasă, având telefonul pus sub ascultare, pe redactorul de la editura Univers unde îi apăruse *Despărțirea de Goethe*. și îl înștiințează de un proiect al publicării cărții la Suhrkamp. „Lucrez la traducere împreună cu un prieten de la Sibiu”, îi spune. Convorbirea e înregistrată și apare ca atare în dosarul lui Noica de la Securitate. Nu cred că știe nimeni ce a urmat, nici dacă lui Noica i s-a pus explicit în vedere că nu are voie să scoată cartea în Germania sau dacă Suhrkamp nu a fost defel interesată să publice un autor de la celălalt capăt al Europei. Pot doar să vă spun că în arhiva Noica aflată la Huma-

Constantin Noica și Alexandru Paleologu în fața clădirii poștei din Păltiniș, la sfârșitul anilor '70

s-a petrecut în plin regim comunist. Or, dacă nu l-ai trăit, este imposibil să-ți imaginezi *absurdul devenit sistem*. Pentru un om din Vestul Europei e greu de imaginat ce calcule își făcea un autor din Est când pregătea o carte pentru tipar. Mai ales după ce trăise o reclusiune de zece ani în domiciliu forțat, apoi șase ani într-o închisoare comunistă. ca deținut politic.

Noica mi-a povestit la un moment dat de ce a schimbat titlul cărții scrise la începutul anilor '50 din *Anti-Goethe* în *Despărțirea de Goethe*. „Mi-am zis, Gabi dragă, că Goethe era un autor pe care clasicii marxism-leninismului îl lăudaseră. Dacă eu mă declarăm, din titlu chiar, un potrivnic al lui Goethe, atunci exista riscul să fiu declarat dușman al marxism-leninismului.”

Înainte să dea drumul cărții la tipărire, Securitatea a cerut o expertiză de la niște specialiști, în 1970 și 1972. Răspunsul lor a fost că mai bine să nu apară cartea, dușmănoasă fiind față de regim. Totuși, atunci când a fost publicată, a luat premiul pentru critică, pe

În anii '50 se ridicase în București, pe modelul Universității Lomonosov din Leningrad (mai există una identică la Varșovia), o clădire-mamut, în stil stalinist, botezată „Casa Scânteii”, în care erau comasate, spre a putea fi mai ușor controlate, toate instituțiile culturale importante ale țării: Ministerul Culturii, editurile, redacțiile principalelor ziare, agenția oficială de presă, cea mai mare tipografie... Al doilea etaj al Casei Scânteii (peste 2000 de metri pătrați) era ocupat în întregime de o instituție cu un nume benign: „Consiliul Culturii”. Birourile erau ocupate de „lectori”, adică de corpul de cenzori care veghea asupra a tot ce era tipăritură în România comunistă. Orice volum intrat în portofoliul unei edituri, după ce era citit cu un ochi vigilent-ideologic de unul dintre redactori, pleca la cenzură însoțit de două referate externe ale unor profesioniști din domeniu: universitari, cercetători la institute ale Academiei etc. Aceștia erau, cum spuneam, precauți cu felul în care își făceau referatele, pentru că purtau o parte de răspundere pentru apariția cărții, în

nită se află o traducere cu titlul *Abschied von Goethe*, făcută, bănuiesc, de un prieten sas din Sibiu, Georg Scherg, care i-a tradus lui Noica către sfârșitul vieții și *De dignitate Europae*.

Față de ediția din 1976, cea din anul 2000 are, așadar, două capitole în plus, regăsite după 1989. Cartea adăugată [din care a fost făcută traducerea în italiană - prima, și până acum, singura într-o limbă străină] **vi se pare legitimă, ținând cont că, după Noica, capitolele din 1976 erau „un torso minunat”? Mai ales că un ‘nou’ capitol, cel despre *Devenire, cerc, infinitate, are un ton deosebit față de celelalte.***

Admițând că se găsesc picioarele desprinse dintr-o statuie, nu e firesc să fie adăugate torso-ului? Cele două capitole făceau parte din carte, era deci firesc ca ele să vină s-o întregesc. Acum, e adevărat ce spuneți, că există o deosebire de ton între capitolul acesta și tot restul cărții. Dar, aș observa, acest lucru se întâmplă pentru că, filozofic vorbind, el este cel mai important. Aici, pe pagini întregi, Noica nu mai este într-un dialog continuu și explicit cu Goethe (numărul citatelor din Goethe este semnificativ mai mic), ci își expune una dintre ideile-cheie ale gândirii sale: cea a cuplului „devenire întru devenire” / „devenire întru ființă”, abia această distincție permițându-i să-i dea lui Goethe lovitura de grație: Goethe nu are vocație filozofică pentru că, în concepția sa despre om și lume, rămâne la nivelul cel mai elementar al înțelegerii: la „devenire în vederea devenirii”, la „somniabulismul” vieții, la reluarea la nesfârșit a aceluiași cicluri - ca în procreație (viața care se perpetuează de la o generație la alta), ca în munca reiterată de la o zi la alta, ca în setea de agonisire. „Devenirea întru devenire” este viața trăită pe „orizontală”, ca o curgere fără de capăt, ratând complet „devenirea întru ființă”. Adică: fructificarea răgazului, a *altui cadru temporal* decât cel al timpului comun și al curgerii nesfârșite, cadrul temporal *individual* în care survine verticalitatea creației și, cum spune Noica, „o altă pulsație a vieții”; una care pune pe lume noi configurații de ființă, splendoarea timpului lumii îmbogățit de cei care, prin fapta lor de excepție, sparg rutina devenirii oarbe. Devenirea întru ființă reprezintă, de aceea, sarea lumii.

Noica invocă adesea, în demersul său pedagogic, cuplul „devenire întru devenire / devenire întru ființă”. Când avea în față un tânăr, obișnuia să-i vorbească așa: „Vrei să trăiești în *devenirea întru devenire*? Să te naști, să faci o școală, să ai o meserie, să întemeiezi o familie, să faci copii, să ieși la pensie și apoi să mori liniștit, lăsându-ți urmașii să repete ciclul tău de viață? Sau vrei să trăiești în *devenirea întru ființă*, lăsând în urma ta «ceva», altceva decât amprenta biologică a speciei, o «ispravă», *eine Leistung*, «o performanță»? Vrei să fii cal de tracțiune sau cal de curse?” Iar Goethe - și aceasta, potrivit lui Noica, era suprema ironie a destinului său -, ca artist și geniu, iese din somnambulismul vieții și trăiește prin creația sa devenirea întru ființă, dar înăuntrul ei teoretizează cea plată devenire întru devenire.

Numele lui Goethe nu lipsește literalmente din nici o operă noiciană de după 1944 și se află des în pasaje de o importanță deosebită. Puteți să ne spuneți în ce fel Goethe l-a inspirat pe Noica? Și în ce măsură Noica l-a acaparat pe Goethe în slujba argumentelor lui?

Noica a lăsat cu limbă de moarte discipolilor lui să citească *integral* doi autori: Kant în ediția Cassirer și Goethe în ediția Propyläen. Această ediție are 45 de vo-

lume. Ea n-a reușit să trezească interesul niciunui dintre noi, așa cum, de altfel, Goethe nu mai reușește să-l stârneasă astăzi decât unui public restrâns. Cerința asta rostită de maestru *in articulo mortis* avea ceva crud în ea, părea o tortură, un fel de ordalie culturală sau ceva de tipul acelor stranii exerciții pedagogice zen, în care discipolului i se cere să țină vreme de un an, în pumnul strâns, o piatră de jad.

Cum se face că un filozof pur-sânge ca Noica își dedică ani buni din viața studierii și comentării nefilozofului prin excelență care este, pentru el, Goethe? Nu este acesta un paradox? Nu, este o metodă: „Iată, pare să spună Noica, mă voi ocupa în detaliu de opera și personalitatea nefilozofului Goethe ca să pot, *per a contrario*, să vă spun ce este filozofia.” O spune, de altfel, explicit: grație lui Goethe, „se poate spune cu exactitate ce nu este filozofie”. Pentru Noica, știți prea bine, Goethe este „un maximum uman fără filozofie”, cel care „nici structural, nici prin pregătire, nici prin curiozitate” nu se deschide către ea.

Noica voia, de fapt, să spună întregii lumi că pentru a ajunge la filozofie n-ar strica să afli mai întâi în toată plinătatea ei (goetheană) *ce nu este ea*. Metoda aceasta este aparent stranie. Aparent. Căci Noica descoperă în Goethe, într-o formă paradigmatică, tipul *comun* de umanitate, care trebuie depășit ca fiind total opus filozofiei. În mod normal, în viața de zi cu zi, noi nu trăim ca filozofi. Noica numește acest fel de a cădea în afara filozofiei *imediatism* (maximum de umanitate ce poate fi atins „pe linia sensurilor *de primă instanță*”), în timp ce la filozofie nu ajunge decât cel care are acces la dialectica *mijlocirii*. Imediatismul pledează pentru adevărul a ceea ce-ți cade sub ochi clipă de clipă, este rigoarea privirii, oglinda care se plimbă peste lume, exaltarea ochiului ca organ al plasticului, „bun-simțismul” care juisează în fața spectacolului naturii și care nu surprinde decât pluralitatea în dezmațul formelor ei. E omul sănătos care spune explicit că nu are ce face cu filozofia și că poate trăi perfect fără ea. E cazul lui Goethe. Să ne bucurăm, spune Goethe, să trăim o mereu reluată de la capăt tinerețe (o „primăvară reiterată” la scara vieții) și, dacă s-ar putea, o viață reînceptă la nesfârșit. Goethe e mare pentru Noica în măsura în care exprimă în mod genial *viziunea simțului comun nefilozofic*. Și astfel, cu Goethe și împotriva lui, scandalul poate începe. Toată cartea lui Noica despre Goethe este un „în niciun caz așa!”

Căci, pentru Noica, a trăi viața la acest nivel e un scandal. Întreaga sărăcie a spiritului devine vizibilă în fastul goethean care se mulțumește să deguste lumea *sorbind-o din ochi*. Ce banală - și prost înțeleasă - e viața spiritului fără filozofie, îl auzim pe Noica spunând mereu, viața trăită adică doar la nivelul înțelepciunii „cugetului sănătos”, care lasă lucrurile să fie cum sunt! Trebuie, așadar, să-l cunoaștem pe Goethe ca să vedem cum *nu* trebuie să trăim cultura și cum nu trebuie să funcționeze înțelegerea lumii.

Ce straniu, totuși, dacă ne gândim și cred, ca traducător al cărții, ați simțit asta din plin! Să înalți o statuie - și cu ce risipă de mijloace o face Noica - ca să o distrugi apoi sistematic! Și, s-o spunem de pe acum, ca să ridici în locul ei sta-

tuia lui Hegel, gânditorul mijlocirii prin excelență, al răsturnărilor de perspectivă, al hocus-pocus-ului dialecticii, cel care depășește conștiința de sine a individului, lărgind-o până la nivelul „celuilalt”, al unui sine colectiv și al devenirii istorice. Pe scurt, filozofia există, va spune Noica contestându-l pe Goethe, tocmai ca să nu lase lumea așa cum este, tocmai

Gabriel Liiceanu

ca să o înțeleagă dincolo de suprafața ei înșelătoare.

Începând cu *Pagini despre sufletul românesc* [1944], Noica insistă tot mai des asupra rudeniei pe care el crede că o descoperă între Goethe și cultura populară românească. Și Goethe (mai bine, opera lui Goethe, nu Goethele biografic), și românii slăvesc natura așa cum este, sunt împăcați, antidialectici. Teza rudeniei Goethe - folclorul românesc vi se pare convingătoare?

Mai deloc. În primul rând, cred că orice folclor implică în viziunea lui slăvirea naturii și „înfrățirea” cu ea, nu doar cel românesc. În al doilea rând, comparația e nepotrivită pentru că nu poți pune în ecuație o creație anonimă cu una cultă. Noica îl alege pe Goethe tocmai pentru că aici „imediatismul” intră în scenă reprezentat de un geniu *individual*, tocmai pentru că viziunea *tel-quel*-istă despre natură se cristalizează într-o creație pusă sub o înaltă semnătură. Recursul la Goethe îi permite apoi lui Noica să compare, opunându-le, două personalități provenite din aceeași cultură și aceeași epocă: pe Goethe și Hegel. N-ar fi putut-o face opunându-i lui Hegel viziunea despre lume a folclorului român!

Receptarea lui Noica în Vest e încă relativ îngrădită. Poate Noica să mai fie salvat ca autor în Vest cu optimismul său cu tot?

Nu cred că optimismul e principala piedică în calea pătrunderii lui Noica în Vest, ci anacronismul impoziției sale filozofice. Noica practică sistemul în filozofie - a plimba o unică idee peste lume pentru a o pune pe aceasta „în ordine”, pentru a o strânge sub chinga aceluiși gând - într-o vreme în care sistemul clasic fusese abandonat ca gen filozofic de mai bine de un secol. El se închină în fața dialecticii hegeliene,

ignorând nu numai precaritatea *formală* a sistemului ca schematism al gândirii, dar deopotrivă critica popperiană a gândirii lui Hegel ca ostilă „societății deschise”. Noica avea idei geniale - devenirea întru devenire vs. devenirea întru ființă, contradicția unilaterală, modelul „individual-determinații-general” (I-D-G), glorificarea metafizică a prepoziției

„întru” în opoziție cu prepoziția „în”, „logica lui Ares” ca opusă „logicii lui Hermes” -, dar ținea cu orice preț să le înghesuie pe acestea în constructul artificial al sistemului. *Tratatul de ontologie*, pe care l-a încheiat pe 24 februarie 1979 (ne-a citit atunci ultimele pagini ale lui la Păltiniș - lui Aurel Cioran, fratele lui Emil, lui Andrei Pleșu și mie), reprezintă, neîndoielnic, ultimul sistem filozofic din lume.

Noica nu a îmbrățișat fenomenologia modernă, ci a optat pentru o stilistică a filozofiei care își consumase de mult valențele. Era de fapt un formidabil scriitor de tip existențialist (în interbelic era încadrat la rubrica „gânditorilor trăiriști”), care ținea însă morțiș să respecte protocolul marilor construcții speculative arborescente. Nici unul dintre elevii lui nu l-a urmat. Dar fără el, ca oameni de cultură umanistă, câțiva dintre noi n-ar fi existat. Ceea ce ne-a dat Noica, într-o lume a marasmului ideologic cel mai cumplit, a fost marea conștiință de cultură a Europei. Noica, de unul singur, a fost o instituție culturală. Și, în plus, ne-a trecut lucrul cel mai de preț: faptul de a gândi pe cont propriu. Și, iată, uneori chiar și împotriva lui.

Dați-mi voie, în încheiere, domnule Zaffi, să vă mulțumesc pentru faptul că v-ați aplecat cu asemenea pasiune și competență asupra unei „isprăvi” deosebite a gândirii din această parte a lumii. Și făcând, la rândul dumneavoastră, o performanță, *eine Leistung*. Căci, bănuiesc, cartea lui Noica, fiind o lucrare „barocă”, cu o retorică rafinată și cu o mulțime de nuanțe de gândire, este nespuse de greu de tradus. Iar ce ați făcut dumneavoastră pentru noi este cu atât mai valoros cu cât, vorba lui Cioran, nu trebuie să uităm că „orgoliul unui intelectual venit din Est este întotdeauna rănit”.

Constantin Noica și „Lotul Goethe”

18

„Ți-ai forțat norocul”

Viorel MARINEASA

La vremuri de coronavirus am venit să facem schimb de cărți în spațiul virtual. Și a lui, și ale mele au apărut la Editura Universității de Vest. Am fi putut ajunge „pe scurtătură” unul la altul în viața noastră dinainte de povestea asta ce aduce a *science fiction* mediocră: să ne întâlnim în holul Universității sau la sediul de pe strada Paris al editurii, să ne facem reciproc, la o cafea, un discret instructaj amical înainte de a ne apuca de lecturile încrucișate. Din claustrul meu constat, de la primele pagini, că nici vorbă de o insurmontabilă prăpastie între generații. Zice el: „de multe ori/ când mă aflu la volan/ și sunt prins în traficul îmi place să trag cu ochiul/ la plăcuțele de înmatriculare/ din jur/ dacă văd câte un BVBI/ nu ratez ocazia/ să îi fac poză cu telefonul/ și o postez pe forumul/ Borussia Dortmund/ România/ alte plăcuțe sunt/ de-a dreptul poetice/ cum e cazul lui ABR/ (abrevierea cuvântului/ abreviere) sau/ PLMI/ în schimb nu văd/ POL/ SRI și GUV/ pentru că ele nu știu ce înseamnă să rămâi blocat în trafic” ș.a.m.d. Cândva m-am îndeletnicit și eu cu descifrarea tablitelor de înmatriculare, constatând ceva de genul „Făloșenia provincială are nevoie de toată grila: OT-01-OLT (oltean sint, oltean îmi zice); TM-01-UNU (tăt Bănatu-i fruncea)”, dar și „jemanfișismul, laolaltă cu duritatea: CAC, BOX, CUR, ETC.; autoironia: HRB (hârb); fatalitatea: RIP (=requiescat în pace) und so weiter. La sfârșitul poemului, el nutrește speranța că arterele unei României a viitorului ne vor scuti „de inventivitate/ aunci când suntem/ blocați la volan”.

Chiar dacă părăsim registrul jucăuș, afinitățile se mențin. Întâmplarea am relatat-o într-una dintre cărțile pe care i le dădusem. Tocmai a apărut *Germanii din Banat*, volumul Smarandei Vultur, și mă gândisem să-l trimit prietenului meu din copilărie, lui Peter, șvab din Lipova, pensionat la Brașov, care, de o vreme, tăcea suspect. Nici tu felicitare cu iepuraș nemțesc de Paștele românesc, nici cine să răspundă când îl sun. Doar „număr telefonic nealocat”. Presimțirea rea se va adevăra după ce textul meu o să apară în *Orizont*: Peter era deja la odihnă, în cavoul din Lipova al familiei, lăsând în lucru, pe noptiera din Brașov, macheta Cruciașătorului Potiomkin.

În cazul lui, al tânărului poet, a telefona în gol înseamnă un exercițiu menit să intensifice suferința, să răsucescă până la limită cuțitul în rană: „m-am gândit/ să-l caut pe tatal/ însă căsuța vocală/ îmi repe-tă/ că numărul de telefon/ nu este alocat/

iar contul de facebook/ îi apare inactiv/ de aproape/ doi ani”. Nu asta e nota dominantă a volumului *Portret al artistului după moarte*, pe care Andrei Mocuța l-a așezat sub semnul tatălui. Sigur, tandrețea reținută răzbate din subteran, dar cel mai adesea ești prins în mrejele unei flecăreli, e drept, cu miez, ale unui ton colocvial, făcut să molcomească percepțiile dureroase.

Ciudat, nu mi-l amintesc pe Gheorghe Mocuța din vremea studenției sale, când a trecut și pe la cenaclul *Pavel Dan*, dar rămâne o prezență vie după nouăzeci, atunci am fost de aceeași parte a baricadei; el, alături de alți scriitori arădeni, avându-l în frunte pe Vasile Dan, a pus umărul la clădirea unei reviste performante, *Arca*; ne-am regăsit la reuniunile literare frenetice ale acelor ani, însă și în angajamentul irevocabil pe calea democrației, în proiectul utopic PAC și în atâtea altele. Viu și recognoscibil, în ipostaze diverse, este Gheorghe și în poezia fiului său, așa că te întrebi câtă stăpânire de sine (marcă a scriitorului adevărat!) trebuie să fi avut cel din urmă ca să-i iasă o asemenea performanță. Tatăl „glumește livresc”, alintându-și fiul cu expresia *băi pizdeș*; însă poate să treacă și la apostrofa vehementă dacă fiul încearcă să se sustragă traseului pedagogic pe care i l-a fixat; sătul de Paris, fiul vrea în Grecia, nu la *Café de Flore*, „locul unde dadaismul a prins cheag”: „mă apucă de guler/ scrâșnește printre dinți/ un pizda mă-tii reținut:/ te duc în inima Parisului/ în locuri la care doar am visat/ să ajung atunci/ când am avut vârsta ta...” Cum s-au preschimbat săcăelile de odinioară în amintiri de neprețuit!

Zice fiul mânduind mașina de tuns iarba: „încerc să-i ascult sfaturile/ însă hurrutul motorului/ îi acoperă vocea/ de sub pământ”. (În timp ce scriu leu, VM/ în autoizolare rândurile de față, pe fereastră îmi pătrund rumorile de-afară: „Acuși vom afla dintr-o fițică on-line despre sfârșitul alor noștri”) Comuniunea tată-fiu o descoperi până la nivel de sintagmă. Cei doi vizionează finala campionatului european de fotbal într-o bodegă din Căciulata. Tatăl: „dacă prind musca asta/ Franța egalează”. Așa se și întâmplă, numai că prețul este prea mare – musca strivită îi intersectează linia vieții din palmă: „nu trebuia să fac asta/ aveam linia vieții/ neîntreruptă!/ mi-am forțat norocul”, consemnează fiul. Nu altceva spune tatăl, după o săptămână mirabilă la Halkidiki, când revin ganglionul umflați și presiunea analizelor medicale: „ce viață mai e și asta măi Gheorghe/ sângele-ți fierbe ca ceaiul uitat pe reșou/ ți-ai forțat norocul...”

(Tocmai /leu, VM/ termin de scris. O voce necunoscută la telefon: „Oare sărutarea cea de pe urmă va ține de timpii barbariei?”)

Storyteller cu Azilul lor

Daniel VIGHI

Caut prin pivnițele mucegăite ale amintirilor locurile și faptele care au născut instinctul (căci așa ceva pare a fi!) liric în omul de demult care fusăi, ca să vorbesc în felul poetului oltean. Așadar, domnilor, pe vremea neolitică, tot așa s-o fi pleoștit cutare ins la amurgul soarelui sau la iuțea plăcută a ploii de primăvară. Cred că la fel. Liric și funerar laolaltă. La urma urmelor, cum poți vorbi despre cei de atunci altfel decât funerar.

La începuturile mele poetice, pe când am descoperit *starea lirică a ființării*, „fie-iertata bună-mea mergea la cimitir, în Săptămâna Mare, și eu o însoțeam călare pe o trotinetă cu care luam curbe la fix printre bordurile criptelor, în timp ce ea săpa la mormântul lui Todor Ciucurița, tatăl ei adoptiv, care a rămas în istoria Radnei cu numele de Gugu, repausat înainte de Primul Război. Pe când ne întorceam acasă, ea îmi dădea mie spre grijă stropitoarea cea mică din tablă care-mi plăcea din cale afară, cum le plac în general pruncilor toate obiectele mărunțele, care par o copie a celorlalte, a celor serioase. Baba purta săpăliga și grebla și mie, drept să spun, îmi era cam rușine când ne întorceam noi de la «morminți» - așa i se spunea în graiul locului cimitirului: «morminți» - îmi era rușine pentru că mergea îndoita în două ca babele vrăjitoare: «babo, îndreaptă-te de spate», îi spuneam, în timp ce vâsleam alături de ea pe trotinetă, și baba nu răspundea, avea alte treburi prin cap.”

A lteori starea lirică se naște din fapte gastronomice. Spre exemplu, atunci când „uica Timilici făcea trandafiri pe tort cu petalele acelea care erau minune a meșteșugului, mai ales că nu erau doar petalele roșii - lor li se alăturau și frunzele verzi. Cum le făcea uica Timilici culorile acelea a rămas - pentru mine, cel puțin - un mister, la fel ca misterele greu de pătruns ale vieții și morții pe acest pământ, deși, dacă stau strîmb ca să judec drept, alte prăjituri purtau cu ele nume de o banalitate încărcată de o poezie pentru rafinați. Iată, să mă refer, spre exemplu, la prăjitura denumită «mușuroi de furnici» — această prăjitură avea forma binecunoscută a mușuroiului respectiv, la care, prunc fiind, mă uitam cum e construit și cum intră, în grabă, întotdeauna în grabă, șirurile de furnici acolo, în mușuroi, ca într-o cetate. Prăjitura respectivă avea chiar forma invocată de nume, deoarece blatul, însiropat cu esență de rom, era așezat sub forma unor felii iscusit tăiate într-un «ciuraș» - un fel de strecurătoare mare pentru tăiței pe care fiecare gospodină o ține undeva prin sertarele cu oalele mari din cuina de vară. Între blatul însiropat se pune crema din nucă atent mixată cu compot acrișor de vișine care să intre într-un dialog semnificativ cu untul, și gălbenușul, și zahărul, dar și cu nuca. De altfel, îmi amintesc că la o discuție duminicală între uina Slauca și soacră-mea s-a fost lansat la stradă, pe bancă, acest adevăr cu iz paremiologic,

sapientțial și existențial: «nuca face întotdeauna prăjitura bună».”

* * *

Poezia se mai ivea în locuri neașteptate, pe când când mă trimiteau ai mei, seara, „să închid poarta la uliță, dezlegam câinele care era, sârmanul, întemnițat, lângă cușcă, la capătul unui lanț. Tare se mai bucura maidanezul, dădea ocoale repezi printre rondurile cu trandafiri și flori denumite zorele, apoi se repezea pe trotuare și lătra contra oricui ar fi îndrăznit să intre, și eu pășeam pe trotuar și mă simțeam ca străjerii de la cetatea Șoimoșului, în vremea Evului Mediu, când ridicau ei podul de peste șanțul cu apă. Sau astronautii aceia din cutare bucată literară *space-opera*, cu nave care călătoresc prin vrăjmășiile lumilor intergalactice: și ei se simțeau acolo, înăuntru, cam cum mă simțeam eu după ce răsuceseam cheia în broasca porții și maidanezul casei se veselea dezlegat din temnița lanțului.”

* * *

Din nimic se întrupă lirismul. Din story cu moși. Din story cu babe. Din storyteller cu azilul lor. Lucruri aceleași peste ani: „În spatele nostru este Azilul, un moș ne privește din dosul gardului, îmi pare cutreierat de Alzheimer, un scîrțit ca de ușă neunsă se răspîndește peste case, dincolo de clădirea înaltă a Azilului, peste clădirea în roșu a bisericii Martorii lui Iehova, peste pajiștea cu pruni și cai, împiedicați, la păscut, peste turnulețele unei clădiri rroma, peste toate, cum zic, se încheagă o melodie de prin anii treizeci, cîntată de Cristian Vasile: vocea lui răsună limpede peste pruni, peste scrâncioburi, învăluie duios fetițele de trei anișori care se joacă cu o păpușă hidoasă, cheală, se unduie peste poșetele și pantofii cu talpă groasă aparținând de drept junelor domnișoare rroma, peste cizmele de gumă ale pruncului rroma, peste toate se aude cântarea pe versurile «Unde stai, pe ce străduță./ Spune-mi unde te-ai mutat...», nimeni nu pare să bage de seamă, nici măcar cei trei adolescenți cu aspect de hip-hopiști nu par să-l audă, pentru că nu fac mișto de vocea aceea hodorogită, slobozită dintr-un gramofon din vremurile lui tanti Florica Cupărescu din Șoimoș, mare militantă legionară, care le-a vorbit studenților din Politehnică, pe masă, la cantină, în 1937.

Băieții de băieți nu aud cântarea, nu sesizează cum se ivesc încet, încet, în stradă, azilanții: perechi de babe și moși din Căminul Spital, se risipesc printre bănci, printre pruni, printre scrâncioburi din fier cândva vopsit verde, nu par să vadă cum se apucă ei și dansează pe melodia aceea, care șchiopă, care cu privirea scurtată, care stâlciți de vreme, care cu obrăjii fișci, care cu privirile înțepenite, în pijamale în dungi, în capoate de culoarea marmeladei de caise. Mă uit la ei, mă uit la fetele rroma cu pantofi cu talpă groasă și la cum se prind și ele în dans, junele rroma în cizme de gumă, proaspăt întors de la grajd, se leagănă expresiv în ritm de vals. Pe o bancă de alături niște flori de cais cad peste un bunic ca în proza aceea din Delavrancea.”

Principiul incertitudinii (4)

Paul Eugen BANCIU

Stau pe marginea drumului și aștept o mașină de ocazie. Trec cu zecile, semnalizând toate că mă depășesc. Nu-mi fac iluzii că mă va lua vreo limuzină, din contră, poate că un camion oareșcare sau vreun tir vor opri, după o frână lungă. Șoferii de camion sunt singuri și vor să mai schimbe o vorbă cu cineva. Cei din mașinile mici știu despre cei care-i duc totul, pun muzica la maxim, să-i țină treji, să-i facă să se simtă ca la ei acasă, să mai afle ce se mai întâmplă prin țară, prin lume, cum va fi vremea sau, pur și simplu, nu vor să-i audă pe cei pe care-i duc. Și-apoi, pe un străin, chiar dacă e îmbrăcat ca lumea, nu e bine să-l primești în casă la tine, pentru că mașina e un fel de casă pe roți, să audă ce se discută între el și ceilalți din cutia de tablă, să nu-i deranjezi confortul de moment.

Stau pe marginea drumului, pentru că la urma urmelor sunt și eu un cititor de ocazie, care-și alege cu grijă cărțile pe care să le citească. Limuzinele nu-i pot spune mare lucru decât sex, thriller, cancanuri, reglări de conturi, intrigi, eternele discrepanțe dintre ceea ce vrea o generație în vârstă față de una tânără, dintre membrii unui clan sau ai unei familii, dintre soacre și nurori, aceleași mereu, cu dialoguri mai vioaie sau terne, de parcă șoferii-scriitorii ai limuzinelor respective ar fi una și aceeași persoană, aflată în felurite faze de inspirație sau dispoziție. Mai sunt și mașinile negre, de spionaj, cu aceleași ițe îmbârligate între CIA, FSB, Mossad, ca la posturile de televiziune și radio la știri externe. Mulți morți nevinovați, mașini distruse, urmăririi fără limită de viteză, cu final previzibil, ca și al polițierilor.

Într-o cabină de camion sau tir, lucrurile sunt ceva mai domestice, ca o curte de la țară, cu acareturile la îndemână, cu strigătul de deșteptare al cocoșilor, chirăitul găinilor, lătratul câinilor, behăitul oilor, ciripitul păsărilor prin livezile în floare sau pe rod, cu trei, patru generații aciuete în aceeași locuință cu trei camere... Previzibile și astea, ca și psihologia celor trei fii sau fiice de împărat, dintre care întotdeauna cel mai năpăstuit este cel mic, dar și cel mai isteț, care-i scoate la liman din toate belelele pe frații mai mari, după complicate întâmplări potrivnice, apoi el se căsătorește cu cea mai frumoasă dintre fetele împăratului dintr-o altă poveste, îi scapă de necazuri și-i ajută și pe ceilalți doi, sau două fete, le face și lor un rost mare în viață, apoi vor trăi fericiți până vor ajunge la rândul lor să aibă trei fii sau fiice, dintre care cea sau cel mai năpăstuit e cel mic... Și povestea curge la infinit în toate basmele lumii. În cea europeană, mai cu seamă, care și-a transferat în același mod mentalitatea și zeitățile de bază, dincolo de cel suprem, al vieții și morții, fiind, cel al agriculturii, al vremii cerurilor, al frumuseții și sănătății...

Asta e într-o cabină de tir, plus câteva itinerarii, despre care n-ai habar în statornicia ta, de pe un mal până la celăl-

alt al apelor ce înconjoară cele trei continente lipite unul de altul. Mai simplu, pui acasă Google și cauți ce vrei, castele, cascade, munți, detalii din satelit ale feluritelor zone, să recuperezi măcar virtual al ceea ce omul îți povestise ca fapt trăit. Doar culoarea mentalităților diferă, pentru că în amalgamul de rase ce se contopesc pretutindeni, încercând fiecare să-și impună propria voință și credință, e greu să te mai descurci. El, șoferul, le-a învățat hachițele tuturor, știe cum să-i ia, ce să le dea, și constăți, la o mai adâncă privire, că între thriller-urile de care te-ai ferit neurcând într-o limuzină neagră și ceea ce-ți povestește și omul de la volanul tirului, adică povestea lui, nu-i chiar așa o mare diferență, decât de perspectivă – cea din limuzină la nivelul aerian al avionului de spionaj, pe când cea de tir, la nivelul solului și al conviețuirii de fiecare zi. În rest, ziduri vechi sau zgârie-nor de sticlă și oțel.

Eu poate că sunt, sau am ceva din șoferul de tir și iau în cabină, să nu mă simt singur, pe orice cititor de ocazie, să-i povestesc, așa cum mă pricep la vârsta asta, ceva dintr-o poveste cândva adevărată despre mine, cel hălăduitor printr-o singură viață, dintr-o singură variantă întâmplată deja, căreia i se spune destin, deși ceea ce cred oamenii e că acela se petrece abia în viitor. Dar poate că viitorul nu există chiar pentru fiecare, așa încât chiar și încheierea aceea nefastă poartă numele de soartă.

Te văd la marginea șoselei așteptând o ocazie. Mașinile mici semnalizează că te depășesc, eu am să opresc, am să te iau în cabină, unde sunt singur, pentru patru ore de mers, apoi o cafea la un bar de pe drum, când tu o să-ți desfaci baiele sufletului și amintirile, mai cu seamă în ceea ce au ele comun cu mine, apoi o să continui să-ți povestesc încă patru ore alte amănunte din viața mea, să uit că sunt la volan, că meseria asta de singuratic te apropie de oameni mai mult decât cea de duhovnic, deși cel ce se confesează sunt eu, iar tu, în tot timpul acesta, poți să moști sau să privești peisajele pe lângă care trecem.

Noaptea o să dormim la un motel pe care-l știu eu din toate drumurile mele, iar tu o să visezi ceva confuz între viața pe care ai trăit-o tu și ceea ce ți-am povestit eu, iar mâine de dimineață, în timp ce vom lua micul dejun, o să ți se pară că suntem un fel de neamuri, pentru că avem amintiri comune și n-o să-ți dai seama dacă ceea ce trăiești alături de mine în cabina aceea de tir e povestea ta sau povestea mea, dar o să fii sigur că nu e ficțiune, dacă nu cumva, prin ea, prin acea amintire comună, confuză, n-am ajuns amândoi să fim niște ficțiuni, pentru că numai acelea au șansa de a nu muri chiar imediat.

Mi-ai spus că vrei să mergi cu mine până în celălalt capăt de continent, nu-mi trebuie bani, dar știu că dacă ai să te sature de poveștile mele, ai să-mi spui să opresc pentru că tu vei vrea să cobori. Ce bani să iau unui ascultător, unui maritor a ceea ce eu cred că a fost viața mea?

Jurnal de familie

19

Pia BRÎNZEU

2 aprilie 1962. Tata are iarăși chef de vorbă. Eu, nu. Vrea să mă convingă să studiez medicina, pe când eu mă lupt cu un cuvânt chinezesc, *xie xie*, folosit pentru a mulțumi. Ideograma lui e formată din trei semne: întâi un *i*, care înseamnă *vor-bă*, apoi o căsuță cu trei etaje pe două picioare lungi, care înseamnă *corp* și un *t* de mână, întors spre stânga, însemnând *degetul mare*. Complicat și greu de înțeles. Dar amuzant.

– Am o poveste interesantă, mă întrerupe tata. Nu despre Scufița Roșie, nu te speria, ci despre un explorator ajuns în Somalia, care participă la o operație efectuată asupra unui tânăr rănit de o lance în regiunea superioară a abdomenului. Rănitul este adus la sediul tribunalului, unde, întâmplător, se află exploratorul împreună cu vrăciul-chirurg. Fără să spună vreun cuvânt, vrăciul examinează rănitul și pleacă în junglă să caute bețișoare. Între timp, doi sălbatici leagă tânărul de un copac și îi aprind la picioare crengi aromate, pentru a-l învălui într-un fum gros, cu miros puternic.

Când se întoarce, vrăciul își spală îndelung mâinile și le bagă în ulei fierbinte, împreună cu un cuțit cu lama curbă și un ac gros. Apoi îl privește pe rănit de parcă ar vrea să-l hipnotizeze. Secționează cu o incizie rapidă peretele abdominal, chiar la nivelul plăgii, și descoperă stomacul. Rana are aproape cinci centimetri. Scoate stomacul, trage de cele două colțuri ale plăgii, aduce marginile în contact și apropie de ele un tub scobit de lemn. Cu alte două bețișoare strecoară o termită prin tub. Ghici pentru ce! Termita își înfige colții în plăgă, iar când vrăciul îi rupe capul, el fixează de fapt prima agrafă. Urmează încă două și stomacul este astfel suturat. Mai rămâne să fie cusut peretele abdomenului cu o liană subțire.

În tot acest timp, bolnavul nu geme deloc. Palid, cu fața acoperită de sudoare și cu ochii înfundați în orbite, pare anesteziat. Fumul, ca și uleiul fierbinte, erau sortite să alunge spiritele rele, dar ele au asigurat anestezia și asepsia necesară ca bolnavul să se vindece. Ceea ce chiar s-a întâmplat peste câteva zile.

– Nu cred, reacționez eu, tu ai inventat totul.

– Am găsit povestea redată într-o istorie a medicinei scrisă de René Boissaut. Este o intervenție mai ușor de înțeles decât trepanațiile pe creier practicate în neolitic. Pot să-ți povestesc și despre asta: s-au găsit până acum aproape o mie de crani trepanate, dintre care vreo șaisprezece și în țara noastră. Se știe cum se practicau, folosindu-se un cuțit de silex bine ascuțit, dar nu se știe de ce. Pentru că unele crani au marginile îngroșate, e evident că se practicau pe oamenii vii, care au supraviețuit un timp suficient de lung ca să apară osul de neoformație. Cât despre hemoragia abundentă a pielii în astfel de ocazii, era probabil evitată dacă se lega strâns o împletitură de rafie deasupra urechilor. Trepanațiile practicate pe morți făceau parte dintr-un ritual magic.

Da, povestea e interesantă, sunt de acord cu tata, dar și a învăța să scrii cu ideograme face parte dintr-un ritual oarecum magic. Și folositor, poate, dacă mă gândesc la bunica, pe care o aud mereu vorbind cu prietenele ei despre pericolul galben. Nu prea înțeleg la ce se referă doamnele astea născute înainte de 1900 și nici nu vreau ca viitorul să mă lămurească. Prefer să mă întorc cu tata în neolitic...

picătura de cucută

20

Locul nefiresc al inimii

Robert ȘERBAN

Inima nu doare, mi-a spus Maria zâmbindu-mi ironic, iar eu am scuipat-o-n ochi. Am așteptat să-mi tragă o palmă, să mă înjure, să-nceapă să plângă, să se care. Și-a dus mâna la față, și-a privit degetele de parcă urma să vadă sânge pe ele, și-a aplecat încet capul spre pământ, ca și cum s-ar fi rușinat, m-a fixat pe sub sprâncene și, brusc, mi-a băgat un genunchi în coaie. *Aici e inima ta și aici doare*, mi-a strecurat în timp ce mă prăbușeam. Jos, i-am văzut călcăiele și leucoplastul lipit pe fiecare dintre ele. Se întorsesse cu spatele la mine. Durerea din vintre mi-a urcat rapid spre stomac și mi l-a împins în gât. Mânânc puțin dimineața, deseori nimic, dar beau multă cafea, peste jumătate de litru. Am vomitat ceva maro, în patru-cinci spasme. Am încercat să o fac cât mai departe de mine, dar cum eram în genunchi și la limita leșinului, n-am reușit.

Mi-am umplut cămașa și pantalonii. Cafeaua nu iese, asta mi-a trecut prin minte. Transpiram și mă durea cumplit. Atât de tare, încât aș fi vrut să țâșnesc din carcasa de carne care eram. Am stat cu ochii închiși, fiindcă simțeam că-mi explodează. Da, chiar îți ies ochii din cap. După câteva clipe i-am deschis, am încercat să mă ridic, dar parcă n-aveam picioare. Stăteam în patru labe și nu mă puteam mișca. Încercam să mă înfurii. Furia mi-a dat întotdeauna o energie formidabilă și o forță pe care altfel n-aș fi fost în stare să o dezvolt. Când sunt furios pot să fac orice.

Doar că atunci abia respiram. Iar ca să te înfurii îți trebuie aer. Mult aer, să năvălească în creier, să îl irige serios și să îl pună sub tensiune. Iar de sus, din cap, tensiunea coboară iute până la ultimul capilar, până la ultima celulă, le activează pe toate, le încarcă, iar atunci chiar poți face ce vrei. Voiam să mă ridic și să o omor pe Maria. Dar înainte, să o descalț și să o lovesc cu spițul pantofului în leucoplastul ce îi proteja carnea vie a bătăturilor. Să o toc acolo, scurt și des, cu vârful. Să url de durere. Eu nu putem urla, abia de respiram. Abia de mă țineam în patru labe. Iar din poziția aia nu poți omorî pe nimeni. Ba, și mai nasol, te poți pișa pe tine. Am simțit că trebuia să mă ușurez imediat, că nu mai puteam să țin. Am căutat privirea Mariei. Ea era la vreo trei metri distanță, își aprinsese o țigară și se uita la mine. *Cam așa ar trebui să stai tu, fiindcă animalele ca tine așa stau, exact așa*, mi-a spus, după ce a suflat fumul în direcția mea.

Dintr-o săritură m-aș fi putut înfige cu capul în plexul ei, iar cu mâinile i-aș fi secerat cracii. Apoi, aș fi izbit-o cu capul de pământ. Dacă aș fi avut măcar un dram de vlagă, cât să mă ridic. O puteam strânge de gât, nu era nevoie să o iau cu asalt. Trebuia să o strâng de gât. Demult. Deodată, ușa de la casă s-a deschis, iar Alexandru, care a dat să iasă, a rămas ca un tablou în rama ei. S-a uitat la noi și a zis:

– Mama, iarăși fumezi?! Ai promis că te lași de tot! Tată, ce faci acolo, de ce stai așa? Ce-i cu tine?... Oamenilor, ce-i cu voi?

– Nimic, nimic. Taică-tu vrea să cumpere un câine și încerca să mă convingă. Inițial, n-am vrut să aud și, fiindcă tot a insistat, m-am enervat. De-asta mi-am aprins ultima țigară din viața mea, jur! Dar gata, m-a convins. Vom avea un câine mare, frumos, de curte, uite-atât de mare, ia uite-acolo...

Urme de Celan (3)

Radu Pavel GHEO

În august 1947 apărea la Editura Cartea Rusă romanul lui Mihail Lermontov, *Un erou al timpului nostru*, care, după cum scrie pe pagina a patra, „s-a editat de către Asociația Română pentru strângerea legăturilor cu U.R.S.S. («A.R.L.U.S.»)”. Pe pagina de titlu se mai specifică, sub numele romanului, „cu o prefață de Al. Philippide – traducere din limba rusă de Paul Ancel”. Philippide era la acea vreme consilier literar al respectivei edituri, iar Petre Solomon scrie despre relația dintre cei doi că „Paul Ancel nutrea o profundă stimă pentru Philippide – căruia avea să-i spună mult timp «maestru»... Un alt element de apropiere îl constituia împrejurarea că Philippide fusese, tot în tinerețe, prieten cu B. Fundoianu – un poet al cărui destin tragic îl obseda pe Paul” (*Paul Celan – dimensiunea românească*, 1987, pp. 38-39).

Volumul este reeditat în 1949, la doi ani după ce Paul Antschel/Ancel/Celan părăsise România, la aceeași editură, cu exact aceeași copertă, doar că pe pagina de titlu nu mai apare numele lui Ancel – de fapt al nici unui traducător. Apare în schimb o mențiune evazivă: „ediția a II-a revăzută de Al. Philippide”. Ediția a doua din ce traducere, adică a cui traducere a revăzut-o Al. Philippide, asta nu se mai spune. Apoi, în 1953, romanul este reeditat de Editura ARLUS „Cartea Rusă” și ESPLA în colecția proaspăt relansată „Biblioteca pentru Toți”, iar de data asta, undeva, pe pagina a patra (nu pe pagina de titlu) se specifică „ediția a III-a, traducere de Al. Philippide”. Ediția următoare, apărută la Editura ESPLA, tot în „Biblioteca pentru toți” (nr. 73 din colecție, în formatul de-acum bine-cunoscut, cu coperte albastre pentru autorii străini), îl menționează ca traducător tot pe Al. Philippide. La fel și ediția din 1969, apărută la Editura pentru Literatură Universală, care e dată drept „ediția a IV-a, traducere de Al. Philippide”. Este cea mai longevivă traducere a romanului lui Lermontov; abia în 2013 apare o nouă traducere, a Andreei Șeler, la Editura MondoRo, iar în 2016, la Editura Polirom, traducerea lui Leonte Ivanov.

Această trecere subtilă a lui Al. Philippide din postura de prefațator și apoi redactor al traducerii la cea de traducător, într-un context de-acum știut (fuga lui Celan din România), stârnește, inevitabil, curiozitatea. N-am putut să nu mă întreb ce s-o fi întâmplat de fapt cu traducerea lui Celan (revizuită de Philippide în 1949) și în ce măsură traducerea lui Philippide din 1953 îi aparține poetului român. Prin urmare, am comparat traducerea semnată Paul Ancel cu o ediție mai târzie a romanului lui Lermontov, cea apărută în 1961, în traducerea lui Al. Philippide.

În „Cuvîntul-înainte” scris de Lermontov în 1841, una dintre frazele din traducerea semnată de Paul Ancel/Celan sună astfel: „Eroul timpului nostru, stîmpanii mei domni, este într-adevăr un portret, dar nu al unui singur om: el este un portret compus din viciile întregii noastre generații, în deplina lor dezvoltare” (Ancel 1946, p. 12). Ediția din 1961 oferă o traducere aproape similară, cu mici modificări, marcate aici prin cursive: „Eroul Timpului Nostru” [cu majuscule – n. mea], „stîmpanii mei domni, este într-adevăr un portret, dar nu al unui singur om: el este un portret alcătuit din viciile întregii noastre generații, în plina lor dezvoltare” (Philippide 1961, p. 2).

Sar la pagina 29 a romanului: „Îți spun imediat. A doua zi dimineața, a venit Căzbici cu cei zece berbeci pe care voia să-i vîndă. Și-a legat calul de gard și a intrat la mine. I-am oferit ceai cu toate că era bandit, dar oricum, era cunacul meu” (Ancel 1946). În cealaltă ediție pasajul sună astfel: „Îți spun *numaidecît*. A doua zi dimineața, a venit Căzbici cu cei zece berbeci pe care voia să-i vîndă. Și-a legat calul de gard și a intrat la mine. I-am oferit ceai cu toate că era bandit, dar oricum, era cunacul meu” (Philippide 1961, p. 24).

Ceva mai încolo, la pagina 76: „Nicio icoană pe perete. Semn rău! Prin geamul spart șuera vîntul dinspre mare. Am scos din geamantan un căpețel de luminare, l-am aprins și am început să-mi aranjez lucrurile...” (Ancel 1946). La Philippide pasajul sună așa: „Nici o icoană pe perete. Semn rău! Prin geamul spart șuiera vîntul dinspre mare. Am scos din geamantan un *capăt* de luminare, l-am aprins și am început să-mi *așez* lucrurile...” (p. 76).

Sar din nou, de data asta la finalul traducerii semnate Paul Ancel:

„Pe urmă, după ce stătu pe gînduri cîteva clipe, adăugă:

— Sărmanul! Păcat de el. Dracul l-a împins să stea de vorbă noaptea cu un om beat... De altfel, se vede că așa i-a fost scris!...

Mai mult n-am reușit să aflu dela el: în general nu-i plac discuțiile metafizice.” (Ancel 1946, p. 179)

Iată și finalul traducerii lui Philippide: „Pe urmă, după ce stătu pe gînduri cîteva clipe, adăugă:

— Săracul! Păcat de el. Dracul l-a împins să stea de vorbă noaptea cu un om beat! Dar se vede că așa i-a fost scris!...

Mai mult n-am *izbutit să scot* dela el; *de obicei* nu-i plac discuțiile metafizice.” (Philippide 1961, p. 214)

Orice traducător, ba chiar orice cititor competent înțelege că identitatea aproape perfectă a citatelor prezentate aici nu poate apărea din traducerea independentă, de către doi oameni, a aceluiași text. Ce-i drept, există și diferențe notabile între cele două ediții – nu chiar atât de multe, dar există. Mă limitez să menționez doar una-două, fiindcă, dată fiind intenția inițială a acestei mici cercetări, am căutat mai degrabă similitudinile – care sînt oricum evidente pe tot parcursul textului.

Capitolul al doilea al romanului lui Lermontov e intitulat „Maxim Maximovi-ci” la Paul Ancel și „Maxim Maximici” la Philippide. Nu e mare lucru, dar e demn de reținut. Apoi, chiar la început, fraza de deschidere a primului capitol sună astfel la Ancel: „Veneam cu diligența din Tiflis. Întregul bagaj din trăsura mea consta dintr-un mic geamantan pe jumătate umplut cu note de drum din Gruzia” (Ancel 1946, p. 13). La Philippide fraza e modificată consistent: „*Mă întorceam de la Tiflis cu poștalionul. Tot bagajul meu era alcătuit...*” etc. (Philippide 1961, p. 4) Aș mai putea da și alte exemple, dar cred că lucrurile sînt deja destul de clare. Versiunea Philippide pare o variantă redactată a traducerii lui Celan – una foarte redactată și stilizată, în unele părți rescrisă, poate chiar superioară traducerii semnate Paul Ancel. Însă baza textului în română e acolo, în traducerea inițială din 1946.

Nu cred, totuși, că am putea vorbi aici de asumarea ilegală a paternității unei traducerii, de încălcarea drepturilor de proprietate intelectuală sau de ceva similar. În primul rînd pentru că, odată cu plecarea lui Paul Ancel, traducerea sa rămăsese orfană. Deci, considerînd-o probabil una utilă, autoritățile au ales soluția cea mai comodă și mai economică: traducerea să fie semnată – și, oricum, revizuită – de Philippide (cealaltă variantă posibilă fiind republicarea ei cu un nume fictiv de traducător, iar cea mai complicată – retraducerea integrală). La urma urmei, Al. Philippide lucrase pe această traducere, poate chiar alături de Ancel. Nu putem ști sigur în ce măsură va fi contribuit poetul de limbă română la traducerea inițială, semnată Paul Ancel: cei doi erau colegi la editură, Philippide a scris prefața ediției din 1946 (deci a citit traducerea), iar tînărul Ancel îl admira și respecta pe mai vîrstnicul Philippide. Cel mai onest ar fi ca azi s-o recunoaștem ca pe o traducere comună, cum și este de fapt: „trad. din limba rusă de Paul Ancel/Celan și Al. Philippide”.

Poate că toată căutarea asta migăloasă a paternității unei traducerii nu pare mare lucru. Și totuși, cînd mă gîndesc că am citit în studentie romanul lui Lermontov și, fără să o știu, acolo se ascundeau urmele lui Celan în română, mă emoționez puțin. Ascunsele și încălcitele și fascinantele ițe ale literaturii...

play

Pe la prânzișor

**Gabriela-
Mariana LUCA**

(1974) *Nechezol: 20% cafea de-ade-văratelea, de restul năut și ovăz.* Mă joc mult aici, că n-am voie afară până la cinci. Noi avem abonament la radio, dar sunt câțiva vecini de pe scară care n-au și cam toți copiii care se joacă în balcon știu când vine poșta sau controlu'. Anunțăm la telefon și vecinii fără abonament ascund aparatele în lada de la studio. Toată lumea la fel. Controlu' bea o cafeleuță că munca de teren e foarte obositoare, se odihnește puțin, mai schimbă o vorbă, două și pleacă după ce-și completează hârtiile. Tanti Serghei ține pe radio un milie galben cu maci roșii, brodați chiar de ea. Îmi place mult, noi n-avem așa lucruri frumoase. Mama nu coase, că merge la serviciu și pune bibelourile în cămară, ca să nu le arunce. Le are cam pe toate de la ziua ei și de la 8 martie: o violonistă prelungă și slabă, un pisoi, un câine și un ciobănaș. Mai erau și două păsări albe, cumva împletite, dar le-am spart eu, din greșeală, când m-am jucat de-a Delta Dunării. Noi avem perdele albe ca spuma de ou și un covor roșu din lână țesut în război, o sumedenie de cărți și câteva ghivece cu flori.

La tanti Serghei e mult mai frumos și n-ai voie să intri încălțat. Ea are traverse peste covoare, adică niște preșuri lungi care se petrec prin camere de la un capăt la altul și pe care trebuie să calci fără s-atingi covorul. Mai are și o cunună cu flori albastre din plastic pe peretele de la bucătărie și o poză în ramă cu o femeie care face cu ochiul, depinde din ce colț o privești. E frumoasă și are buzele roșii ca actrițele din *Prietenii mei elefanți*, care cântă ca Narghita. Când vine controlu', tanti pune aparatul de radio în ladă și milieul cu maci deasupra. Nici nu-ți dai seama. Prin casă, miroase a ciobănaș de cartofi cu leuștean și ceapă călită. Te uiți un pic la pereții galbeni cu ceșcuțe maronii, stai tot un minut, ori două, pe scaun la masa din sufragerie, *servești* o linguriță de dulceață de trandafiri, mulțumești frumos și pleci unde ai treabă.

Eu mă duc de multe ori pe-acolo să mă odihnesc. Și, deși sunt de-a casei, primesc dulceață la fel ca și controlu'. Mă simt foarte bine și sunt atentă să-mi șterg buzele cu șervețelul, prin tampo-nare ușoară, înainte să beau apă. Cheia! A venit mama, mă duc să-mi iau pantofi roșii de lac, de la Romarta, ca ai lui Dorothy! Îmi luam de marți, dar mi-a spart Petrișor, de la scara 4, capu' cu o cărămidă de la garaje, după ceremonie. N-am avut voie afară nici miercuri, nici joi, deși m-au făcut pionieră în prima serie.

(2020, 1 februarie, pe la prânzișor) *Breakfast at Wetherspoon. Full English Breakfast* cusut cu ață și niște vorbe despre Brexit. *Plecați, zici. Păcat, noi abia ce-am ajuns!*

O cană de ceai obișnuită tronează pe meniul lipicios, ca mănjit acrilic, dar cu muștar și ketchup. Culoarea cunii se confundă cu lichidul pe care-l poartă până-n buză și căruia localnicii îi spun, cu mândrie, cafea, *100% Arabica*. Identică urmei rămase pe pereții chiuveți după ce ai spălat niște cartofi noi, doar că e foarte fierbinte. Google, cu ochii pe mine, desigur, îmi zice că dacă instalez aplicația pe telefon, îmi pot reumple ceașca gratis. Nu cred că vreau.

933 Cal pentru o porție cu două ouă ochiuri, doi cârnăciori de la Quorn

(biomasă microbiană – *single cell protein* – cu rol de carne), iahnie de fasole, două chiftele de cartofi (*hash brown*, artă de basist și scriitor irlandez în bucătărie), ciuperci la grătar și două felii de pâine prăjită. *Déjà vu, déjà lu!* Și e numai 9.30 dimineața (la voi, că la noi s-a făcut de amiază). Nu sunt muște zdrobite pe masă ca în „Corpul Zet” (*Zoiosu* studenției mele), dar coatele își întârzie, redundant, desprinderea. Aștept să vie comanda și mă salut scurt cu o față frumoasă, o îndiancă, ce luminează toată latura salonului cu tenul ei strălucitor și niște buze mari, incandescente precum petalele de mac de prin mai. Și băscuța ei, la fel de oacheșă, este împodobită cu mândrie de unul dintre acei maci tricotați de voluntarii de la Poppy Shop Army Service pentru 11 noiembrie. Am și eu un *pince* metalic înfipt în rucsac, lângă narcisa din pânză galbenă de la Fundația Marie Curie. Am auzit că, de *Remembrance Sunday*, regina a purtat un buchețel de cinci, câte un mac ștricit pentru Armată, Forțele Aeriene, Marină, Apărarea Civilă și femei. Cu *fmic*. Mă rog, *w mic*.

Am primit fasolea și mă surprind amestecând ușor cu furculița toți acești zei: Dionis, Zeus, Indra, Tlaloc, perpeliți în tăvile revoluției industriale și nu mă mai mir de nimic. E vorba tot despre un act de credință, nu-i așa? Pentru că Isidor din Sevilla a spus că noi, creștinii, după *jentaculum* roman, n-am mai mâncat dimineața vreo 1700 de ani. Între timp, Columb a fost în America, iar fasolea a început să bolborosească în toate ceanele din lumea mare odată cu voi, întinși până în India, Africa de Sud și Australia. Trufie imperială amestecată cu multă carne pe căldură mare. Așa-i?

Cică vechii greci mâncau și ei dimineața. Pe fugă, e adevărat. Și adesea doar niște pită-nmuată-n vin. O fi *εὐχαριστία*, dar tot nu e de bine, zic. Cum să fii indispus (arab. *mahmūr*) încă de la răsărit? Ce zi poate fi aceea? Hm! Să fie vorba un pic și despre noi, ca neam de indispuși!?

Dar divini! Eu îți explic, tu umbrește-ți puțin fasolele! Nu e soma bătura divină din Rig Veda? Ei bine, doar dacă e potențată cu un adaos de *Amanita Muscaria* (*Pălăria Șarpelui*, pe limba noastră), obținut pe două căi: presarea ciupercii halucinogene ori colectarea urinei celui ce o fi consumase. Așa zice Robert Graves că a ajuns cunoașterea din India în Grecia, apoi la noi, ceilalți: „închisă în coapsele ariene”. Simplu, nu-i așa? Dionis, zis și *născutul din coapsă*, băiatu' lui Zeus, este omologul aztecului Tlaloc (nu mi-e foarte clar al cui fiu e) și al indianului Agni, băiatu' lui Indra. Amețitoare farfurie! Imperiile și cafeaua de dimineață au mult umor.

Uite, cafeaua – *kahwa* (arab.), tot un soi de vin, derivă dintr-un cuvânt care înseamnă „lipsit de poftă de mâncare”, din care, o înghițitură à *jeun* pare numai bună să despartă ziua de noapte. Să-ți vie chefel (turc. *kef*, d. ar. *keif*, ngr. *kefi*), dar nu cu teriacă cerească, ațion, opium sau orice alt nume o mai fi avut.

Personal, mărturisesc că-mi place mai mult licoarea obținută la *presse française*, dar și croasantul care-o acompaniază, deși e născut din semiluna otomană, care ne-a amărât atât, inspirată la porțile Vienei, care ne-a amărât tot atât. Și pentru că ne-am bătut multă vreme cu turcii, rahatului, deși e cel mai bun într-un salam de biscuiți, pe românește, tot așa-i va rămâne numele.

Ai dreptate! Eu n-am stofă de imperialistă, iar fasolea noastră, în mare, e doar de două feluri: de post și cu ciolan.

And Death Shall Have No Dominion

Adriana CÂRCU

Cam pe la începutul „distanțării sociale” impuse de acest virus cu nume regal mă pregăteam să-i deplâng consecințele și să analizez schimbările ireversibile pe care pericolul unei contaminări le va aduce în comportamentul nostru. Eram convinsă că aceste vremuri distopice vor lăsa în urmă o precauție instinctivă, pe care o vom purta mereu undeva „în spatele minții”, ca să nu spun în subsolul ei, și care va îngreuna sau va face chiar imposibilă orice apropiere. Găsisem și un titlu: „Marea însingurare”. Și atunci, lucrurile au început să se întâmple.

Urmăresc de ani de zile ce face internetul cu noi. Cum o anumită comoditate suplinește, ca să nu zic uzurpă, funcțiile sociale și contactele umane. Îmi amintesc că am devenit susceptibilă chiar în mijlocul euforiei digitale, odată, când opinia cuiva pe Facebook, extrem de rasistă, m-a deranjat de așa natură încât i-am dat un *unfriend* și am simțit imediat o satisfacție fără precedent. Puteam eradica pe cineva din viața mea virtuală, fără consecințe. Nu era nevoie de explicații, de discuții, de scuze și de lămuriri. Doar un click. Era cumva curat și cumva prea simplu. Despărțirile digitale erau la fel de imateriale ca și prietenii. Cred că tot atunci mi-am propus să țin în lista mea doar oameni cu care am schimbat măcar un cuvânt. Voiam să-i știu reali.

Prima fază a izolării a fost aceea de singurătate conectată; se întâmpla pentru prima dată să traversăm cu toții aceeași experiență. Pe orice canal, la orice oră din zi și din noapte, oamenii împărtășeau aceeași spaimă. Încet-încet, spațiul virtual a devenit un spațiu real. Timpul real a devenit timp virtual. La început a fost grija colectivă, dorința de a afla cât mai mult despre ce ni se întâmplă, teama care se apropia și se îndepărta în accese succesive, ca valurile ce bat un țarm. Viața de zi cu zi primea coordonate noi.

Ieșirile au devenit tot mai rare, însoțite de tot mai multe precauții, revenirile acasă urmau un ritual al curățeniei, zilele, un ritual al știrilor. După ce am realizat că singurele știri relevante erau cifrele și că restul devenea tot mai de neînțeles, ne-am întors atenția spre noi înșine. Acum aveam timp să reflectăm la importanța contactului personal, la rostul unei săptămâni de lucru și la repezițiunea cu care o mică toană a naturii ne poate schimba viața personală și ruina o economie, în doar câteva săptămâni. Sub ochii noștri se desfășura o dramă de dimensiuni globale, pe care o asimilam cu o acceptanță uluitoare.

Apoi s-au produs, în paralel, o scindare, dar și un declin al omeniei. Unii s-au

lăsat copleșiți de spaima primordiale și au ales versiunea apocaliptică a crizei, alții au hotărât să mizeze în continuare pe natura bună a omenirii, pe nevoia de coeziune, și și-au îndreptat atenția spre alte surse de încurajare. A început cu italienii cântând din balcoane și cu mici gesturi omenești care, treptat, s-au transformat în adevărate sacrificii.

Pentru mine, sentimentul de apartenență la marea comunitate umană a culminat cu manifestările online ale artiștilor și ale instituțiilor care-și pierduseră scena. Concertele, lecturile, spectacolele și vizitele virtuale prin mu-

zee au înnobilit cotidianul cu acea atingere spirituală, care ne face să-l îndurăm mai bine. Digitalul primea însușiri tot mai reale, mai umane. Vedeam scriitorii citindu-ne în timp real de pe canapeaua izolării lor, vedeam muzicienii cântând din studiourile improvizate în camera de zi, vedeam *King Lear* în direct de la Teatrul Globe din Londra, mă plimbam prin Prado. Eram împreună cu toți acești oameni în izolarea care devenise un bun comun.

Afară băntuia crunt boala, teoriile conspiraționiste înfloreau ca macii pe maidane pustii, iar opinia că asta e o gripă ca oricare ocupa o altă lojă. Cifrele creșteau văzând cu ochii, dar, după cum atât de frumos spunea Dylan Thomas, sentimentul insuflat de muzică, de literatură și de artă era dominat de un gând: *And death shall have no dominion*. Virtualul ne oferea o viață alternativă, o variantă a realității, plină de frumusețe și speranță. Moartea nu avea cum să învingă.

În zilele acestea pline de extaz și teroare, zile în care claustrarea ne-a oferit șansa de a ne (re)cunoaște în toată splendoarea și mizeria noastră, îmi doresc ca atunci când totul se va sfârși să fi învățat că putem învinge împreună orice rău, dacă nu ne trădăm esența celestă.

22

Temelii și temeluri

Claudiu T. ARIEȘAN

(I) Am fost mereu un fan sincer și entuziasmat al scrierilor lui Constantin Noica, fie că erau eseurile sale juvenile, traducerile majestuoase din greaca veche, interpretările ușor tradiționaliste ale clasicii români sau profundele pagini despre imensele conștiințe filozofice sau literare „mai bune” ale umanității. Nu m-a dezamăgit aproape nimic din ce a scris ori promovat. Am învățat enorm ca atitudine față de învățare din *Mathesis*, am savurat versiunile lui filigranate din Platon, Descartes, Augustin și Theofil Corydaleu și mi-am strunit limbajul analitic (și) grație eseurilor sale avântate despre Eminescu și „ființa românească” ori pledoariilor memorabile *pro domo* din *Jurnalul de la Păltiniș* și *Epistolar*. De aceea am început seria de întâlniri cu cititorii timișoreni sub genericul „Ce te aduce la Humanitas” (în chiar noua librărie a editurii din inima Cetății), cu recent reeditatele *Eseuri de duminică* ale lui și intenționez să continui cu și mai noul volum Constantin Noica, *Interpretări la Platon*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Grigore Vida, Editura Humanitas, București, 2019, 466 p. Cum toate evenimentele de profil sunt amânate *sine die*, mă mulțumesc să semnalez, pentru moment, acest excelent demers de a strânge la un loc toate textele postbelice despre autorul *Dialogurilor* publicate de Noica, gânditor clasic de care acesta din urmă nu s-a „despărțit” niciodată, poate și datorită marii teme comune amândurora, a împletirii dintre ideal și real, pentru descifrarea căreia, cum însuși sublinia, „dincolo de cunoștințele exacte ne mai trebuie o știință e și știința Ideilor” – și încă a celor puse în practică paideică perenă, am adăuga noi.

(II) O apariție deosebită, ce își aștepta cumințe rândul pentru a fi evocată aici este ediția bilingvă, română și arabă, din opera înțeleptului de veac IX, al-Kindi, *Despre filozofia primă*, trad., note George Grigore, studiu introd. Laura Sitaru, Editura Polirom, Iași, 2017, 200 p., de găsit în colecția de profil (care alta?) „Biblioteca Medievală”, coordonată de Alexander Baumgarten. Intelctual de anvergură din vremea marilor Califi, căruia i se atribuie o listă de lucrări cu nu mai puțin de 300 de titluri ce interesează nu doar gândirea

speculativă, ci și etica ori studiile politice, ba chiar și medicina, muzica, astrologia ori medicina, al-Kindi este adesea comparat ca forță creativă cu Thales din Milet și desemnat drept „filosoful arab” prin excelență, ca eminent deschizător de drumuri în domeniu. Tratatul de față este „o interpretare a fizicii și metafizicii peripatetice din perspectiva proprie a neo-platonismului arab, cu influențe notabile ale apocrifului *Teologia lui Aristotel*: el conține, spun editorii, o constantă raportare a conceptelor aristotelice ale filosofiei naturale și a teoriei predicabilelor la semnificațiile diferite ale unității și Unului”. Specialiștii nu îl încadrează neapărat, în pofida evidenței cronologice, printre gânditorii orientali medievali, ci între fruntariile filosofiei arabe „clasice” sau „formative”, dintr-o perioadă când iubirea de înțelepciune, teologia și cultivarea literaturii conviețuiau fast și fertil în personalitățile mai tuturor însemnaților învățați „elenistici” ai epocii, dintre care Avicenna va fi doar cel mai cunoscut în Europa. Fixarea lexicului filosofic arab începea atunci, deopotrivă cu sinteza încercată (și împlinită cu brio) dintre speculația coranică și profunzimile tradiției culturale greco-latine adaptate lumii orientale.

(III) Unul dintre cei mai luminați și luminoși savanți-scriitori ai veacului trecut rămâne, fără îndoială, autorul *Cronicilor din Narnia*. O apariție recentă ce dă mărturie publicului de la noi despre adâncă și consistenta lui preocupare față de literatura pentru copii, față de Povestea în sine și imaginația creatoare, este culegerea de texte C. S. Lewis, *Despre lumea aceasta și despre alte lumi*, trad. Bianca Rizzoli, pref. Walter Hooper, Editura Humanitas, București, 2020, 221 p. În vremurile acestea de restriște și constrângeri extreme, optimismul său tonic reprezintă un model cultural și comportamental de neocolit. Sunt pagini minunate din laboratorul său inspirațional, mărturie rare dezvăluite de prefațator, care este nimeni altul decât secretarul său de o viață și actual consilier al fundației ce administrează imensul patrimoniu lăsat moștenire de Lewis. Coleg de muncă științifică oxfordiană și împărțind un real talent scriitoricesc cu J. R. R. Tolkien, Lewis a preluat de la acesta numeroase elemente de poetică și teologie sistematică (inclusiv concepția despre adevărul peren inerent al mitului și mitologiei, pe care le va acredita definitiv ceva mai târziu Mircea Eliade în tratatele sale de specialist).

Atracția Nordului

Alexandru RUJA

Ana Blandiana, *Integrala poemelor*
Editura Humanitas, București, 2019,
788 p.

Integrala poemelor este o ediție de autor, cu selecția poeziilor de la volumul de debut, *Persoana întâia plural* (1964), până la *Variațiuni pe o temă dată* (2018). Ediția nu are un aparat critic, autoarea nu a fost interesată să ofere un drum al receptării critice, care prin amplitudinea sau chiar prin sinuozitățile sale putea da un semn nu doar despre starea poeziei, dar chiar a literaturii de-a lungul unui timp destul de îndelungat, când mai calm și generos, când mai înviorat și învârteljit. Felul cum este făcută selecția poeziilor exprimă o opțiune. Este reprodus un text confesiv referitor la poezie: „Se vorbește atât de mult, încât rostul poeziei a devenit acela de a restabili tăcerea. Pentru mine, poezia este o înaintare logică din cuvânt în cuvânt, din piatră în piatră, până într-un loc în care sensul se deschide deodată neașteptat deasupra prăpastiei și se oprește ținându-și respirația. Am visat întotdeauna o poezie simplă, eliptică, având farmecul desenelor făcute de copii în fața cărora nu ești niciodată sigur dacă schema nu este chiar esența. Am crezut întotdeauna că poezia nu trebuie să strălucească, ci să lumineze.”

Integrala poemelor cuprinde poezia unei vieți, se întinde pe un mare interval de timp și este normal să existe diferențe, atât de viziune cât și de atitudine, atât ca tonalitate poetică cât și ca structurare a poeziei. Drumul poeziei Anei Blandiana este de la bucuria vârstei și exploziei sufletești la conștiința asumării unui destin. Frenesia vitalistă din poezia începutului a fost cu precădere observată în aproape toate comentariile critice. O franchețe a devalorării sentimentului propriei cunoașteri printr-o inofensivă manifestare a trufiei adolescentine, o bucurie a regăsirii, o stare euforică și tonifiantă sub metafora dansului în ploaie sunt de întâlnit într-o poezie derulată printr-o retorică a sincerității.

Poeta desenează liric frumusețea feminină, bucuria descoperirii iubirii, nostalgia și împlinirea cuplului, extazul revelațiilor din vârsta adolescentină. Fericea este găsită în tangența cu elementele naturii: „Ce poate fi fericea / Dacă nu această plutire / Printre fructe și frunze...” (*Această plutire*). Prin sublimarea trăirii, spațiul natural este perceput în variațiuni paradisiace, dar va intra, însă, într-o progresivă destrămare, asemeni blagă-nului paradis în destrămare. Legătura poeziei Anei Blandiana cu creația lui Lucian Blaga s-a făcut frecvent și din mai multe unghiuri de interpretare. Ca la poetul *Nebănuțelor trepte* în simplitatea exprimării versurilor se află complexitatea meditației poetice.

Cu toate aceste stări prinse în efuziunea lirică, îndoiala nu este absentă („Însă fericea-i apă gravă”) și nici imaginile dezolării: „Țepeni și negri, cu pielea urâtă, / Cu virilitatea de mult rătată prin zbârcituri / Copacii impudici sunt caricatura hilară / A îmbătătoarei păduri” — *Glumă*. Claritatea exprimării, sinceritatea și puritatea sentimentului, percepția aproape fizică a cuvântului poetic par să fie liniile de manifestare ale poeziei din perioada de început. Trăirea pasională în exuberanța naturală nu exclude starea de melancolie și tristețe. Poezia este și expresia unei lupte între dorința de păstrare a purității eului în contextul natural neperversit și spațiul social contaminat, un amestec nedefinit și scăpat de sub influența și controlul eticului.

Odată cu *A treia taină*, *Călcăiul vulnerabil* și *Somnul din somn* explozia sentimentală, dacă nu dispăre total, este atenuată și metodic cenzurată. O altă vârstă poetică se așază în curgerea versurilor, interogațiile își asumă dorința cunoașterii, sufletul zbuciumat cere răspunsuri. Sufletul este traumatizat pentru că nu înțelege închiderea, de aceea orice mister, orice taină se cer înțelese și dezvăluite.

Tonul melodos, cantabil al exprimării sunt de găsit în poeziile din volumele de după *Călcăiul vulnerabil*, dar *reverii* tinereții, gesturile exuberante ale vârstei, plutirea și zborul într-o natură candidă și primitoare, gesticulația largă dar învăluitoare afectiv se rarefiiază. Iar

interogațiile puse în talgerele balanței arată o schimbare de atitudine. De la o stare a echilibrului („Era un timp când mă simțeam / În trupul meu acasă / Știam locul fiecărui lucru” — *Acasă*) până la spaima singurătății, nu în sine, ci în mulțime („Ceea ce mă înspăimântă / E singurătatea-n mulțime, / Aglomerările rele / De ființe necunoscute-ntr-ele” — *Nu singurătatea*) sau la starea de frică este un drum al metamorfozei sentimentelor („Mi-e frică de întunericul / Din inima flăcării / Pentru că nu știu /, Dacă el naște lumina / Sau lumina îl naște” — *Mi-e frică de întunericul*). Încet, încet se sting simbolurile unei naturi și atitudini libere, generatoare a stării de beatitudine, și se trece la poezia de meditație, poate mai profundă și mai interiorizată, mai puțin descriptivă, în tangență cu sentimentul tragic („Va fi o spaimă-n lucruri diavolească / Sub gheța miliardelor de ani / Și ultimele ierburii ori să crească / În gurile răciților vulcani” — *Vulcanii*).

Substratul tragic al poeziei Anei Blandiana a fost mai puțin reținut în comentarii. Meditația poetică, trecută mai accentuat spre metafizic, aparține unui spirit acutizat la tangența cu neliniștile, spaimete, teroarea, mișcările haotice, schimbările agresive, cu tot ce poate altera echilibrul uman. Discursul poetic trece din discursiv în ipostaza reflexivă, între sentiment și idee, între afect și gândire dezechilibrul este mai evident. Trăirii într-un spațiu protector, generator al căldurii și beatitudinii din contextul natural, îi ia locul o natură glacială, înfrigurată, aflată sub semnul nordului: „Atât de frig încât îngheață / Pe dinții căinilor saliva / În timp ce latră înspre luna / De spaima căroră turbară, / Atât de frig, încât teroarea / Îmi crapă buzele când strig / Și sângele, cald încă, / Mi-l ling precum o fiară.” (*Atât de frig*). Poezia devine tot mai insistentă expresia restrângerii manifestării eului, a durerii pierderii posibilităților de liberă manifestare. Gândul poetic fixat pe un prezentiment arată relativitatea existenței: „Uitând de lume și uitând de mine, / Simt cum singurătatea mă umple ca o miere / Curgând în vasul ce i se cuvine / Pentru c-o soarbe și o cere. // Sacri sunt fagurii din care curge / Aurul ei pe viața-mi de apoi, / Când limpedea-ți pedeapsă, Demiuge, / Mă înfășoară-n dulcele noroi. // Dar voluptate-i chinul, nu calvar / Și îmi aduc de mine-aminte / Ca de o găză prinsă-n chihlimbar / În cripta luminoasă de cuvinte.” (*Chihlimbar*)

Simbolurilor purității (zăpada, spre exemplu), bucuria și echilibrul, li se asociază cuvinte de antonimie dură, agresivă, ca „ură”, „dușmănie”, „răutate”, „otrăvitor”: „Ninge cu dușmănie, / Cu ură cade zăpada / Peste apele înghețate cu ură, / Peste livezile înflorite din răutate, / Peste păsările înrăite care îndură. / Ninge ca și cum prin zăpadă / Ar trebui să se sfârșească / Viața acestui acvatic popor, / Ninge cu o încrâncenare / Omenească, / Ninge otrăvitor. / Pe cine să mire?” (*Ninge*). Sau imaginea zăpezii surprinsă într-un *pastel*: „Strălucitoare, albă, zăpada face viermi!”. Se schimbă polii de receptare, lumea este în degringoladă, echilibrul în destrămare, vinovăția se întinde și poeta o ia asupra sa într-un gest de responsabilitate și de expiere: „Fără un gest, cu ochi-nchiși, / Lăsând să cadă peste mine timpul / Ca o insultă binemeritată — / Pentru că sunt în stare să-nțeleg / De tot ce înțeleg sunt vinovată.” (*Fără un gest*).

Somnul, stingerea, incertitudinea, vina, boala, oboseala, moartea devin teme de meditație predilecte. Între natural și spiritual contururile sunt confuze, uneori se întretaie, ambiguitatea devine calitate a poeziei, sensul se îndreaptă spre ritmul rugăciunii. „Iartă-mă pentru această / Răsturnare-n oglindă, / Dar precum pe pământ așa și în cer. / Totul seamănă. / Încerc să te-ajung, să m-apropiu, / Să mă las înghițită de aură, / Să-mi închipui că te-am atins / Căzând în extaz, / Cum cad păsările în înalt. / Și nu reușesc. / Și nu știu niciodată / Dacă mai urmează ceva / Sau asta e tot. // Iartă-mă pentru că, neputincioasă, / Cuprinsă de furie, / Mă prefac că te văd / Și încerc să mă mint, / Inventându-te / În loc să te găsesc. / Iartă-mă pentru profanarea / Pe care mă sui ca pe-o scară, / Pedepsește-mă, / Smulge-mi-o de sub picioare, / Ca să rămân suspendată / În nebunia / De care să nu mă mai pot îndoi.” (*Scară*)

Rio „clasic”

Cristina CHEVEREȘAN

2 aprilie 2019.

După ziua de ieri — ca un vis, nu ca o păcăleală adecvată datei! —, petrecută pe plajele infinite și în pădurea fermecată din jurul lui Rio de Janeiro, mi-e aproape teamă de turul de astăzi. În lipsa așteptărilor prealabile majore, natura „secretă” a traseului deja parcurs ne-a tăiat răsuflarea prin elementele-surpriză: adevărate bijuterii ale naturii, ceva mai greu accesibile, deci și mai puțin popularizate. Acum vom avea parte de o călătorie regală, printre locurile ce apar pe toate ilustratele de senzație din Rio. La cât de spectaculos arată totul, mă tem ca realitatea să nu fie o cruntă dezamăgire. Am rezervat demult, ca de obicei, după studiu aprofundat al site-urilor de profil, timp comentariilor, reacțiilor. Când ești avertizat că o destinație poate fi periculoasă și nu cunoști îndeaproape limba și cultura, nu te aventurezi în necunoscut, dar nici n-ai vrea să ratezi punctele-cheie din lipsă de curaj. Pornim, deci, la drum cu Gustavo, un ghid extrem de apreciat, care a ținut mereu legătura cu noi, stabilind ore și puncte respectate cu sfințenie pentru bunul mers lucrurilor.

E prima veste bună când, după mic-dejunul plin de fructe și *dolce de leche*, de care știu deja că îmi va fi dor, pășim în minibusul ce va transporta zece persoane, majoritatea din America de Sud. Gustavo e simpatic, atent, jovial, glumeț, dar ferm. Își face munca la modul cel mai profesionist posibil. Ne inundă cu povești, anecdote, date istorice, informații despre obiectivele din program, neuitând să explice importanța punctualității, a respectului reciproc, a flexibilității: toate pentru a ne asigura o zi de neuit în circuitul „clasic” al orașului dintre munți și mare, ce atrage un flux necontenit de turiști din întreaga lume. Unul dintre riscurile asumate ale unui parcurs precum cel de astăzi e vremea schimbătoare care, în sezonul de tranziție spre blânda iarnă locală, poate acoperi cu nori și ceață superbe peisaje pe care s-ar presupune că le poți admira de pe crestele faimoase. Încă o dată, cineva, undeva aranjează totul pentru noi: soare strălucitor, vizibilitate perfectă, 27-28 de grade în termometre la orele prânzului și toate pânzele artistului Natură întinse, generos, în jur.

Unul dintre primele lucruri aflate e că a plouat abundent până nu demult, lucru pe care-l și urmărisem cu oarecare îngrijorare în rapoartele meteo de pe internet. Pentru noi, însă, Rio se îmbracă de sărbătoare, într-o avalanșă de nuanțe arareori întâlnite altundeva. Importanța acestei concesii o vom afla puțin după revenirea în România, când zonele pe unde ne plimbăm acum netulburate vor fi măturate de inundații devastatoare și bucăți de teren se vor surpa sub povara șiroaielor de apă ce ne ocolesc, milos. Oare cum ar fi fost...? Traversăm zona centrală, unde clădirile coloniale și construcțiile futuriste se întâlnesc (vom vizita pe cont propriu, înaintea plecării, fantasticul Museu do Amanha) și ne îndreptăm spre prima oprire a zilei. Gustavo, mare iubitor al orașului, trece cu ușurință de la spaniolă la engleză și franceză pentru a ne indica specificul cartierelor străbătute, fiecare asemenea unui mic orașel, cu reguli și elemente de specificitate proprii. În lumina, crudă încă, a dimineții, descindem, spre încântarea noastră, în fața celui mai colorat punct al vizitei care abia începe.

Explozie de culoare.

Scările Selaron

Escadaria Selaron e un șir impresionant de 215 trepte, transformat în operă de artă de chilianul Jorge Selaron, drept

modalitate de a-și arăta recunoștința față de patria adoptivă. Împrăștiat pe văi și coline, fascinantul univers din Rio e stratificat, pe niveluri, iar scările acoperite cu plăci de faianță provenite de pe întreg globul leagă Lapa de Santa Teresa. Legenda spune că Selaron, îndrăgostit iremediabil de zonă după ce colindase lumea ca pictor și ceramist în căutare de inspirație, s-ar fi stabilit într-o locuință din partea de sus a pasajului, constatând rapid că treptele se aflau într-o stare deplorabilă. Plin de inițiativă, și-a propus să-și folosească puterile pentru renovare (nu doar la noi se operează greu cu fondurile publice!), începând să îmbrace scara în plăcuțe de faianță adunate prin călătorii sau cumpărate cu banii obținuți din vânzarea de tablouri.

Așa a luat naștere, din 1990 încoace, un proiect în continuă expansiune, la care, în timp, au început să contribuie și vizitatorii care-l susțin cu donații și suveniruri din țările de baștină. Devenit monument al altruismului și armoniei, pasajul strălucește, vesel, sclipind din cele peste două mii de bucăți și panouri de ceramică: pictate manual sau stanțate de fabrici celebre, proiectate în relief sau dedicate unor patrii, cluburi, evenimente și istorii dintre cele mai diverse. Borduri, coloane, balustrade și etaje suprapuse mărginesc și ornamentează partea centrală, perfect funcțională. Spre norocul nostru, „ajutat”, desigur, de experiența de planificator eficient a lui Gustavo, orașul de-abia se dezmoștește, deci avem ocazii din belșug să studiem treptele în zori, înainte ca invazia celor ce le folosesc sau doar admiră să le facă inaccesibile. Artistul care și-a dăruit douăzeci și trei de ani din viață unei opere vii ar fi fost găsit mort pe treptele ce i-au purtat numele peste tot (nu se știe nici azi dacă ucis sau sinucis). A rămas în urmă un loc cu o vibrație aparte, care continuă să se îmbogățească și să dea exemplu de cum putem contribui la moștenirea teritoriilor pe care se întâmplă să le locuim.

Aproape de cer.

Cristos Mântuitorul

Ne urmim cu regrete, străbătând câteva străduțe ce arată a expoziții de graffiti în aer liber. Nu ne ia mult să ne dăm seama că e una dintre formele de artă aduse la perfecțiune în Brazilia, unde picturile murale de mari dimensiuni schimbă atmosfera prin mesaje și ingeniozitate. Inima ne bate accelerat: aflăm că debutul ireproșabil de zi e perfect pentru ascensiunea la *Cristo Redentor*, celebra statuie Art Deco a lui Cristos Mântuitorul, ce domină golful din vârful muntelui Corcovado. (Știați, oare, că are chipul sculptat de un român, Gheorghe Leonida?) Devenită nu doar simbol al orașului, ci și una dintre cele șapte noi minuni ale lumii, aceasta se vede din orice colț al conglomeratului urban, iar fundația turnată la centenarul independenței Braziliei se apropie, ea însăși, de o sută de ani, întregul proces de construcție durând aproape un deceniu. Am emoții în timp cât străbatem Tijuca spre locul de unde pornesc ascensoarele: mi-am imaginat momentul de atâtea ori, cu speranța că răul de înălțime nu-i va știrbi magia!

Îl văd deja, de pe scara rulantă, din spate, și simt că amețesc: nu din cauza vertijului, ci a irealității momentului. O secundă, poate, între mine și brațele lui deschise plutesc doar un stol răzleț de păsări și o scamă de nori. Pășind pe terenul ferm al terasei care-l înconjoară, am senzația că am ajuns, la propriu, pe acoperișul lumii. Binevoitor, primitiv, își binecuvântează aleșii ce uită, parcă, de orice rețineri. Un entuziasm nestăvilnit animă grupurile adunate la poalele sale și, deși te lași dus de val, la rândul-ți, nu poate să nu te amuze marea de indivizi fluturând din mâini, ce pozează, mimetic, de toate părțile colosului. Și mai bine, se întind pe jos, în fața

pedestalului, pentru o măiastră fotografie sub aripile Mântuitorului! Deși evidentă, frenezia se menține, totuși, la cote rezonabile. Suntem înconjuțați doar de câteva zeci de oameni, răsfirați pe esplanada de unde fiecare unghi pare uluitor. Să fie Rio acea minunăție de oraș din ilustrate? Oriunde te-ai uita, nu începe îndoială!

S te înduri să te lași dus din locul în care divinității ce te privește cu surdă blajin pare să-i fi reușit unul dintre cele mai uluitoare tablouri ale omenirii. Ori de câte ori mă va întreba cineva, în lunile ce urmează, cum e Rio, voi răspunde dintr-o suflare: pictat! Fiecare tușă, fiecare punct, fiecare creastă și unduire, insulele, podurile, povârnișurile înverzite și fâșiile de nisip de pe maluri se întipăresc într-o frescă mentală de neșters și de nedescris. Cu sufletul plin de frumusețe, pătrunzi în micuța capelă din soclu, de care mulți uită, copleșiți de grandoea peisajului. Nu strică, însă, un moment de reculegere și mulțumire pentru secunde pe care nu te-ai gândit vreodată că le vei trăi aici, sus, unde ești cu siguranță mai aproape de cer și toți cei adunați, sperii, acolo. Ne desprindem cu mare greutate de o experiență aparent irepetabilă și, încetșor, revenim cu picioarele pe pământ. Ca pentru a ne ușura eforturile, drumul ne poartă pe la marginea uneia dintre cele mai extinse favele din Rio, unde Gustavo oprește pentru a ne descrie sistemul de funcționare al acestor zone aparte și a demonta o serie de mituri ce le demonizează mai mult decât o impun circumstanțele.

De la fotbal la samba

Reveniți cu picioarele pe pământ, ne mai așteaptă câteva întâlniri de marcă. Cea dintâi mă readuce în lumea copilăriei, când urmăream, cu tata și bunicii, toate meciurile campionatelor de fotbal la care aveam acces pre- și post-revoluționar. Ajungem în fața stadionului Maracana, loc bântuit încă de tragedia națională de la inaugurarea din 1950, când Brazilia, favorita incontestabilă a Cupei Mondiale, a

fost învinsă de Uruguay cu 2-1 în meciul decisiv. Gustavo suferă și acum rememorând, iar trauma ne va însoți pe parcursul zilei, episoadele istoriei sportului-carioca ivindu-se neîncetat în conversația tot mai animată pe măsură ce ne cunoaștem și împărtășim experiențe. Deși folosită la mondialele din 2014, arena pare să fi picat în dizgrație și paragină, ceea ce nu stăvilește cu nimic încântarea micului nostru grup, unul din cele trei care iau cu asalt zona, altfel puțin populată, de la intrare. Voi păstra cu drag instantaneele din fața statuii lui Hilderaldo Bellini ridicând cupa (*Brasil 1958-1962* scrie pe balonul care o susține), cu un uriaș steag împrumutat de ghid de la unul din comercianții de suveniruri. Aleg singura șapcă verde cu inscripție galbenă de la toate tarabele din zonă și revin în minibus cu ochii strălucitori ai fetei crescute printre microbiști. *Tata, mă vezi, nu-i așa?*

După incursiunea fotbalistică, trecem pe la faimosul sambadrom ce ocupă centrul imaginației și realității carnavalului. Deși totul e liniștit momentan, poți admira (ba chiar și achiziționa) costume specifice dezlanțuitelor parade de pe ale căror care alegorice va fi lipsind prezența excentrică a unui fost edil pontic. În ce mă privește, recunosc, interesul a rămas la Maracana, dar nu ezit să mă distrez alături de colegii ce îmbracă ținute de show care de care mai extravagante, întrecându-se în pene, paiete, cristale și pafale. Ne readuce la stări de spirit mai sobre următoarea oprire: la Catedrala Mitropolitană Sfântul Sebastian, sediul arhidiocезei romano-catolice din Rio: o construcție surprinzătoare, modernă, pe modelul piramidelor mayașe, ale cărei dimensiuni impresionante sunt egale ca efect de patru vitralii uriașe, de câte 64 de metri înălțime. Un loc al reculegerii, străjuit, de cealaltă parte, de o statuie a Maicii Tereza. În contraponderă giganților de sticlă din zonă, ea îți amintește de necesitatea moderației, înțelepciunii și modestiei.

(Va urma)

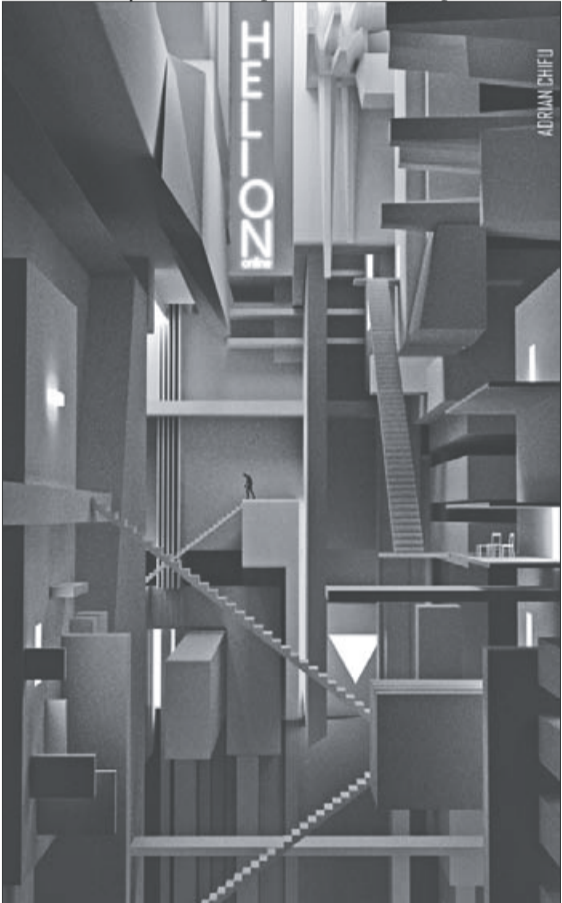
23

travelogue

Cornel SECU

Prima întâlnire a clubului Helion, adică data de înființare, a avut loc la 18 martie 1980, la Casa Tineretului din Timișoara, avându-i ca fondatori pe Marcel Luca, Lucian Ionică, Silviu Genescu, Dușan Baiszki, Cornel Secu și Zoltán Barra.

La a doua ședință, în 25 martie, o parte din fondatori au lipsit. La a treia, au venit în plus câteva fete. Apoi am avut

o întâlnire „regizată” de Dușan Baiszki cu cenaclul „Timisiensis”, de la IAEM. Ulterior a venit Augustin Corneliu Giagim, Jimmy, așa cum era cunoscut, un ins plin de farmec, cu multă personalitate, cel care a preluat redactarea celebrelor „procese verbale”, care, de cele mai multe ori, erau mai atractive decât ședințele obișnuite.

Dallas

Ionuț N. MANEA

În Dallas nu sunt străzi. Trăiesc într-o casă de carton la marginea Iași-ului. Mai exact, în zona Cicoarei. Mama, eu și fratele meu, Claudiu. Ne trezim la șapte. Claudiu lucrează la o fabrică de ambalaje, în apropiere. Mama pleacă după apă, iar eu aștept. Când apar crizele mă leagă de scaun. S-au săturat, știu asta. Mama nu obișnuiește să ne vorbească despre tații noștri. Se-nfurie. Este o femeie simplă. Ca oricare alta. Pe care problemele au depășit-o.

Nu sunt geloasă. Dar, uneori, am impresia că nu merită. Biete animale cu puțin noroc. Acel puțin pentru care dai tot. Acel puțin pentru care merită să trăiești. Acel puțin care face diferența. O legumă sau o femeie. Un orb sau un medic. Nu dau vina pe nimeni. Pot să dau vina pe mama. Dar e o simplă ignorantă, doborâtă de griji. Nici crucea nu o face cum trebuie. Casa de carton miroase a mort. Când a murit Tigru, a plouat. Întreaga zi, norii cenușii s-au golit. Moartea are un miros specific. De motan și carton. Tigru a fost un motan gras. Am suferit și am plâns trei zile.

Ieri am împlinit șaisprezece ani.

Tot cam pe atunci ni s-au alăturat Willy Jäger, George Terziu, Mihai Alexandru. Curând a fost lansat „100 de minute în compania anticipației”, program conceput de mine, care a contribuit decisiv la cunoașterea clubului Helion în mediul liceal și universitar în următorii patru-cinci ani. În toamna lui '80 aveam peste 30 de membri, iar numărul studenților îl depășise aproape de două ori pe cel existent atunci la „vechiul” cenaclu studentesc „H.G. Wells”.

Ședințele se țineau săptămânal, vineri, de la ora 17, lucru care s-a menținut până în 2017, când au devenit bilunare. Cele mai importante momente din viața Helion-ului au fost următoarele:

1. Apariția revistei tipărite Helion - 25 martie 1981, tiraj 7500 exemplare, difuzare regională. Apariția s-a continuat cu regularitate anuală, iar în 1982 tirajul a crescut la 15000 exemplare, cu difuzare națională. Din 1983 și până în 1990, inclusiv, revista a avut același tiraj: 25000 exemplare, iar returnările erau insignifiante (câteva zeci de bucăți). Structura rubricilor revistei s-a schimbat foarte puțin de la numărul 1 până la numărul 5-6 din 2019.

2. Zilele Helion, prima ediție - mai 1981. La această primă ediție, clubul Helion a susținut propunerea cenaclului din satul Guranda, Botoșani, de a se organiza în luna iulie prima tabără SF. de vară Guranda. S-au raliat ideii cenaclurile „Solaris” din București și „Quasar” din Iași. Zilele Helion s-au transformat în 1985, după mutarea clubului la Casa Universitarilor, în Sesiunea Helion. Modelul formulei Zilelor Helion a „inspirat” apoi aproape toate cluburile S.F. din România, care organizau „Zile ale Cenaclului...” Sesiunea Helion a ajuns la ediția a 34-a.

3. Apariția, în 1983, a primei ediții din Biblioteca Nova, ediție sapirografiată, realizată în colaborare cu cenaclul „H.G. Wells”, până în 1989. Era primul buletin de teorie, critică și istorie literară S.F. din România. Seria nouă, în format A5, a început în 2006, cu un ritm anual, și continuă și acum.

4. Premiul pentru cel mai bun fanzin european la congresele europene de la Brighton, Anglia (1984); San Marino,

Mi s-au întărit sâni. Claudiu spune că de acum sunt femeie. Mă privesc ca pe o proastă. Pentru că vorbesc puțin. Și, dacă vorbesc puțin, articulez greșit. Au ajuns la capătul răbdării. Dar nu este vina mea. Nu pot să controlez crizele. Pentru ei este ușor. Crizele sosesc în același timp cu Domnul Iepure. Aseară am dansat în camera sa anostă, galbenă. Am dansat cu noile picioare precum o divă.

- Cristina, ești talentată! Domnul Iepure vorbește ca un adevărat bărbat, ferm.

Cât suntem construiți, atât vom rămâne. Mie nu mi-a ieșit de data asta. Este un tip; zice că lucrurile care ne marchează, ne transformă. Și care nu, ne subordonează.

Camera, de un galben aprins, este cubică. Domnul Iepure, în redingota sa, mă privește. Cu urechile lui lungi. Cu incisivi mari ieșiți în afară. Fericirea pătrunde în fiecare colțșor. Eu dansez calm. Aștept să-mi facă un semn. Este tipic ca orice iepure, de altfel. Miroase a morcov proaspăt.

- Vreau mai mult! Și mușcă din spătarul scaunului din lemn. Mușcă cu patos. Mă trezesc legată de scaun de fiecare dată. Zbier de durere și de singurătate. Zbier pentru că m-am trezit. Îmi doresc ca realitatea să dispară. Mama este plecată după apă, iar eu, în casa de carton, imobilizată de teamă să nu fug.

Crizele s-au accentuat în ultima vre-

me. Nu este vina mea. Nu mai sunt bani de medicamente. Ajutorul financiar de la stat a scăzut drastic. Letargia specifică zilelor fără bani. Toți sunt relaxați. În curând va sosi iarna. Iar noi nu ne-am luat lemne. Domnul Iepure are toate răspunsurile. Mi-a explicat cum stă treaba. Se pare că trăim într-o bulă de săpun a unui bărbier.

- Vreau să plec!
- Puțină răbdare. Și Domnul Iepure își aprinde o țigară. Farmecul încă nu a dispărut. Dar simt cum se apropie sfârșitul. După ce trece tot, sunt goală. Ca un ambalaj, zac în pat. Privesc tavanul de un galben perfect. Cu timpul, galbenul devine greu de privit. Mă dor ochii. Pentru prima dată, mă dor picioarele. Totul s-a consumat. Ca și cum noi am fi fost de vină. Încet, încet dispar fluturașii din stomac. Suntem două fleici sub o plapumă.

Mama s-a îndrăgostit din nou. Probabil, în curând, voi avea un nou frățior. Sau o surioară, cum vrea Domnul. Așa zice mama. Tigăia sfârâie cu câteva ouă. Mirosul se-mprăște în întreaga cameră. Este păcat să iei viața cuiva, așa crede ea. Toți vrem să supraviețuim. În definitiv, cine este în măsură să ne judece? Fumez în camera galbenă. Iepurele, în fiecare dimineață, pleacă la Laborator. Acolo lucrează. Acolo fac teste pe creierul său. Cu acordul celorlalți, este un cobai. Numai așa se poate bucura de noile privilegii.

5. Câștigarea unui număr impresionat de premii pentru povestiri, romane, eseuri, debut, filme la concursurile naționale organizate între 1980-2019.
6. Organizarea Convențiilor Naționale din anii 1980, 1989, 1995, 1997, 2012, 2019.
7. În 1981 a fost lansat **Concursul Național de Proză Scurtă Helion**, care a ajuns în 2019 la ediția cu numărul 34. Concursul și-a câștigat un prestigiu bine meritat la nivel național, datorită jurizării corecte, dar și a faptului că la el nu puteau și nu pot să se înscrie membri ai cluburilor timișorene de profil. Alte concursuri pe care le-a lansat clubul în ultimii ani au fost „Timișoara peste o sută de ani” și „Lumea peste 99 de ani”, concursuri adresate doar celor din Timișoara și județul Timiș. Un alt concurs care se adresează iubitorilor de gen din întreaga țară este Concursul de Proză Umoristică S.F.

8. Participarea la convențiile europene de science-fiction, organizate în anii 1992, 1993, 1994, 1995, 2001, 2010, 2012, 2014, 2016, 2017, 2018.

9. Helion-ul a fost *factor principal* la constituirea asociațiilor naționale *ARSEAN* (în 1991) și *ARCASF* (în 2012).

10. În 2010 s-a înființat Asociația Helion, care și-a asumat editarea revistei electronice *Helion Online*, ajunsă la numărul 104. Președinte al Asociației de la înființare și până acum a fost Cornel Secu. Asociația a contribuit decisiv la organizarea *Conferințelor Internaționale Helion*, care au ajuns la a 5-a ediție.

11. Tipărirea celor trei *Almanahuri Science-Fiction: Science-Fiction 2007, Estival Science-Fiction 2007 și Science-Fiction 2008*.

12. Realizarea *colecțiilor de carte S.F. și F. Helion* (la editura Bastion, între anii 2008-2010) și *Insolit* (începută la Bastion în 2008 și continuată la editura Eurostampa din 2014 și până în prezent), din care se detașează Antologiile Helion, ajunse la volumul al șaselea.

Între anii 2002-2005, clubul Helion a avut activitatea suspendată, repornind motoarele în 5 noiembrie 2005. Începând cu anul 2013, clubul Helion a tre-

cut sub egida Casei de Cultură a Municipiului Timișoara, reușind să desfășoare în bune condiții multe din proiectele propuse. Printre cei consacrați și dedicați Helion-ului, de-a lungul celor 40 de ani, trebuie enumerate câteva nume: Costel Baboș (care nu a lipsit de la nicio ședință timp de 12 ani, între 1981-1993), Marcel Luca, Augustin Corneliu Giagim, Silviu Genescu, Lucian-Vasile Szabo, Adrian Chifu, Adrian Bancu, Laurențiu Nistorescu, Lucian Ionică, Val Antim, Cotizo Draia, Mandics György, Tudor Beșuan, Ștefan Buzărnescu, Daniel Ursachi, Geza Szasz, Györfy György, Florin Leodor Dănilă, Gabriel Zănescu, Laura Ceica, Traian Abruda, Radu Pavel Gheo, Ildikó Gábos, Diogene Bihoi, Cătălin Negrea, Radu Clețiu, Ciprian Ionuț Baciu, Cristian Koncz, Darius Hupov, Daniel Timariu, Cristian Vicol, Alexandru Maniu, Ionuț Manea, Adriana Muscă.

De-a lungul celor 40 de ani, echipele de conducere ale clubului au fost următoarele: de la înființare și până în 2011, președinte a fost Cornel Secu. Din 2011 până în 2014, președinte a fost Lucian-Vasile Szabo. Din ianuarie 2015 până în 2017, președinte a fost iarăși Cornel Secu. Din 2017 până în august 2019, președinte a fost Lucian-Vasile Szabo. Din septembrie 2019, președinte este Adrian Chifu. Vicepreședinți au fost Lucian Ionică (1980-1984), Tudor Beșuan (1984-1994), Costel Baboș (1995-1997), Lucian-Vasile Szabo (1997-2001 și 2005-2009), Tudor Beșuan (2010-2015 și 2019-prezent), Ciprian Ionuț Baciu (2015-2019).

Secretari au fost: A.C. Giagim (1980-1984), Lucian-Vasile Szabo (1985-1990), Costel Baboș (1990-1993), Szasz Geza (1993-1994), Laurian Cnobloch (1994-1995), Val Antim (1995-2001), Adrian Bancu (2005-2011), Darius Luca Hupov (2012-2019), Bianca Sol (2019-prezent).

Realitatea S.F.-ului românesc din ultimii 40 de ani nu se poate face fără o raportare la Helion, indiferent din ce unghi s-ar face acea raportare. De la început și până acum, Helion-ul a fost în prima linie a S.F.-ului autohton, fiind vector principal și definitoriu al fandomului românesc. Istoria Helion-ului este complexă, extrem de bogată și unică în S.F.-ul românesc.

traumă. Ne-a lovit același tren. Suntem părți ale unui trup dislocat. Nu ne sperie nimic. Vrem doar câteva zile-n plus și mult soare. Gurile rele din mahala spun că am înnebunit. Însă lucrurile stau invers. Văd invidie în ochii lor. Ceva s-a schimbat de la ultima criză. Nu mă privesc la fel, de parcă acolo s-a ascuns un omuleț infam. Uneori, le vorbesc despre Domnul Iepure. Se uită la mine consternați, speriați. Nu înțeleg de ce. Și ei îmi vorbesc despre Dumnezeu. Care este diferența dintre Domnul Iepure și Dumnezeu? Niciuna. Amândoi sunt prezenți. Dar, nu aici, nu acum.

Când îi văd pe ceilalți, plâng. Nu mă pot deplasa. Nu mă pot bucura de nimic. Pentru că picioarele nu mă ascultă. Din scaunul cu rotile, viața e urâtă.

- Acum ești pregătită de plecare?!

- Crezi?

- E ultima ta șansă.

- Nu vreau să mă mai întorc aici.

Nu știu în ce constă pregătirea. Soarele se joacă pentru ultima dată cu părul meu. Găzele îmi ies prin nări. Respir pământ. Îi aud cum se lamentează. Mă judecă. Beau, mănâncă în cinstea mea. Mă simt precum o sfântă. Folositoare după moarte. Aud pentru ultima dată cum trece trenul. Cum lumea se pregătește de lucru. Domnul Iepure mă trece dincolo. Fără prea mult tam-tam. De parcă ar trece un sac de cartofi într-o mare de lumină. Unde nu auzi și nu poți vedea nimic.

Trei proze de Laura CEICA

Pastila de Lună

„Trăiești pe o planetă cu o singură Lună... atât de mică”, îmi spune, iar cei zece ochi telescopici i se unesc într-unul singur, mare și sticlos, care-i acoperă întregul membru ca o trompă, situat undeva unde ar trebui să fie capul.

Se uită parcă prin mine și mă amortițește. Simt cum mâinile îmi devin trompe, picioarele mi se strâng în niște ochi telescopici și se multiplică la infinit într-un șirag fără oprire. Organele parcă îmi implodează, sternul surescitat cedează, iar din trupul modificat se ivesc tentacule amenințătoare și scârboase. Nu reușesc să mă mișc din loc, limba mi-a devenit lichidă, o salivă ce-și poate schimba forma după cea a prăzii și mi se prelinge printre niște dinți conici, rotativi. Nu mă doare nimic, doar o stranie

și cumplită stare de multiprezență mă apasă. Nu pot reacționa nicicum, ci pot doar urmări metamorfoza grotescă a omului, prin ochiul extraterestru.

„Ajunge!”, îi spun într-un târziu, iar el, parcă rușinat, îți reunește cei zece ochi într-unul singur, lăsând totul să revină în forma de la început.

„Înțelegi acum? Așa vedem și așa simțim noi lucrurile pe planeta noastră cu zece Luni, pe care le poți privi pe toate deodată.” Apoi, cred că râde, e oricum contagios și o face într-un „dialect” straniu. Îmi întinde la final brațul, mai degrabă unul dintre acele tentacule ce par scârboase, dar îmi sunt atât de dragi. Și eu i-l întind pe-al meu. Pășim cot la cot, în noaptea plină de lumina unei singure Luni, ca doi vechi amici: Omul și Extraterestru.

Pastila de duminică

Azi e duminică și nu a mai rămas nici o pastilă în cutie. Pe fund e doar un bilețel cu ceva scris pe el. Îmi pare făcut dintr-un material ce seamănă cu hârtia, dar își schimbă textura la atingere. Dubios! Deschid și citesc:

Scurta rețetă de creație a unei lumi. Devine chiar palpitant, deci continui:

- se ia una bucată planetă (sau, după preferință, asteroid, satelit sau stație orbitală);

- vreo 200g (cantitățile sunt notate în măsurători pământene pentru a fi înțelese de destinatar) nave stelare de calibre diferite, oscilând între crucișătoare și nave mici de asalt;

- 10 bucăți platforme zburătoare de creștere a recoltelor de *ilix*, pe o planetă roz din Alpha Centauri;

- 3-4 kg extraterestri (de preferință grey sau tentaculari, marțienii nu mai sunt la modă);

- vreo 10-20g de praf stelar multicolor zvârcolit printre stele abia ieșite din găoa-ce și încă puțin din ingredientul secret (nu putem spune aici, dar se găsește în index). Mă uit rapid pe spate, mă uit în cutie, ei rahat, indexul s-a pedit, deci s-a dus naibii ingredientul secret, ce să fac, asta e! Continui să citesc puțin dezamăgită:

Se dau toate printr-un malaxor galactic de fabricație naduriană până vomită (aici

mă întreb dacă vomități tu sau ele?), apoi se azonează cu câțiva termeni complicați de tipul „entanglement”, „subspațial”, „torus” și ... stați un pic, bate cineva insistent la ușă. Cred sunt oamenii cu pălării. M-au găsit, au urmărit cutia cu pastile. Sigur caută rețeta asta, altfel pentru ce atâta caz! Ar trebui să le-o dau? Hmmm, nu cred. Ar trebui s-o ascund undeva. Știam eu că ceva nu-i în regulă cu toata treaba asta, de când a ajuns la ușa mea fără expeditor. Șșșt, o șterg urgent pe ușa din spate. Să nu suflați o vorbă!

Pastila de Mercur

Un sinersan zvelt, desuet și neverosimil – adică în traducere pentru pământeni, alien de pe Sinn, un individ slab, înalt, plin de bube supurânde cu un lichid sulfurat (cu miros tipic de ouă clocite) și care vorbește cu o gură băloasă, fără a fi măcar înțeles – intră în agenție, în dimineața în care sunt de serviciu (e miercuri, ziua mea cu ghinion).

Îmi tastează (în lipsă de limbaj ca lumea articulată) pe ecranul virtual (a se înțelege interfață) un scurt mesaj:

*„Zbor golaș de glumă galactică goală,
Noi facem nevoie numelui nostru nebun”*

Poezia naibii, nu înțeleg nimic!, exclam în sinea mea. Ce caută asta aici? Însă vrând, nevrând trebuie să îmi fac treaba, asta e, așa că îi arăt un șir de imagini cu hărți și destinații stelare de vacanță. Le privește tâmp, salivând sulf. Plec și îl las să le studieze, mă prefac ocupată în camera din spate. Parcă 100 de wc-uri publice infecte s-ar fi apucat deodată să explodeze.

Revin după un timp, n-am de ales. Împușitul alesese, se pare, ceva. Arăta cu degetul slinos un punct roșu pe ecran. Era o stea - Theta Normandia X 20. Nu există călătorii într-acolo, există o singură planetă solidă în acel sistem solar, care e colonie minieră. Ce naiba caută asta acolo, noi suntem agenție de vacanțe paradisiace?

Îl întreb cât pot de politicos în intergalactica primară:

-De ce doriți să mergeti acolo? Nu avem destinație turistică pe acea planetă.

Sinersanul rămâne țeapăn. Se umflă (mi-e teamă că va exploda), devine roșu, plăgile îi supurează tot mai tare și urlă scurt, în intergalactica primară, stricată:

-Acolo mor!

Rămân crispată. Deci tipii ăștia se duc într-un pelerinaj, ca pieile roșii, când simt că li se apropie moartea? Trist. Îl compătinesc scurt, apoi mă împute din nou și de-abia aștept să dispară.

-Înregistrat! zic.

Îl văd cum dă din cap afirmativ. E un semnal acceptat universal de-acum, și se întoarce cu urdorii supurânde spre ușă.

„Theta... acolo mor ăștia?” îmi trece prin minte. Apoi las gândul să plece și mă întorc la ale mele.

Pornesc aerul condiționat, ca să pot respira din nou normal. Mirosul se mai duce, însă ceva nu e în regulă. Simt treptat că îmi înțepenesc mâinile, apoi simt corpul cum mi se umflă și totul se face alb, o lumină orbitoare.

* * *

Deschid ochii și privesc în sus. Nici vorbă de tavanul agenției. Pur și simplu a dispărut, luând cu el probabil și pereții. Un cer prea alb ca să îmi fie cunoscut, traversat de nori răzleți multicolori, e tot ce am în fața ochilor larg deschiși. Dau să mă ridic (ajusesem cumva culcată pe spate, probabil am căzut), însă nu pot. Mă dor toate, iar pielea parcă-mi supurează. Ce, un sinersan, nu înțeleg, un sinersan pe mine?

Îmi privesc uluită și disperată mâinile și picioarele devenite scârboase, îmi pipăi și fața îmbătrânită și umedă. Încerc să articulez ceva, însă buzele prea grele și băloase se împotrivesc, iar limbile (îmi dau seama că sunt trei), mă încurcă.

Văd că se adună în jurul meu mulți sinersani, tot mai mulți, aștindu-mă cu priviri oribile. Unii poartă un fel de jerbe, alții niște cuțite lungi și transparente. Toți se îndreaptă spre mine. Unde naiba mă aflu? Ce caut aici? Și, mai ales, cum am ajuns să arăt în halul ăsta?

Unul dintre indivizi ridică cuțitul gata să lovească în pieptul meu, în fine, al sinersanului care am devenit. În momentul ăla îmi devine clar ca lumina zilei: e un ritual, iar eu sunt sacrificiul! Mincinosul naibii, sulfuratul de la agenție nu era pe moarte (și eu proasta l-am și compătimit), ci fugea de ea! Nemernicul mi-a furat corpul, mi l-a schimbat cu al lui, iar acum se ascunde, cu ajutorul meu, pe o colonie minieră unde nimeni nu-l va mai găsi vreodată!

26

Un scuiapat pe asfalt

Radu JÖRGENSEN

Știa deja, în 2010, că *Nemesis* va fi ultima lui carte? Trecuse de 75 ani când scria la ea. Purtase, deci, cu el, prin viață, subiectul timp de șase decenii. Verile copilăriei lui în Newark, New Jersey, fuseseră, vrând-nevrând, marcate de veștile despre sezonul anual de poliomielită. *Nemesis* poartă în ea, cu ea cea **frică**.

Molima care lăsa în urma ei copii paralizați și familii distruse își făcea apariția odată cu venirea verii. Nu în toate statele și nu deodată. Lovea Louisiana, aștepta un an, doi, cinci sau câteva decenii și apărea în Vermont. În 1916, prima mare epidemie e semnalată în Brooklyn. Zeci de mii de cazuri, mii de morți. Familiile părăsesc orașele mari și se retrag, care cum pot, la țară. Se închid cinematografele, parcurile de distracții, ștrandurile publice. Părinții își țin copiii în casă sau îi trimit în tabere, mai ales la munte, unde toată lumea speră, nu se știe de ce, că molima nu va ajunge. În 1944, la Casa Albă e instalat un președinte care e, foarte probabil, el însuși victima poliomielitei. Țara care a reușit să întoarcă soarta războiului, atât în Europa cât și în Pacific, se vede din nou neputincioasă în fața bolii.

Atunci și acolo, în New Jersey-ul lui 1944, își plasează Roth acțiunea: *"Primul caz de polio apărut în acea vară la începutul lui iunie, imediat după Memorial Day, într-un cartier sărac de italieni, în partea opusă a orașului"*. E prima frază a romanului. Un narator la fel de eluziv ca și cauza molimei, care rămâne așa (în penumbră, apărât parcă în spatele unei măști) până foarte aproape de final, prezintă, amenințător de neutru, de neimplicat, situația. *"Abia pe la 4 iulie, când erau deja patruzeci de cazuri înregistrate în oraș, a fost publicat un prim articol pe prima pagină a unui ziar de seară"*. Apoi, evenimentele iau amploare și, încet, se instalează **panica**. Țânțarii și muștele sunt bănuite a fi purtătorii bolii. Măsurile profilactice, cunoscute din experiențele mai vechi cu malaria, febra galbenă și febra tifoidă, se aplică împotriva noului dușman despre care, însă, nu se știe mare lucru. Vine rândul pisicilor și câinilor vagabonzi. Restricțiile se înmulțesc, ca și măsurile drastice de igienizare. Efectul lor, într-un *Newark ecuatorial* (titlul sardonnic al primei părți a cărții), e neclar. Localizarea geografică a unor zone contagioase îi face pe oameni să se separe, să se suspecteze. Anumite cartiere devin peste noapte zone de risc. Apare **stigma**.

Presiunea crește în instituții, în familii, în sufletul oamenilor, dar viața trebu-

ie să meargă mai departe, fie și așa, prin coridoare virtuale de restricții ghimpate și miros de dezinfectant. Pentru familiile modeste, una dintre supape e școala de vară, un program zilnic de educație fizică unde *baseball*-ul, șotronul, săritul coardei îi țin pe copii departe de alte medii, încă și mai aglomerate. Supraveghetorul acestor activități e un tânăr evreu de 23 ani, Bucky Cantor, noul profesor de educație fizică la Chancellor Avenue School, care, din cauza ochelarilor cu lentile fund-de-sifon, nu fusese înrolat. E scund, dar athletic, aruncător de suliță și halterofil. Tuns scurt, militărește, cu urechi ascuțite ca asul de pe cărțile de joc, de unde și una din porecele sale. Un tânăr virtuos, corect, predispus să hiperanalizeze situațiile de viață cu care se confruntă și circumstanțele în care se produc: cu alte cuvinte, un candidat ideal la **vinovăție**. *"He had to convert tragedy into guilt"*, scrie Roth spre sfârșitul cărții. Nu putea să accepte că o tragedie e doar atât. Voia să știe de ce și, mai ales, care a fost rolul lui în această tragedie colectivă.

Un roman negru, acest *Nemesis*, legat de Houghton Mifflin Harcourt între coperti lucioase de, orbitor de, inspirat de, camusian de galbene. Un roman care, (scris și) citea la multe decenii după ce vaccinul lui Enders, apoi cel al lui Salk și, în fine, cel al lui Albert Sabin au eradicat complet poliomielitea, te zguduie la fel de tare ca și cum l-ai citi în priză directă, cu ferestrele deschise spre Newark-ul lui Roth din 1944. Evoluția personajului e dostoevskiană, deși concluziile rothiene nu l-ar fi mulțumit neapărat pe rus. Odissea lui Bucky Cantor, căzut el însuși pradă atât bolii și rămas invalid pentru restul vieții, cât și mental agresiv, permanentei vinovății, începe cu o scenă de o cutremurătoare originalitate.

Într-o după-amiază de iulie, două mașini cu italieni opresc lângă școala. Tineri de cincisprezece-optsprezece ani de la liceul East Side High. Bucky simte că ceva nu e în regulă și le iese în întâmpinare, cu intenția de a proteja copiii pe care îi supraveghează la școala de vară. Se înfinge în ei cu un *"Ce căutați aici?"*, dar italienii au venit cu lecția învățată: *"Am venit să vă dăm polio. (...) Noi am luat boala și voi nu, așa că ne-am gândit să dăm o tură și să împărțim și la alții"*. Apoi vine primul scuiapat. Pe asfalt. Un scuiapat plecat din tastatura lui Roth, care a aterizat pe asfaltul fierbinte și sfârșie acolo, amenințător. Golănia de tip West Side Story a scenei e exploatată întru crearea unei situații permanente amenințătoare. Gestul imatur, vulgar, vindicativ, nu provoacă o violență de o singură scenă, ci generează o mereu ramificabilă angoasă. Restul ține de Roth.

Obsesia medicală a lui Philip Roth

Gabriela GLĂVAN

Corpul bolnav, suferința fizică și mizeria degradării biologice persistă în literatura lui Philip Roth, drept preocupări recurente cu spectru larg. De la fantezii epidemice întunecate, precum *Nemesis*, la fixații personale (*Lecția de anatomie*, *Povestea lui Orișicine*, *Fantoma iese din scenă*), interesul scriitorului pentru condiția medicală este cât se poate de evident. Durerea e excludere și paralizie socială, iar experiența clinicii e la limita ieșirii din istorie. Asprimea cinică și lucidă cu care spune povestea patimilor fără număr ale trupului scos din uz îi conferă statutul unui veritabil tragic modern.

La publicarea, în 2006, a romanului *Povestea lui Orișicine*, Roth acordă un interviu în săptămânalul „Der Spiegel”, în care insistă asupra unei asocieri des citate, devenită emblemă a literaturii sale: „Bătrânețea e un masacru”. În *Animal pe moarte*, romanul unei erotomanii cultivate de sexagenarul David Kepesh în jurul tinerei sale studente, Consuela Castillo, Roth amplifică un efect dramatic ce nu-i e tocmai străin: și tinerețea poate fi un măcel, atunci când asupra ei se abate absurdul unui cancer sau negura unei contaminări fără scăpare. În elegia vârstelor din *Povestea lui Orișicine*, miza e la fel de înaltă precum cea din alegoria de secol XV ce inspiră titlul: scriitorul vrea să elaboreze biografia unui corp, scrisă în limba prestabilită a tuturor corpurilor ce i-au așternut destinul, eliberat de captivitatea infantilă a spaimei religioase, lăsând în urmă iluzia spiritului. Să scrii biografia unui trup prin intermediul patologiilor ce-l macină și destabilizează încă din copilărie, când e martor, în spital, la moartea unui copil de aceeași vârstă.

Un roman care începe cu sfârșitul definitiv, înmormântarea protagonistului. Familia ține discursuri neutre, iar fiica din al doilea mariaj, copilul cel mai iubit, organizează totul în așa fel încât înmormântarea să aibă și un curent subteran de comedie neagră. Sunt prezenți fiii din prima căsnicie, încruntați și roși de resentimente, infirmiera Maureen, cu care a avut o „experiență sublimă” deîndată ce și-a recăpatat vigoarea sexuală după un cvintuplu bypass, a doua nevastă, Phoebe, și fratele mai mare, Howie. E doar una dintre cele cinci sute de înmormântări din acea zi pe teritoriul statului: el a rămas în groapă, ei au plecat, inevitabil unii simțindu-se eliberați, chiar mulțumiți. „M-am uitat în atâtea morminte în anii din urmă, încât m-am gândit că a venit vremea să scriu despre asta”, declară Roth, amintind de înmormântările unor prieteni celebri, printre care și Saul Bellow.

Nu ezită să reamintească cititorilor că despre boală s-a scris puțin și cam sfios: *Muntele vrăjit*, al lui Thomas Mann, *Moartea lui Ivan Ilici*, nuvela lui Tolstoi,

Pavilionul canceroșilor, al lui Soljenițin. În timp ce Roth menționează doar capodopere canonice, la intersecția dintre medicină și științele umaniste a înflorit nu doar o întreagă literatură despre experiența bolii (narrative medicine, disability studies, etc) ci, mai ales, un întreg domeniu de cercetare dedicat interpretării corpului bolnav. Mare parte din ficțiunea lui Philip Roth, cu obsesiile ei despre paradoxurile vârstelor și condiția tragică a existenței fizice, singura pe care scriitorul o admite drept subiect demn al fanteziilor sale crude, poate fi încadrată aici.

Povestea lui Orișicine, având un protagonist anonim, un ins generic, descrie alunecarea treptată în dezordinea bolii a unui om aparent sănătos, cu o istorie personală determinată de relații eșuate: neveste părăsite pentru amante mai tinere, copii crescuți în tensiuni parentale și lacune emoționale, dezlănțuirii sexuale și, tot mai regulat, alertele unui corp intrat prematur în criză. O hernie, o apendicită, o peritonită. Apoi o boală coronariană severă, cu intervenții complicate și, în final, banală ca o cortină uzată, moartea. În jocul pervers al anilor ce tot cresc, Roth răstoarnă ordinea firii prin recursul la anomalie și accident, anunțate de moartea nefirească a copilului din spital, care l-a urmărit tot restul vieții. În floarea vârstei, la malul mării, în fața deschiderii cosmice a cerului înstelat, Orișicine nu e înflorat de sublim, ci e cuprins de teroare: „mulțimea de stele îi spunea fără putință de tăgadă că era sortit să moară”. Avea treizeci și patru de ani.

La scurt timp începe destrămarea, iar autobiografia ironică pe care își imagina că ar putea să o scrie (*Viața și moartea unui corp de bărbat*) devine povestea internărilor neașteptate, în marginea catastrofei, cu afecțiuni tot mai severe. Fratele mai mare, care pare a fi moștenit toată sănătatea posibilă din linia genealogică, îi plânge de milă; nevestele nu fac față și sunt înlocuite; anii trec, cu lungi perioade liniștite după marile uragane. Omul se trezește, uluit și incredul, tot mai lovit de diagnostice grave, asaltat de intervenții periculoase, fidelizat instituției medicale ce nici nu-l restaurează deplin, nici încredere în propria vitalitate nu-i inspiră. Îmbătrânirea, o altă bornă în jurul căreia Roth a dezvoltat o întreagă filosofie subiectivă, devine o perpetuă negociere cu nefirescul: când e bolnav, îl înspăimântă dependența și neputința; când e sănătos, îl îngrozesc bolile celor de vârstă apropiate. Văduva Millicent Kramer, suferind de dureri cronice inumane, refuză umilirea bătrâneții și se sinucide cu o supradoză de medicamente. A doua moarte care-l obsedează.

Povestea lui Orișicine, replica rece a lui Roth la alegoria medievală despre vulnerabilitatea vieții și perisabilitatea corpului, nu are nimic spiritual. Rămâne în paradigma finită a organicului, unde persistă puținele adevăruri universale în care scriitorul crede până la capăt.

Încăpățânarea lui Bunin

Codruț CONSTANTINESCU

Îl putem considera pe Ivan Bunin drept cel mai puțin cunoscut în România dintre marii autori ruși clasici. Iar motivele sunt destul de complexe. Bunin s-a făcut cunoscut în perioada interbelică, în spațiul occidental și în rândurile emigrației ruse, care număra în jurul a două milioane de oameni, rămășițele armatelor albe, dar și numeroși civili care au reușit să părăsească Rusia înainte de sfârșitul războiului civil rus. Nici după 1989, Bunin nu a fost recuperat/editat în spațiul cultural românesc, fiind considerat, probabil, mai puțin comercial și spectaculos decât un Nabokov. Acesta, ca și Bunin, a părăsit Rusia, tatăl sau fiind un demnitar cadet (Partidul Constituțional-Democrat) de rang înalt, dar care și-a dat seama de dezastrul care urma să se abată asupra Rusiei și și-a salvat familia. Vladimir Nabokov s-a adaptat mult mai bine în Occident, iar cărțile lui au avut un mare succes, dacă lui nu i s-a decernat niciodată prestigiosul premiu pe care Bunin l-a primit în 1933 (fiind primul dintre cei patru scriitori ruși care au primit Premiul Nobel pentru Literatură).

Ivan Bunin s-a născut pe moșia familiei sale din regiunea Voronej, din Rusia centrală, într-o familie destul de numeroasă, având alte două surori mai în vârstă, dar și alți doi frați mai tineri. Familia sa avea și origini poloneze. La maturitate, Bunin avea să fie deosebit de mândru de faptul că în cadrul familiei sale extinse s-a născut poeta Anna Bunina (1774-1829) și poetul Vasili Jukovsky (1783-1852). A avut o copilărie fericită, chiar dacă tatăl sau devenise alcoolic după experiența avută în timpul Războiului Crimeei. Ulterior, pasiunii pentru vin i s-a adăugat și dependența de jocurile de noroc, ceea ce a risipit o bună parte din averea familiei Bunin. Cea care l-a introdus în folclorul și tradițiile populare ruse a fost mama sa, chiar dacă era destul de neobișnuit ca nobilii să arate astfel de curiozități în epocă.

În 1887, Ivan Bunin a publicat primul său poem. În primăvara anului 1889, și-a urmat un frate la Harkov, pentru a începe să muncească, fiind rând pe rând funcționar, asistent-editor la ziarul local, librar – un parcurs care dovedea că nu avea altă opțiune decât aceea de a munci, spre deosebire de mulți nobili ruși în epocă. La scurt timp s-a mutat la Oriol, unde a publicat prima carte de poezii. Anul 1894 și l-a petrecut cutreierând Ucraina, de care s-a simțit atras, iar în 1895 avea să viziteze pentru prima oară capitala, Sankt Petersburg, ajungând să frecventeze un cerc de literați. În 1899 avea să-l cunoască pe Maxim Gorki, de care l-a legat o lungă prietenie. Avea să-l viziteze inclusiv la Capri (unde a petrecut trei ierni în perioada 1912-14). Cei doi își apreciau scrisul. În iunie 1898, Bunin s-a mutat din nou, la sud, în frumosul port al Odesei, unde și-a petrecut timpul scriind, învățându-se prin cercurile locale de scriitori, îndrăgostindu-se de Vera Muromțeva. Familia fetei nu era deloc impresionată de rangul sau de cărțile lui.

În aprilie 1907, cuplul s-a imbarcat într-o lungă călătorie prin Egipt și Palestina, experiență transpusă în volumul *Umbra păsării*. Atracția față de Orient

s-a păstrat, căci în 1910 cuplul a făcut o altă călătorie lungă în Orient Apropiat și apoi în Ceylon (colonie britanică). Bunin cunoștea limbile franceză și engleză, traducând din Byron, Tennyson, Musset sau François Coppée. Prevăzător, în timpul Primului Război Mondial, până în problematicul an 1917, Bunin a pregătit o *Operă completă* alcătuită din tot ceea ce a scris, în șase volume. În toamna lui 1916 îi scria unui nepot că nu mai poate scrie, având în vedere ceea ce se întâmpla în Europa. Anul 1917 avea să aibă repercusiuni grave și asupra lui Bunin. Spre deosebire de mulți alți contemporani, el a fost extrem de lucid pe perioada întregului an. Ulterior, a descris cu minuțiozitate și fără a face compromisuri haosul anului 1917: „În vara anului 1917, diavolul mâniei lui Cain, setea de sânge și cea mai sălbatică cruzime au zguduit Rusia, în timp ce poporul preamărea frăția, egalitatea și libertatea”.

Bunin plecase de la Petrograd la moșia familiei sale de la Glotovo, unde a fost cât pe ce să fie linșat în primărie, după ce luase apărarea vecinului său, care fusese bătut și acuzat că ar fi dat foc unui hambar, incendiat de fapt de gloata de țărani radicalizați care doreau să împartă pământurile nobililor, fără să mai aștepte vreo decizie a Guvernului Provizoriu. Bunin a plecat în octombrie 1917 la Moscova, aparent mai liniștit, stând la părinții Verei. Dacă la Petrograd bolșevicii au preluat puterea fără mari confruntări, cu totul altfel a stat situația la Moscova, unde au avut loc zece zile de înclăștări violente între bolșevici și forțele anticomuniste. În mai 1918, cuplul a obținut permisiunea să părăsească Moscova pentru Odesa. Situația politică încă era confuză. A închiriat un apartament și a dus o viață obișnuită până în 1919, când bolșevicii au cucerit prima oară Odesa, supunându-l unor percheziții umilitoare. Bunin descria plastic noua „aristocrație” bolșevică observată la Odesa: „marinari cu revolvere uriașe la centură, hoji de buzunare, infractori periculoși și filfizoni bărbieriți, în jachete de uniformă, cu pantaloni ridicoli de călărie și pantofi de papioți care aveau pintenii care, din câte se părea, nu trebuiau să lipsească. Toți au dinți de aur și ochi mari, dilatați din cauza consumului de cocaină”.

Fiind un critic al noului regim, avea motive să se teamă de ce era mai rău. A notat atmosfera deprimantă din marele port în jurnal. „Bolșevismul este o revoluție, foarte bine, aceeași revoluție care i-a bucurat dintotdeauna pe cei lipsiți de prezent, care au un trecut întotdeauna «blestemat» și un viitor întotdeauna «luminos» ... «Șapte vaci slabe le vor mânca pe cele șapte vaci grase» – numai că ele nu vor deveni în veci grase, la rândul lor”. Speranțele lui se îndreptau către firavele încercări ale forțelor albe ale lui Denikin de a-i alunga pe comuniști de la putere. În 1919, Bunin a devenit editor al secțiunii culturale a ziarului anticomunist *Iujnoe Slovo* (*Cuvântul din Sud*), fapt ce probabil i-a salvat viața: atunci când bolșevicii s-au apropiat din nou de Odesa, nu a mai avut de ales. La 7 februarie 1920, când Armata Roșie intra în Odesa pentru a doua oară, Bunin nu a mai stat pe gânduri și s-a imbarcat împreună cu soția, pe o ultimă navă franceză, părăsind definitiv Rusia, cu destinația Constantinopol. În același an, Bunin a locuit la Sofia și Belgrad înainte de a se sta-

bili definitiv la Paris, unde a locuit până la moartea sa, în noiembrie 1953, apucând moartea dictatorului sovietic.

În perioada interbelică, Bunin a continuat să se axeze pe amintirile din Rusia copilăriei sale, dar și asupra unor memorii cu un caracter pronunțat anticomunist. *Zile blestemate* reprezintă jurnalul său din perioada 1918-20 și a început să apară în ziarul emigrației albe *Vozrojdenie* în perioada 1925-26. Evident că regimului sovietic nu avea cum să-i convină faptul ca spasmele nașterii sale, atât de transfigurate de aparatul Agitpro, erau descrise de Bunin încă din titlu drept zile blestemate.

Știrea că lui Ivan Bunin i s-a acordat Premiul Nobel pentru Literatură în 1933 nu le-a picat deloc bine lui Stalin și cercurilor sovietice, succesul său fiind considerat drept o intrigă a cercurilor imperialiste. În timpul celui de al Doilea Război Mondial, Bunin s-a refugiat în sudul Franței, la Grasse¹ (Provence), unde avea o casă de vacanță, trăind în condiții destul de vitrege (mai ales alimentare), dar fiind și generos, găzduind tot felul de prieteni, ascunzând chiar și o familie de evrei, salvându-i de la moarte. Bunin a fost și un antinazist convins. El nu a căzut în plasa altor imigranți ruși care au crezut că aliindu-se cu Hitler ar putea să-l doboare pe Stalin și să recâștige Rusia. În timpul ocupației Franței, Bunin a continuat să scrie, dar nu a publicat nimic. După 1945, cum mișcarea comunistă părea a fi într-un elan furibund, chiar și în Franța, i s-a făcut curte intens pentru a reveni în URSS.

În perioada interbelică cedaseră ispitei Maxim Gorki (cu care Bunin a rupt legăturile tocmai pentru că cei doi scriitori aveau păreri diametral opuse față de regimul stalinist) sau Aleksei Tolstoi, amândoi punându-se la dispoziția lui Stalin. Au și fost răsplățiți pe măsură. Ar fi fost o mare lovitură de imagine pentru Stalin, cel căruia îi plăcea atât de mult să colecționeze intelectuali de marcă: „Ar fi deosebit de greu pentru mine să mă întorc. Prietenii și rudele mele toți sunt morți și îngropați. Ar fi cam ca o excursie într-un cimitir”, se justifică Bunin în mod diplomatic. Publicarea *Memoriilor* lui în 1950 a pus capăt acestei idei, având în vedere că scriitorul a criticat acerb viața culturală sovietică. În ultimii ani de viață, în care nu a dus-o foarte bine financiar, Bunin s-a concentrat asupra unui studiu asupra lui Anton Cehov (pe care-l și cunoscuse în tinerețe).

În România, la Editura pentru Literatură Universală s-a publicat în 1962 o colecție de nuvele prefațată de un amplu studiu scris de A. Kovari, care abundă în frazeologia comunistă și condamnări ale lui Bunin, care a avut tupeul să nu se pocăiască: „În ciuda erorii tragice a vieții sale (faptul că a părăsit Uniunea Sovietică, n.m.), Ivan Bunin, prin tot ce a dat mai valoros în cele peste șapte decenii de activitate creatoare, aparține poporului său și deci întregii omeniri progresiste”²,

sau: „Agonia talentului său de scriitor a început tocmai în octombrie 1917”. Vina era a lui Bunin, care nu și-a dat seama de uriașa însemnătate a Revoluției din octombrie 1917, spre deosebire de alți scriitori care au fost răsplățiți cu tiraje astronomice, case de vacanță somptuoase și chiar frumoase secrete.

În volumul *Laureații Premiului Nobel pentru Literatură*, apărut în 1983 ca almanah al revistei *Contemporanul*, Ivan Bunin nu avea cum să fie ocolit. Autorul schiței biografice a lui Bunin este

Ion Ianoși, care notează că „Atitudinea vrăjmașă față de Revoluția din Octombrie îl face pe Bunin să emigreze în 1920. Se stabilește în Franța.” În mod firesc, nu este dezvoltată absolut deloc atitudinea sa anticomunistă din memorii. Este preluat însă un pasaj destul de curajos, din care se poate citi printre rânduri, din volumul „I.A. Bunin” de Tatiana Nicolescu (Editura Univers, 1971). Sunt reproduse și două proze scrise de Bunin în 1924 („Cartea”) și 1945 („Lângă paraclisul părăsit”) în care se dezvoltă una din caracteristicile operei sale – melancolia față de copilăria de la țară a fiului de nobil (chiar dacă sărăcit) în contact cu natura stepei rusești.

Destinul lui Bunin, în frământatul secol al XX-lea, al totalitarismelor criminale, dovedește fără tăgadă că puteai să-ți păstrezi integritatea și caracterul, dacă o doreai cu adevărat.

¹ În parcul Villa Sainte-Hilaire din Grasse chiar se află amplasată o statuie a lui Bunin.

² Amuzantă este încercarea comuniștilor de a-l apropria pe Bunin postmortem.

Karaoke Adrian BODNARU

Strada ta mai pozează goală
sau doar în cutia poștală?
Își ține-n piept aerul care
pe-aici e bogat în scrisoare

de dragoste și își înlătură
frunzulițele fără mătură,
s-arate ca-n urmă cu două-
zeci, trezeci de toamne, când plouă?

Două premiere: Tragedia omului și Rinocerii

Daniela ȘILINDEAN

Cu noile realități – inclusiv teatrale, timpul nostru pare că se împarte, actualmente, în *înainte de și în timpul* pandemiei de coronavirus. Cel puțin pentru moment există puține voci care încearcă să deseneze peisajul teatral post-pandemie. E firesc. E nevoie de ajustări continue, de rezolvări rapide pentru situațiile de incertitudine. Ar fi de observat cum și dacă își va schimba teatrul raporturile cu publicul, dacă tehnologia – atât de utilă și de mult întrebuințată azi (și folosită deja în felurite medieri) va afecta prezența la teatru sau gustul pentru teatrul de la

Enikő, Kiss Attila, Kocsárdi Levente, Lanstyák Ildikó, Lőrincz Rita, Lukács Szilárd, Magyar Etelka, Mátyás Zsolt Imre, Mihály Csongor, Molnos András Csaba, Szász Enikő, Tar Mónika, Tokai Andrea, Tóth Eszter Nikolett, Vass RICHÁRD

„Se mișcă roata, meșterul adastă». Versul clasic devenit dicton exprimă ideea concentrată a modernității: Creatorul a așezat Lumea, în ea, Omul, în Timp; apoi și-a abandonat Universul, să plutească într-un spațiu fără sens, impasibil. Madách Imre însă nu se oprește la această viziune globală, mecanică și profund deprimantă din perspectivă contemporană: el vede istoria ca pe un coșmar satanic,

Roma / În Bizanț / La Praga / La Paris / La Londra. Sau, cu o adăugire: *În spațiu*.

Personajele colective sunt bine trăsate, atent realizate și par a fi construite pe principiul oglinzii sparte – în care cioburile reflectă și întregul: Lucifer e răsturnat în triadă, când semeț, când supus, când cu zâmbet sardonice, când cu planurile zădărnice, mereu pregătit să conducă spre intrigă și vrajbă. Compasul trece de la individualizare – Adam și Eva – la omul fără chip – diferit, dar, în fond, întotdeauna același –, cu sau fără mască, cu trăsături distinctive sau parte a unui amalgam, acționând numai ca rotiță într-un mecanism, un manechin mutat în noi contexte, ca pentru a verifica din nou și din nou aceeași poveste. Sunt ingenioase prin economia de mijloace redările ideii de putere statală, fizică, religioasă, spirituală și ale reprezentanților acestora: faraon, rege, luptător, conducător, erou, dar și ale femeii seducătoare, puternică, tulburătoare, tandră, protectoare, cea care poartă rodul salvator în pântec.

Câteva chei vizuale și auditive sunt presărate pentru a trasa cadrul. De pildă: vestiminte și alai de faraon, cruce, steagul Franței, dar și muzica celestă, vocile angelice, strigăte ale mulțimii. Mai mult, prin contrast, ele alternează cu imagini ale disperării și ale trădării înfăptuite de oameni mici care, conjunctural, prin inacțiunea clădită pe lipsa de curaj, devin gloata ce execută, mâna care ucide. Unele scene au candoare și mister, altele fac apel la promiscuitate sau la grotesc – de pildă, un *cooking show* în care oalele strălucitor de noi, „de revistă”, din ceea ce pare a fi bucătăria Marelui Chef lasă să se întredadă mâini cu degete nonșalant împinse în ceea ce ar putea fi o zeamă existențială.

Alternanța text-imagini are – până la un punct – avantajele sale, anume reușește să mențină condensat mesajul, respectiv să îl intensifice fără a-l dubla. În acest caz ar fi fost însă nevoie de o soluție tehnică mai bună, care să îi permită spectatorul nevorbitor de limba maghiară să nu alerge în căutarea replicii și să poată ține pasul cu textul poetic proiectat, din care se pierde mult la lectura rapidă impusă.

Teatrul Național „Mihai Eminescu” Timișoara

Rinocerii de Eugène Ionesco. Traducerea Vlad Zograf și Vlad Russo. Regia artistică: Gábor Tompa. Decoruri: Helmut Stürmer. Costume: Carmencita Brojboiu. Muzica: Vasile Șirli. Coregrafia: Florin Fieroiu. Măști: Ilona Varga. Video: Sebastian Hamburger

Cu: Romeo Ioan, Ion Rizea, Ioana Iacob, Cristian Szekeres, Irene Flamann Catalina, Ana Maria Pandele Andone, Roberta Popa Ionescu, Matei Chioariu, Cătălin Ursu, Doru Iosif, Benone Viziteu, Costa Tovarnisky, Laura Avarvari, Bogdan Spiridon, Andrei Chifu, Andrei Zgăbaia, Claudiu Patcău, Claudiu Surmei, Marin Lupanciu, Darius Zet, Paul Vesa și Judit Reinhardt

În perioada premergătoare așternerii pe hârtie a articolului de față am reluat parțial lectura dosarului-supliment al revistei „Observator Cultural”, nr. 503 din 2015³, în care își expun punctul de vedere critici de teatru, teatrologi, regizori,

afirmându-și opiniile despre *Spectacole cu repetiție. Căpăți, reluări, remake-uri sau teatrul care se hrănește pe el însuși*, dar și albumul apărut în condiții grafice exemplare *Gábor Tompa, Din opera unui regizor: De la Trei surori la Livada de vișini*, publicat la Editura Institutului Cultural Român, în 2016.

Montarea de la Teatrul Național din Timișoara este cea de a treia semnata de Gábor Tompa cu *Rinocerii*. Prima a fost la Teatrul Național „Radu Stanca” din Sibiu în 2006, a doua, la Teatrul Național din Praga, în 2012. Afiinitatea, ba chiar *linia Ionesco* din creația lui Gábor Tompa, este bine cunoscută în rândul oamenilor de teatru. Ba mai mult, poziția sa e publică, asumată. Chiar în dosarul sus-menționat, regizorul afirmă: „Aceste texte au structuri prin excelență muzicale. Ele sînt de o precizie impresionantă și necesită construirea unor forme metadramaturgice sau metaregizorale care, la rîndul lor, pot fi considerate partituri. Partituri la care regizorul se poate întoarce asemenea unui dirijor care revine la aceeași operă muzicală, conducînd-o cu mai multe orchestre. Partitura și concepția de interpretare sînt aceleași; orchestra este întotdeauna diferită. Această tensiune productivă poate da rezultate extraordinare. Forma rămîne aceeași și, în același timp, se schimbă, cizelîndu-se și căpătînd nuanțe mereu proaspete”⁴.

Nu am văzut nici *live*, nici în înregistrări cele două versiuni anterioare ale *Rinocerilor*, cea montată de Tompa la Sibiu, respectiv, cea realizată la Praga. Nu pot compara, așadar, recenta versiune timișoreană decât cu imaginile care redau fidel și recognoscibil decorul, costumele, scene, ba chiar anumite gesturi. E drept că afirmația regizorului trebuie luată ca atare – ea exprimă atât o stare de fapt, cât și o viziune artistică. Putem fi de acord sau nu cu ea, avînd propriile raporturi cu teritoriile artei. Personal, mi-e greu să cred în conceptul de spectacol înțeles ca partitură ce poate fi replicată și re-imprimată, la fel cum nu cred nici în spectacole-matriță suprapuse unui ansamblu actoresc care nu parcurg un proces de căutare artistică autentică.

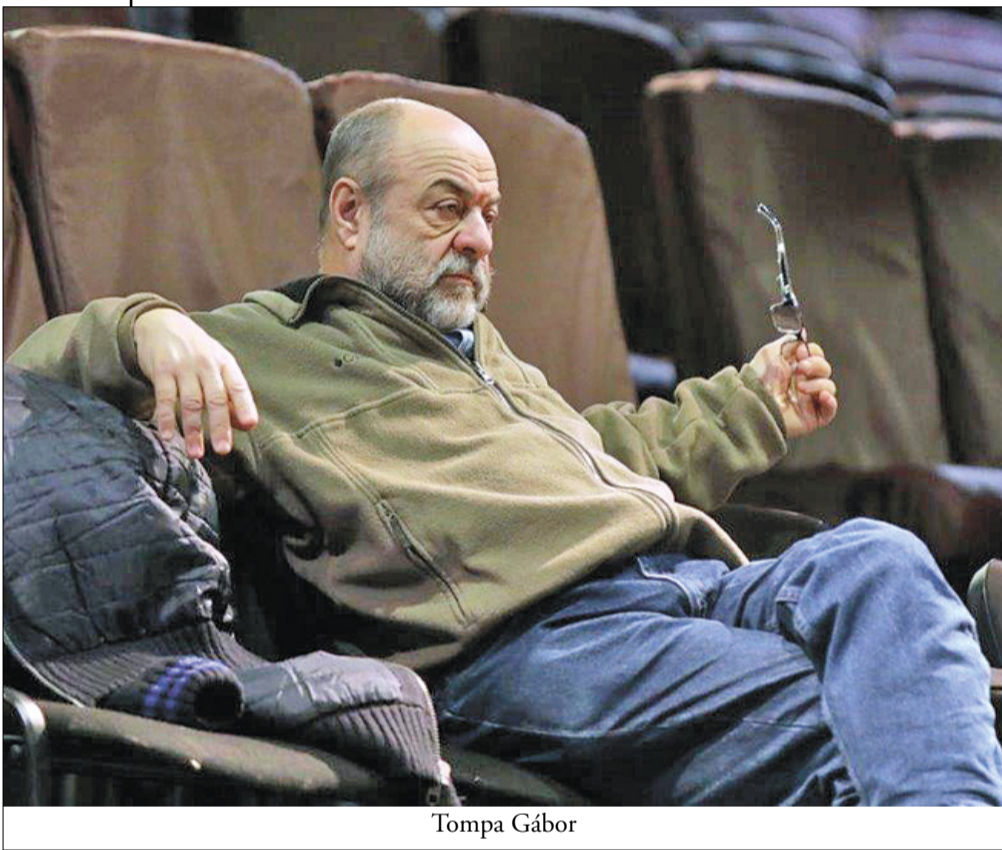
Nu știu cum au lucrat actorii timișoreni, „instrumentiști” la acest spectacol, știu doar că, făcînd abstracție de istoria sa și de ideile care mustesc la gândul *spectacolului-partitură*, rămîn din *Rinocerii* timișoreni cu ideea excelentă a personajului-dirijor care iese din fosa orchestrei reale și pare să conducă spectacolul, intrările, replicile și... rinocerizarea. Apoi îmi revin în memorie scenele de grup care sunt bine închegate, dar și replicile care-și regăsesc umorul. Și revăd imaginile construite pe verticala scenei și măștile care te fixează, țintuindu-te și proiectându-te în pagina de text, în fotoliul de la teatru, în realități bine rinocerizate.

¹ cf. www.tm-t.ro.

² Mi-a adus în memorie spațiul de joc din Lulu, spectacol realizat de Silviu Purcărete în urmă cu 12 ani la Sibiu.

³ Supliment „Observator cultural”, nr. 503 (761), 26 februarie-4 martie 2015.

⁴ Tompa Gábor, *Despre falsa dezbateră asupra remake-urilor*, Supliment „Observator cultural” nr. 503 (761) 26 februarie-4 martie 2015, p. V.

Tompa Gábor

distanță. E de așteptat ca tema să-și găsească prelungirile în texte dramatice și în spectacole, îndemnând la analize și reflecții. Nu pot decât să nutresc speranța că vor exista și filtre estetice adăugate la (tran)scrierile pandemice. Perioada este, cu siguranță, marcată de ajustări tehnice și de dorința sau nevoia spectatorului de a-și urma trupele, artiștii, teatrele, evenimentele și în mediul online. Pasul nu ar trebui să fie dificil. Și totuși, disponibilitatea pentru a vedea avalanșe de spectacole (chiar unele mult așteptate sau mult râvnite) rămâne o provocare.

Din seria personală de spectacole văzute *înainte de COVID-19* se numără cele mai recente premiere timișorene, ambele realizate de creatori cu nume sonore și pe texte generoase atât cu cititorul, cât și cu echipa de creație. Așadar, am văzut, la distanță de câteva zile, în luna martie, *Tragedia omului* și *Rinocerii* ante pandemie.

Teatrul Maghiar de Stat „Csiky Gergely” Timișoara

Tragedia omului de Madách Imre. Text în versiunea lui Silviu Purcărete și Visky András.

Regia: Silviu Purcărete. Decor / costume: Dragoș Buhagiar. Muzică: Vasile Șirli. Dramaturg: Visky András

Cu: Aszalos Géza, Balázs Attila, Bandi András Zsolt, Borbély B. Emília, Csábi Anna, Csata Zsolt, Éder

pe care Adam îl visează cu și pentru noi. În zadar protestează Lucifer, promisiunea răscumpărării dă sens luptei și încredere în existența umană. Eva îl poartă sub inima ei pe Mesia promis, pe copilul Iubirii care, în loc de dialectica inventării dușmanului și confruntării perpetue, proclamă acceptarea, adică șansa comunității umane și misiunea ei înălțătoare”¹, enunță András Visky, cel care semnează dramaturgia și versiunea textului.

Spectacolul este în bună măsură unul de imagini, construit pe sâmburi poetico-filosofici. Scenele sunt atent individualizate și refac repetitiv o istorie a lumii care își conține atât pierirea, cât și posibilitatea salvării. Spațiul este construit astfel încât să te îndemne să fii spectator la *tragedia omului*, care trece prin secole însoțit de setea de cunoaștere, dar și ros de molima trufiei, a nimicniciei. Gradele pentru public cu vedere la masa care tronează inițial în centrul spațiului de joc trimit, cu bună-știință, pe de o parte la o masă de disecție² (a sufletului, de data aceasta), la aerul de arenă de circ și, mai ales, de luptă. Cenușul și griul costumelor nivelează și uniformizează, oferă unitatea plastică și se află în opoziție cu roșul puternic, feminin, seducător al sângelui și, prin extensie, al vieții, al noului, al speranței. Lumina și versul modifică starea și contextul, astfel încât să poată fi plasate, printre altele – așa cum o indică și tablourile textului: *În cer / În paradis / Afară din paradis / În Egipt / În Atena / În*

Croitorul răscroit

Dana CHETRINESCU

Se spune că, nu cu mult timp în urmă, un imam din Uganda a dat două capre pentru o mireasă bărbat. Travestitul ar fi recurs la acest tertip nu doar pentru a-i face rost mătușii – care l-a dat în dar – de o pereche de animale trebuincioase la casa omului, ci și pentru a ajunge într-un cartier din care să poată fura nestingherit televizoare și alte electrocasnice¹.

Imamul nu știa că, acum vreo sută de ani, peste mări și țări, femeile bărbat erau foarte admirate, la circ. Doamna bărbat a lui P.T. Barnum a făcut înconjurul lumii, fermecând-o chiar și pe Regina Victoria a Angliei. În Parisul interbelic, scriitoarea Djuna Barnes își închipuia cele mai magnifice spectacole de circ, asigurate de o artistă a trapezului care nu degeaba își spunea Frau Mann. Această doamnă-domn avea musculatura unui bărbat și grația unei femei, tatuajele unui marinar și costumul unei balerine, ambiția bătaioasă a unui războinic și tandrețea unei amante. Femeia, cu trăsături și apucături virile, își fermeca și bulversa publicul de ambele sexe, transmitând un mesaj la fel de oximoronic ca și numele ei².

Și, pentru că stăm în izolare și citim mai mult decât dacă am fi avut voie să ne plimbăm și să socializăm, să mai recomand, cu caracter de spoiler, și alte texte pe nedrept uitate de librari, pe care, de le-ar fi avut imamul la îndemână, poate s-ar fi consolat mai repede și ar fi văzut că, furou sau izmene sub vălul islamic al iubitei, tot un drac.

Prima recomandare este un rând de pamflete anonime, publicate la Londra pe la 1620, despre obiceiul prost, dobândit de unele femei, mai ales cele din lumea bună, de a se îmbrăca de parcă ar fi bărbați. Cele două texte au început să circule după ce regele însuși se îngrijorase din cale-afară de neobrăzarea acestor femei, unele zărite de Majestatea Sa chiar la Curte. Trebuie să spunem că regele acesta, Iacob I, era, însă, un om complet lipsit de simțul umorului – și, probabil, și de alte simțuri. E destul, ca să ne dăm seama de adevărul acestei afirmații, să ne gândim că, în afară de inchizitorii cei mai înfierbântați și câțiva juriști care se băgau în seamă, Regele Angliei a fost singurul care s-a gândit să lase posterității cugetările sale despre cum trebuie prinse și pedepsite vrăjitoarele, acele ființe care, împreună cu diavoli și pisici, pricinuiau numai necazuri oamenilor cumsecade.

Opera și-a intitulat-o regele *Demonologia*. În spatele convingerii că o mare conspirație vrăjitoarească riscă să pună stăpânire pe regatul stătea o aventură maritimă. Vasul care trebuia să-i aducă regelui mireasa de pe Continent a avut parte de vânturi puternice și furtuni mai-mai să-l scufunde, nu pentru că așa e vremea în Canalul Mânecii mai tot anul, ci pentru că niște vrăjitoare i-au pus gând rău. Cel puțin așa s-a gândit Iacob cel din cale-afară de serios. Scăpând din această pricină de toate vrăjitoarele, el și-a întors, apoi, privirea spre alte femei, la fel de supărătoare, pe care le-a dat pe mâna Arhiepiscopului din Canterbury, care, fără să le ardă pe rug, trebuia să le amenințe totuși zdravăn, pentru că se îmbrăcau necuviincios. Într-o predică de pomină ținută la Londra și în alte orașe mari, arhiepiscopul, îngânându-l pe rege, s-a arătat profund îngrijorat de moralitatea dubioasă a doamnelor care poartă pălării cu boruri largi, tunici scurte, colanți și cingători groase, de care atarnă stilet și pumnale. După lamentarea episcopală, pamfletele anonime au făcut ocolul țării, într-un soi de samizdat, spre înfrustarea monarhului scriitor, a cărui operă științifică nu se bucurase nici pe departe de atâta succes.

Hic Mulier, Femeia masculină, înfieră muieria dedată la năravuri bărbătești ca pe-o anomalie a naturii, ca pe un om cu

două capete, un elefant de mare, o sirenă, un unicorn, un centaur sau altă arătare pe care și-ar fi dorit-o cineva în cabinetul de curiozități. *Haec Vir, Bărbatul efeminat*, era un dialog în răspăr între cei doi hermafrodiți, care nu mai au loc unul de altul în oraș, dând nas în nas oriunde s-ar duce, exasperându-se reciproc. Bărbatul o salută pe *Hic Mulier* ca pe un brav cavaler, iar aceasta îi răspunde complimentând grația rară a nobilei domnițe. *Haec Vir*, încurajat de rege și de episcop, dă să se lanseze într-o diatribă, dar *Hic Mulier* i-o retează scurt: nefiresc ar fi nu să poarte ea pălăria cu boruri largi și pană impunătoare, ci să meargă în mâini, să se hrănească cu picioarele ori să se fâțâie de colo-acolo, despuiată precum era în ziua în care s-a născut.

Ba, mai mult, de vreme ce bărbații au inventat moda efeminată, în care gospodarul cu scaun la cap se împopoțonează cu mai multe dantele, giuvaerice și panglici decât dama cea mai frivolă, femeilor nu le mai rămân decât jiletcele și cizmele aruncate de soți. După o aprigă negociere, *Hic Mulier* și *Haec Vir* cad la învoială că firea e una și hainele – cu totul altceva, contrazicând astfel ambițios legile somptuare și rămânând frați de cruce până când moartea îi va fi despărțit³.

Că haina îl face sau nu îl face pe om este o dispută străveche, pe care cele două pamflete nu reușesc să o tranșeze decât parțial. Noroc că, tot din cețurile Albionului, se înfiripă, două secole mai târziu, o teză vestimentară unică: *Sartor Resartus* a lui Thomas Carlyle⁴. Cartea este biografia imaginară a unui filosof german pe nume Diogenes Teufelsdröckh, prezentat ca primul geniu care a postulat o filosofie a hainelor. Herr Teufelsdröckh, acest croitor răscroit, cum zice titlul cărții, încearcă să regăsească misterul creației, redus de oamenii de știință la însemnătatea unei găluște din supă. Nu îl caută, cum ne-au obișnuit alți cugetători, nici în natură, nici în suflet, nici în rațiune, ci în haine. Teufelsdröckh – și Carlyle – merg până la a afirma că haina este singurul țesut uman în care se poate îmbrăca sufletul, un țesut în care se ascund alte straturi, mai puțin importante pentru umanitate. Dacă alți gânditori au afirmat sus și tare că omul este un animal îmbrăcat, noul Diogene arată că omul este despuiat ca fiarele, iar hainele sunt o mască pe care homo sapiens o alege cu premeditare, în funcție de circumstanțe. Nudul este, deci, un punct de pornire, de unde sensurile pot țâșni în toate direcțiile. Exemplele supreme de oameni îmbrăcați sunt, pentru Teufelsdröckh, dandy-ul și cerșetorul. Ambii sunt „bine” îmbrăcați, în sensul că hainele lor sunt dolda de semnificații, față de care puțini spectatori rămân complet insensibili.

Rezultă, din aceste cugetări despre cum purtatul hainelor nu este doar o rutină fără noimă, ci o asumare eroică sau filosofică, două lucruri. Primul: dacă imamul ugandez s-a îndrăgostit de hijabul purtat de mireasă (și nu de chipul pe care, conform tradiției, nu l-a putut privi de aproape), trebuia să fie mai puțin șocat în noaptea nunții să descopere pantaloni în loc de rochie. Și al doilea: având același imam ugandez curajul să-și caute mireasă hât, în satul vecin, mai degrabă decât să se uite, cuminte și previzibil, în comunitatea pe care o cunoștea ca pe propriul buzunar, poate că ar fi putut să se aventureze mai departe și cu lectura, învățând cum stau lucrurile cu îmbrăcămintea și filosofia.

¹ *Adevărul*, 15 ianuarie 2020.

² Djuna Barnes, *Nightwood*, New Directions, 2006.

³ *Haec Vir*, <https://johnwesleellissetchison.wordpress.com/primary-documents/haec-vir-or-the-womanish-man-1620/>

⁴ Thomas Carlyle, *Sartor Resartus*, Oxford University Press, 1999.

Imamul păcălit de vulpe

Ciprian VĂLCAN

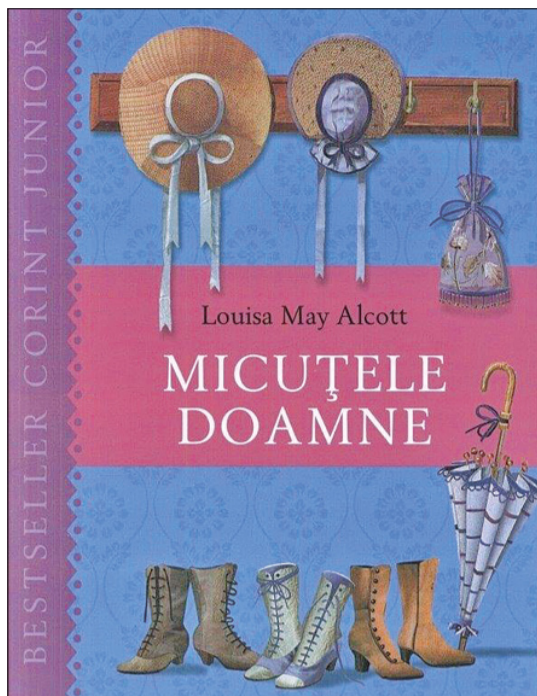
„La două săptămâni după ce și-au unit destinele, un imam din Uganda a aflat că proaspăta lui soție este în realitate bărbat. Mirele plătitese pentru mireasa lui, printre altele, două capre, două pungi de zahăr, un carton de sare și un Coran. Sheikh Mohammed Mutumba, un imam din Uganda, a fost suspendat din funcție după ce, fără să știe, s-a căsătorit cu un bărbat, Swabullah Nabukeera, și a fost iscat un scandal, scrie *Daily Monitor*. Cei doi nu întretinuseră relații sexuale deoarece mireasa a susținut că este la menstruație. Totul a fost descoperit după ce un vecin a acuzat-o pe «mireasă» că a sărit peste gard și i-a furat haine și un televizor. Cazul a fost raportat la poliție, iar în timpul anchetei s-a descoperit că femeia este, de fapt, bărbat. Un reprezentant al poliției a declarat că suspectul purta un hijab și sandale atunci când a fost interogată, iar în timpul percheziției o polițistă a descoperit că bărbatul avea haine băgăte în sutien și organe genitale bărbătești. Nabukeera a recunoscut că numele lui adevărat este Richard Tumushabe și că s-a căsătorit cu Mutumba pentru a-i lua banii. Mătușa bărbatului, care a primit plata pentru mireasă de la familia mirelui, printre altele, două capre, două pungi de zahăr, un carton de sare și un Coran, a fost și ea reținută. «Căutam o femeie care să se căsătorească când am observat o fată frumoasă care purta hijab, am cerut-o în căsătorie și a acceptat. Ne-am îndrăgostit, dar ea mi-a spus că nu putem face sex până când nu voi da vizele părinților», a povestit Mutumba vizibil șocat” (*Adevărul*, 15 ianuarie 2020).

Că Tina tolerantă avea bursă în Uganda, știam de la Ada Milea știam și că biata Tina se săturase să facă pe tolerantă tocmai în Uganda, așa că îi scrisese doamnei Smaranda să o cheme grabnic de acolo. Din nefericire pentru sârmana Tina, scrisoarea pe care a trimis-o n-a ajuns niciodată la destinație, fiind furată de funcționarii corupți de la poșta, numiți în funcție încă de pe vremea lui Idi Amin. Obligată să rămână în Uganda, Tina a continuat să facă pe tolerantă, învățând disciplinat nu doar swahili, ci și luganda, lusoga, kiganda, konjo, kiswahili și acholi. Când bursa i-a fost suspendată de către guvernul ugandez, Tina a început să dea lecții de engleză și matematică. De două ori pe an, s-a obișnuit să facă și niscaiva sarmale din carne de elefant pentru a-și aminti de copilăria ei de la Stupca. I-a învățat pe micuții ugandezii să recite câteva strofe din *Luceafărul* și vreo treizeci de versuri din *Miorița*, dar n-a izbutit să-i convingă să cînte *Deșteaptă-te, române!*, chiar dacă le-a promis în schimb pîrjoale moldovențești.

Nimeni nu știe cînd a devenit Tina o vrăjitoare temută nu numai pe pămînturile Ugandei, ci și mult mai la răsărit, pînă în Kenya și Somalia, ba chiar și mai departe, pînă în magica insulă Zanzibar. Se știe doar că lingourile de aur au început să fie stivuite pe terasa apartamentului său din Kampala prin 2000 sau 2001 și nimeni n-a îndrăznit să se atingă de ele, chiar dacă Tina n-a angajat nici măcar un singur paznic care să le țină departe de mîinile lungi ale hoților ce furau în mod obișnuit tot ce le stătea în putință. Dar chiar dacă ar fi vrut să facă un pustiu de bine și ar fi încercat să găsească vreun om care să stea toată ziua cu burta la soare doar pentru a-i păzi muntele de aur, tot n-ar fi găsit pe nimeni, fiindcă umbra zvonului că, de fiecare dată cînd pleca de acasă, își lăsa ochiul al treilea, cel din buric, de strajă pe tavan, așa că toți fugeau ca dracul de tîmție de casa ei și se jurau că nu vor pune piciorul acolo nici morți.

Cîțiva vrăjitori încrezători în știința lor străveche încercaseră să o înfrunte pe această diavoliță blondă, o spurcaseră și afuriseră în toate limbile lor nilotice de dimineața pînă seara și de seara pînă dimineața, îi făcuseră farmece numai bune să dărîme un întreg imperiu, dar nu-i clintiseră nici măcar un fir de păr de pe cap și nici nu făcuseră să-i dispară mușteriii, oameni cu bani, care aduceau mereu ceea ce le cerea, adică numai lingouri de aur. Ba lucrurile nu se opriseră numai aici, ci aceia care îndrăzniseră să-i voiască răul căzuseră bolnavi de cele mai strașnice molime și nu mai izbutise să-i scape nimeni de o moarte în chinuri groaznice, așa că faima ei se dusese și mai departe și se spunea că nu era om care să nu-i știe de frică în toată Africa.

Cei care apucaseră să cunoască uriașul spirit ludic al Tinei nu aveau nici o îndoială că, în spatele renghiului jucat lui Mohammed Mutumba, se afla chiar dorința ei de a rîde de proștii înfumurați. Toți știau că făcuse în repetate rînduri ca o capră să pară o mitralieră sau un măgar să fie luat drept profesor la Cambridge, așa că nu se mirau că un zdrachon de aproape doi metri, cu mîinile cît niște lopeți, a putut fi socotit o biată fată nevinovată și ruptă din soare, ce i-a luat mîinile imamului prostovan. Mulți dintre cei care aflaseră povestea se întrebau dacă nu cumva Tina se amuzase să împrumute pentru o vreme trăsăturile mătușii lui Swabullah Nabukeera alias Richard Tumushabe și dacă nu urma să pună să dănțuiască cele două capre primite ca dar, îndopîndu-le cu cele două pungi de zahăr, nu înainte de a oferi în mod solemn cartonul de sare și Coranul comandantului poliției din Kampala, pentru a contribui astfel la creșterea moralului ugandezilor loviți de noua criză mondială.

30

Despre sexul regizorului

Adina BAYA

Fără femei pe lista regizorilor nominalizați la premiile Oscar în acest an?! Întrebarea a răsunat profund-isteric pe fondul faimoasei ceremonii americane din luna februarie a acestui an. Nu știu cum de și-o fi permis Academia Americană de Film o astfel de scăpare în era mișcărilor feministe #metoo și #timesup. Cert e că subiectul a fost intens discutat de observatorii și participanții feminisți la eveniment. Printre altele, în semn de protest tăcut, Natalie Portman a purtat în seara decernării premiilor o rochie pe care erau brodate numele tuturor regizoarelor care ar fi putut intra în competiția de anul acesta pentru statueta de aur, autoare ale unor filme ce au atras atenția publicului și a criticii de-a lungul anului precedent. Printre numele de pe această rochie-manifest, poate cel mai prominent și cu cele mai multe șanse ar fi fost cel al Gretei Gerwig. Reinterpretarea făcută de ea celebrului roman *Little Women*, de Louisa May Alcott, a fost nominalizată în șase alte secțiuni ale premiilor Oscar. Cu toate acestea, regizoarea însăși nu a ajuns să concureze pentru Oscar (dincolo de secțiunea dedicată scenariului), de parcă „filmul s-ar fi regizat singur”, după cum remarca un articol din *Time*¹.

Greta Gerwig, însă, e posibil să nu se fi supărat chiar atât de tare, dat fiind că talentul ei regizoral a primit recunoaștere oficială cu doi ani în urmă, când devenea cea de-a cincea femeie din întreaga istorie a premiilor Oscar nominalizată pentru „cel mai bun regizor”, cu filmul *Lady Bird* (2017). Nu a câștigat atunci, dar faptul că și-a făcut loc printre concurenți a fost privit drept un act simbolic. Absența ei de pe lista de anul acesta i-a enervat cu atât mai tare pe feminisți, cu cât monopolul în secțiunea „cel mai bun regizor” e deținut de bărbați și pe teritoriul narativ. Adică toate cele cinci filme incluse – *1917*, *Joker*, *Irlandezul (The Irishman)*, *A fost odată la Hollywood (Once Upon a Time in Hollywood)* și *Parazit (Parasite)* – conțin personaje feminine puține sau deloc, eventual cu roluri atrofiate, nesemnificative în economia scenariului: un fel de ultimă reducă machistă pe terenul, altfel cucerit de diversitate, al secțiunilor de la Oscar.

Pe de altă parte, *Little Women*, tradus acum *Fiițele doctorului March*, e una dintre cele mai cunoscute povești din toate timpurile pe tema finețurilor sufletului fe-

minin. Romanul publicat de Louisa May Alcott în secolul al XIX-lea a avut parte de un număr impresionant de adaptări pentru scena de teatru și pentru marele ecran. Dintre acestea din urmă, poate cele mai notabile rămân cea din 1933, cu Katherine Hepburn în rolul principal, și cea din 1994, pentru care Winona Ryder a fost nominalizată la Oscarul pentru cel mai bun rol principal feminin.

Arevizita o poveste veche de 150 de ani, abordată în diverse moduri de-a lungul timpului, e un demers ce presupune riscuri evidente, dar cred că Greta Gerwig și l-a asumat cu succes. În primul rând, pentru că narațiunea de un feminism incipient își dovedește caracterul peren. Jo (jucată impecabil de Saoirse Ronan), personajul principal, e o tânără care se zbate pentru a-și afirma independența, inclusiv financiară, clădindu-și o carieră ca scriitoare pentru a evita calea bătătorită a succesului în viață prin mariaj, pentru a-și exprima personalitatea puternică într-o lume în care de la femei se așteaptă să fie tăcute, obediente, fragile. Așadar, câteva coordonate cu care o femeie de azi se identifică ușor. În al doilea rând, Gerwig și-a pus o amprentă de autor suficient de puternică asupra structurii filmului. Spre deosebire de ecranizările precedente, ea nu a optat pentru un curs cronologic, mișcându-se mereu înainte și înapoi în timp, strategie care asigură un dinamism revigorant.

În plus, deși fraiele poveștii par ținute de Jo, actor-autor în cronică propriei familii, restul personajelor primesc și ele „carne și oase”, adică sunt destul de bine dezvoltate pentru a fi credibile. Gerwig se angajează într-un dialog permanent cu textul-sursă, include elemente biografice din viața lui Alcott iar, la sfârșit, propune negocierea ușor ironică a unui „happy end” prin invitarea privitorului într-o meta-ramă a poveștii. Nu în ultimul rând, *Fiițele doctorului March* aterizează într-o eră în care feminismul e unealta supremă de marketing cinematografic, deci poate faptul că a fost ușor nedreptățit la Oscari (deși 6 nominalizări nu spun neapărat asta) va funcționa în favoarea sa, până la urmă.

¹ Zacharek, Stephanie. “Greta Gerwig Didn't Get a Best Director Nod. But the Radical Triumph of *Little Women* Will Outlive the Oscars”. *Time Magazine*. Jan 14, 2020. Disponibil online: <https://time.com/5764252/greta-gerwig-oscars-little-women/>

Empanciparea domesticului

Cristina CHEVEREȘAN

Publicat puțin după Războiul Civil care schimbă fața Americii, *Micuțele doamne* (1868) e unul dintre romanele clasice ale copilăriei fetițelor din varii timpuri și locuri, deși recunoscut american. Ar fi interesant de discutat impactul pe care o asemenea scriere îl mai are azi, în era animațiilor, jocurilor video și atâtor alte medii adresate tinerelor, deși nu doar ele formează publicul cărții. Vâlva din jurul celei mai recente ecranizări (au fost nu mai puțin de șapte pe parcursul ultimului secol) pare a indica un interes ridicat, încă, pentru povestea surorilor Meg, Jo, Beth și Amy March: celebră pentru inspirația din viața familiei autoarei, cât și pentru combinația moralist-savuroasă de realism și romantism cu care surprinde universul domestic din New England în vreme de război.

Marile confruntări ale istoriei determină criza în care cresc și sunt educate fetele. Alături de mamă, petrec primul Crăciun acasă, în Massachusetts, departe de tatăl aflat pe front. Scriitoarea apelează la biografic pentru a modela profilurile copilelor ce se luptă să-și păstreze bunătatea și candoarea, făcând eforturi mari pentru vârstele lor fragede de a se adapta la situația deloc confortabilă. „Un Crăciun fără cadouri nu e Crăciun”: prima replică a cărții subliniază una din tensiunile definitorii pentru o epocă a lipsurilor, recunoscută contemporanilor și cunosătorilor, dar ușor identificabilă pentru oricare cititor obișnuit cu provocările supraviețuirii în imediat. Pe fundalul unei lumi în transformare, ale cărei discursuri majore se axaseră, până nu demult, pe drepturi civile, emanciparea sclavilor și problema rasismului, *Micuțele doamne* aduce în prim-plan altă categorie de cetățeni „mai puțin egali”: tratați drept secundari în angrenajul social american, în ciuda contribuției esențiale la buna lui funcționare.

Vorbim, evident, despre femeii. Louisa May Alcott se făcea deschizătoare de drumuri pentru scrierile dedicate acestora, concentrate pe existențe cotidiene mărunte dar indispensabile, pe talente, vise, personalități feminine puternice, nu arareori trecute cu vederea, sau chiar anihilate de monopolul marilor bărbați ai nației. Fiică de aboliționisti, mândră a le împărtăși opiniile, Alcott a fost și prima femeie înscrisă pe listele de vot din Concord atunci când legea a permis-o. Dacă, în 2020, o scriere-stindard a celei de a doua jumătăți a secolului XIX nu mai corespunde neapărat idealurilor feministe de top, mulți aplicându-i grile interpretative actualizate mai degrabă abuziv, contribuția la „democratizarea căminului” prin incursiunea în firescul evenimentelor de fiecare zi e indubitabilă.

Mai interesant decât rezumatul poveștii ce oferă cititorului patru tipuri

umane diferite, capabile de a acționa în armonie pentru binele colectiv, pare faptul că Alcott nu a scris-o din proprie inițiativă sau dorința de a revoluționa ordinea socială aflată sub asaltul schimbărilor. Pasionată de întunecatul univers gotic, îmbrățișat deja sub pseudonim, nu s-a arătat încântată de cererea editorilor, dar a cedat tocmai pentru că avea destule modele pentru un manuscris credibil, cu riscul asumat al scufundării în platitudine. Nu a fost cazul, abordarea cucerind prin alternarea pasajelor demonstrative, menite să predea creativ și aplicat lecții de etică și conduită, cu episoade dominate de naturalitatea, naivitatea, spontaneitatea, umorul unei mici comunități unite, nu dezbinată, de greutăți.

Dacă didacticismul transparent al interacțiunilor și situațiilor din roman poate să nu fie pe gustul tuturor, întregul e salvat de vivacitatea portretelor, plauzibilitatea contextelor, alertețea multor replici și deschiderea sferei domestice spre o cunoaștere autentică fără precedent în literatura americană anterioară, din care combină elemente (istorioare casnice, scrieri sentimentale, pamflete) și le aduce la alt nivel. Lipsită de genul de aventură și eroism al romanelor de acțiune sau fantastice ce populau imaginarul perioadei, cartea explorează o mitologie aparte, unde rolul principal nu îl joacă iluzia existenței perfecte, înrămabile și promovabile drept stereotipă dovadă de succes, ci realitatea unui imediat încorsetat prea adesea de clișee și prejudecăți. Îndepărtându-se de strictețea scrierilor puritane al căror ecou se face, totuși, până la un punct, prin promovarea perseverenței, loialității, muncii susținute și răsplătite, împlinirii de sine prin propriile puteri, *Micuțele doamne* etalează o morală a individului (de preferință de sex „slab”) responsabil, independent, dar devotat familiei, comunității și valorilor ce nu se demonetizează nici dacă par desuete.

Umanitate, înțelegere, respect, generozitate, bunătate, recunoștință, onestitate, dragoste de aproape, altruism: toate se cultivă cu sacrificii. Ceea ce câștigă simpatia publicului de orice generație e simplitatea fetelor March. Departe de a fi ireproșabile, își păstrează trăsăturile distincte în timp ce se străduiesc să-și învingă incertitudinile, tentațiile, regretele, cu o ascuțime a spiritului și o libertate a minții ce alege să pună la îndoială adevărurile esențiale și să experimenteze pe cont propriu pentru a lua decizii corecte și a redefini limitele acceptabilității. Dacă ele coincid cu normele sociale, cu atât mai bine. Dacă nu, hotărârea, imaginația, buna credință, bunele intenții pot compensa: asta demonstrează paginile devenite obiect de cult. Simpla existență a trei continuări ale versiunii inițiale (prima, *Good Wives*, publicată frecvent drept parte a doua) stă mărturie aproape incredibilei popularități a romanului lui Alcott și rezistenței la presiunile vremurilor în evoluție. Un bun subiect de reflecție.

Cronica mărunță

Anemone POPESCU

● Încă nu știu dacă pandemia va schimba cursul vieții literare – ce se va întâmpla cu editurile, publicațiile culturale, cu viața scriitorilor și a artiștilor. Noi credem – bănuim – că se vor așeza la masa de scris cu un spor de sensibilitate. Oare nu sunt cele mai frumoase pagini din cărțile măștrilor consacrate dezastrelor? Ciuma nu-i oferă marelui Manzoni cele mai frumoase pagini – chiar dacă e vorba de *Logodnicii* lui? Dar lui Eugen Barbu, mai întârâtat împotriva scriitorimii?

● *Dilema Veche* (26 martie - 1 aprilie) e mai atentă decât alte publicații: face previziuni. Andrei Manolescu în rubrica sa își intitulează intervenția „Era loc și de mai rău”.

● Puteam să-l credem și fără explicații suplimentare, dar eseistul n-are milă: „În 1842, Edgar Allan Poe a publicat celebra povestire «Masca Morții Roșii». O molimă mai hădă și mai fără leac nu se mai pomenise. (...) Te lua cu dureri ascuțite și amețeli neașteptate, și apoi prin toți porii, cu sudori necurmuate de sânge, până la nimicire. Petele purpurii de pe trupul și mai ales de pe fața victimelor alcătuiau semnul vestitor al ciumei, care le scotea din rândul oamenilor și le lipsea de ajutorul și dragostea lor. Începutul, desfășurarea și sfârșitul bolii, toate într-o jumătate de ceas”. * Doar într-o jumătate de ceas, mai repede decât la Manzoni și chiar decât la Eugen Barbu, care nici dumnealui n-avea milă! ● Nici *Dilema Veche* n-are milă: revista îl comemorează pe Vintilă Mihăilescu, republicându-i un admirabil eseu, „Apocalisa plictisului”. ● *Dilema Veche* era din 1 aprilie. *Gazeta Sporturilor* din 2 aprilie participă și ea la buna desfășurare a luptelor împotriva pandemiei cu avertismentul unui celebru fotbalist, Dorin Goian: „Suntem în junglă, va pieri doar cine nu se ajută singur”. ● Pe prima pagină a publicației, fostul internațional acuză că „s-au făcut erori pe bandă rulantă la Spitalul Județean din localitate”. Fotbalistul ne spune că închiderea orașului nu e o soluție și face și dânsul o profeție: „Uniunea Europeană se va desființa, suntem în junglă! Scapă cine poate!”. ● Cum

să facă față Andrei Manolescu fotbalistilor? Fostul nostru internațional? ● Până când va apărea revista noastră, listele cu pătimiții de Coronavirus se vor dubla, tripla, după cum va crește și numărul înțelepților care vor face istoria virușilor care i-au atacat pe înaintașii noștri: virușii cei răi, dar și cei trecători. Peste Ion Creangă a dat holera „și m-a frământat și m-a zgârcit cărcel”, zic *Amintirile din copilărie*, dar i-a trecut. Despre holera scrie în amintirile sale și Constantin Argetoianu: scrie, despre holera din 1913, ilustrisimul, încă nu general, încă nu om politic: „Trebuia, dar nu prevăzusem un oaspete nepofit: bătea pacea la ușile noastre, dar bătea și holera. Primul caz de holera l-am întâlnit la Vrața, două ceasuri după ce prăznuisem apropiată și glorioasă pace”. Și Argetoianu a scăpat. De holera se mai scăpa, dar de gripă spaniolă, precusora Covid-ului? Rău a pățimit chiar Guillaume Apollinaire, care a murit de gripă spaniolă. În 1918. Încă n-avem o statistică a celor care au supraviețuit gripei spaniole, dar dacă rămânem în literatură... * „Nu trebuie să ne lăsăm doborâți de frică”, zice Monica Pillat, în revista *Formula AS*, din 17 aprilie și ne spune de ce: „Pentru mine, lucrurile au stat un pic diferit, fiindcă acum o lună am trecut printr-o operație complicată, pentru o boală care s-a reactivat după 20 de ani. A fost o încercare atât de grea, încât ceea ce a urmat, afară, în societate, a fost floarea la ureche. Totul s-a întâmplat cu o viteză incredibilă. Nici nu știam ce să fac, unde să mă internez, și, deodată, au apărut în jurul meu, tot felul de îngeri care m-au ajutat și mi-au arătat cât de iubită sunt, de fapt, căci nu știam... Revelațiile pe care ți le aduce traversarea unei boli sunt formidabile, capeți o înțelegere la care, pur și simplu, nu ai acces când totul e bine și normal în jurul tău. Tocmai de aceasta, felul în care eu trăiesc ceea ce se întâmplă în momentele actuale de criză e foarte diferit de ceea ce trăiesc alții. Lumea e îngrozită, văd la televizor o crescândă panică... nu trebuie să ne lăsăm doborâți de frică. E adevărat că această încercare pe care o parcurgem face și mai acută conștiința trecerii noastre pe pământ”. ● A vorbit Monica Pillat, fiica lui Dinu Pillat, nepoata lui Ion Pillat despre lumea de ieri și de azi.

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului vizual ADRIAN CHIFU

Tur de orizont

Se aud condeiele cum scriu, acum, în autoizolare. „Țăcăne tastaturile. Toată lumea literară e la treabă, în fața ecranelor și a hârtiilor, se pregătesc producții proaspete, editurile vor avea ce publica ani în șir de acum încolo. Ce se va întâmpla după ce vom avea libertatea de a ieși din case fără declarații și buletine la vedere? Jurnalista Eliza Casandra l-a întrebat pe prozatorul Radu Paraschivescu, pentru Radio France International, cum crede că va fi lumea după pandemie. Iar dl Paraschivescu răspunde atât de lucid, încât îi împărtășim opinia până la *copy-paste*: „Cum se va simți generația noastră, după ce va trece pandemia, cred că va avea o prudență de început, de câteva săptămâni, cred că va fi ceva mai precaută. Cred că își va dezmoșteni un pic mai greu mecanismele și reflexele, după care va reintra în cursul obișnuit al vieții. Toate poveștile astea cu vom ieși din pandemie mai buni, mai curați, mai morali, sunt niște bazaconii. Și mă exprim eufemistic.... Poate vom fi ceva mai prudenți cu felul în care ne mișcăm prin țară și prin lume, dar asta va dura câteva luni în funcție, firește, și de „lesa” pe care o avem și de felul în care se vor comporta celelalte țări în care vrem să ajungem. Dar altfel, vom fi tot aia. Vom fi cărcotași, vom fi critici și când trebuie și când nu trebuie. Nu cred că vom învăța vreo lecție a generozității sau a bunătății. Cei care au fost buni, până la pandemie, vor fi buni în continuare, cei care au fost egoiști și care nu au văzut mai departe de propriul lor nas se vor comporta la fel. Aș fi ipocrit dacă aș manifesta optimism într-o situație de asta.”

Ausweis-ul la control!

În *Dilema Veche*, ca de obicei, foarte multe lucruri bune de citit. Revista va apărea, deocamdată, doar *online*, așa că e la îndemâna oricărui posesor de internet. Matei Martin semnează un articol cu un titlu alarmant, „Spre o societate de control”, titlu acoperit și de conținutul textului. Intriga? Măsurile, dure sau mai puțin dure, pe care autoritățile din lume le-au luat ca să împiedice răspândirea Covid-19. Dacă Radu Paraschivescu crede că oamenii nu-și vor schimba comportamentul după trecerea crizei, domnul Martin nu e sigur că statele vor rămâne chiar la fel. Și iată de ce: „Situația excepțională presupune măsuri excepționale: izolarea unor zone întregi (Suceava, Tândărei), militarizarea unor spitale, derogarea temporară de la aplicarea Convenției Europene a Drepturilor Omului și controlul strict al informațiilor publice legate de răspândirea virusului de către un grup restrâns de decizie. Chiar dacă forța statului a fost până acum moderată, starea de urgență stărnește motive de îngrijorare. Căci lasă spațiu de manevră pentru abuzuri.

Nu doar democrațiile oricum fragile sunt în pericol. Și în state cu veche tradiție democratică există riscuri pentru libertăți. Căci democrația e suspendată, temporar, aproape peste tot. Aceste riscuri se însinuează, subtil, în politicile publice gândite de state. În perspectiva relansării progresive a activității după depășirea vârfului pandemiei, guvernele își fac socoteli în legătură cu mijloacele de a controla un nou val de infecții. Sunt avute în vedere menținerea unor restricții de circulație și restrângerea adunărilor publice, pe de o parte. În așteptarea unui vaccin, în Germania se vorbește despre certificate de imunizare, adică de un Ausweis care atestă că posesorul a trecut deja prin boală și că, prin urmare, nu mai prezintă un risc de contaminare. Pe baza unui asemenea document, oamenii se pot bucura de libertatea de a se (re)angaja, de a se deplasa în libertate, de a intra în contact cu alții. Vor fi aceste certificate o nouă formă de discriminare? Un cetățean imunizat e un cetățean mai bun? Și apoi, continuând această politică (deocamdată doar imaginar) la nivel european: se vor bucura de dreptul de liberă circulație în Europa doar cetățenii imunizați? Cât de „european” și „democratic” ar fi un asemenea sistem?”

Scriitorule, merge, merge treaba?

Scrie lumea? Citește? Pregătește manuscrise? Lia Faur a făcut, pentru revista online *optmotive.ro*, un tur virtual pe la casele câtorva scriitori ca să afle cum și ce de întâmplă, cum se descurcă în autoizolare. A rezultat o „anchetă” publicată în trei episoade. Unele dintre răspunsuri ne-au pus pe gânduri, altele ne-au făcut să surădem, altele ne-au întristat. Cert e că merită citite toate, poate sunt inspiratoare. Ca să vă dăm motiv să le parcurgeți, iată o mărturisire:

Ioana Cistelean: „Mă simt locuind într-un volum colectiv, scris la *n* mâini, asemenea unui balaur cu cel puțin 10 capete. Și ca să mai reduc din ele, ca să nu se ițescă toate deodată vijelios, îmi încep ziua cu o cafea Lavazza, mă ocup de chestii administrativ-domestice, verific rezolvarea fișelor fiicei mele date de dascălul său, gestionez pe căile impersonale ale internetului cursurile și seminariile grupelor mele de studenți și masteranzi, mă lupt cu dorința copilei ce se manifestă tot mai abțir de a ne transforma apartamentul într-o mini-grădină zoologică habitată barem de un cățeluș, de o pisicuță, de un iepuraș, nu mai sunt prizoniera știrilor decât în reprize scurte de luat pulsul realității dimineața și seara, cer ori dau raportul zilei oamenilor dragi mie, încă nu m-am apucat de prăjitură, constat cu un zâmbet amar disperarea magazinelor de haine ce mă îmbie cu oferte supra-avantaajoase pe mail și mă adun între copertile unei cărți ca exercițiu binefăcător de respirație. Am însă acuta senzație că timpul se comprimă, că abia a fost 8 și deja e 11-12 la amiază, că de la 17 încolo sunt pe fugă orice aș face și trăiesc așadar sentimentul culpabilității față de toate textele ce mă așteaptă pentru a le parcurge și diseca, privindu-mă acuzator din mormanul în care sunt stivuite.” (A.P.)

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Ioan T. Morar, Marian Odangiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Daniela Șilindean, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcan, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Sorin Stroe.

Design pagini revista: Paul Crușcov.

Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.

www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

ISSN 0030 560 X

download

Visînd la Monte Carlo

Ioan T. MORAR

Dacă, în vremuri normale, visăm să ajungem undeva, în altă parte decît sîntem, eu acum visez exact la locul unde sînt, adică la Provence. Mi-e dor de Provence deși sînt în Provence. Mi-e dor să ies la mare, deși locuiesc la mare. Plajele îmi sînt la fel de inaccesibile mie ca și vouă, celor din România. Mi-e dor de Provence, blocat în Provence.

Izolarea mi-a barat drumul. Trebuia să ajung la Valensole, capitala lavandei, pentru o discuție culturală despre România, cu publicul amator de acolo. Nu, nu se mai ține nici întîlnirea de la Pertuis, organizată de clubul Rotary, unde ar fi urmat să vorbesc despre un prieten al României, Emanuel de Martonne.

cu îndemnul de a-l căuta.

L-am respectat și am ajuns la subredacția canneză, nu departe de Palatul Congreselor, unde se țin și MIDEM, și Festivalul de Film. Jean-Jacques, prietenul lui Duquesne, ne aștepta. Ne-a spus că tocmai s-a întors din Vietnam, e ocupat și poate să ne facă un tur al împrejurimilor începînd de vineri. Noi, însă, vineri plecam deja spre București, via Paris. S-a gîndit o clipă și ne-a întrebă dacă am vrea să vedem Monte Carlo. Evident că voiam! Nu ne mai făcuse nimeni, pînă atunci, o propunere atît de tentantă în primul sfert de oră în care ne-am cunoscut. Fiind responsabilul rubricii de turism a ziarului, avea două vouchere (nu știam ce-s alea, atunci!) pentru biletele de tren Cannes-Monte Carlo și retur; ni le dădea bucuros.

Acum, tot românul care a fost prin su-

o gratis. Și acum, ce facem? Ne plimbăm pînă la prînz, apoi ne așezăm undeva, pe o bancă, și ne mîncăm sendvișurile. Deschidem harta. Carmen, care se pricepe mult mai bine decît mine la chestia asta, îmi spune că o luăm în sus ca să ajungem la Palatul Princiar. Totuși, merg să întreb la chioșcul de ziare dacă are dreptate. Doamna îmi arată, zâmbitoare, aceeași direcție, dar îmi spune că nu există mijloace de transport în comun: e premiera de la raliu. Da, Raliul Monte Carlo, cum să nu știm? Azi e festivitatea?!

Eram turiștii cei mai puri, privind totul cu atenție. Nici măcar nu ne oream să facem poze, ceea ce azi ar fi de neconceput. De ce? Vorba preotului italian care a fost întrebă de episcop de ce nu a tras clopotele la sosirea lui: „Aș putea să vă dau mai multe motive, dar mă rezum la unul singur: nu avem clopot”. Așa eram și noi: nu făceam poze pentru că nu aveam aparat foto. Nu-l uitaserăm, pur și simplu nu aveam. Avea de ce să ne pară rău, peste vreo trei-patru ore. Bine că aveam sendvișuri, nu mai cheltuiam din pușinii noștri franci. (Între timp, adică acum cînd scriu, am pus semn de carte amintirilor. Am completat și semnat o hîrtie să merg după piine. Mi-am pus masca, am ieșit prin La Ciotatul aproape pustiu, într-o primăvară imperturbabilă. Am ajuns la coada de la *boulangerie*, m-am distanțat social de cel din față. La geamul de la etaj, poetul Frederic Ganga și soția, Isabelle, tot poetă, citeau, fără măști, pe rînd, poezii ce se auzeau în toată piațeta. M-au salutat, le-am făcut semn. Suprerealismul rula fin. M-am întors cu baghetele, asigurînd încă trei zile de izolare și autonomie).

Prima ciudățenie pe care am observat-o a fost legată, desigur, de scris. Numele străzilor, străduțelor și piețelor apărea în două limbi. Franceza și încă una, ce semăna cu italiana, dar nu era. La un magazin de amintiri am întrebă-o pe proprietăreașă, cred, o femeie instruită, după cum s-a văzut în discuția de o jumătate de oră despre Cortina de Fier, Ceaușescu, dictatură. Mi-a spus că e în monegască, limba locală. Revin la computer (ca și cînd aș fi fost plecat) și-l întreb pe mail pe profesorul meu de provençală: „Denis, monegasca face parte din dialectele provenșalei?” Răspunsul mă va lămuri imediat: „Nu, e un dialect ligur ce face parte din «graiurile» regiunii genoveze, de pe Riviera del Ponente. Cu toate acestea, cred că are influențe ale dialectului provenșal de Nisa”.

Alături de răspuns clar, competent, mă întorc în Monte Carlo cel de acum treizeci de ani. Reiau plimbarea cu Carmen de la chioșcul de amintiri: ne ducem să vedem marea de pe un promontoriu care, pe semne, a servit drept turn de apărare în alte vremuri. Cîțiva turiști cu aparate de fotografiat își fac poze de grup. Peste ani și ani, se vor inventa cele cu telefonul. Dar mai e pînă atunci. În piața Palatului Princiar – „adăpostind fasturi și spendori”, spune ghidul succint de pe spatele hîrții -, e o tribună temporară. Perimetrul din jur e înconjurat de poliție. Căscăm gura și tragem cu urechea. Aici, peste trei ore, va fi festivitatea de premiere pentru Raliu (nu se poate, *autocorrect*-ul a scris, de două ori, „rakiu”! Nu! Raliu

am scris, Raliu rămîne!).

Va veni însuși Prințul. Celălalt prinț, „Ăl Bătrîn”. Sau, cum ne-a spus peste ani, într-o seară, la Marsilia, sir Laurence Foster, care a dirijat două decenii și ceva orchestra simfonică a Principatului: „Albert, prințul adevărat”. Doamna Angela Foster, fost consul onorific al României în Monaco, e din Arad, pecetluind, și cu această ocazie, un spațiu comun. Ce mică-i lumea! Avem trei ore să ne plimbăm, să ne așezăm pe o bancă mai ferită și să ne mîncăm sendvișurile. Înainte, privesc prețurile unei pizzerii și-mi dau seama că nu sînt pentru millionari, ci chiar și pentru turiști din Est. Intrăm, ne așezăm, ne simțim boier și boieroaică din Principatele Române, „servind masa” în principatul prieten Monaco. Știa Eminescu ce știa: „iarna, grădini, verdeață”. Pe lângă pizza, am luat și cîte un pahar de vin! Lux, calm și voluptate: se bat referințele culturale cu amintirile!

Ajungem cu jumătate de oră înaintea festivității în piață. Întreb dacă nu există locuri pentru presă. Arăt legitimația de la *Academia Cațavencu* unui oficial cu banderolă. Îmi spune că s-au încheiat acreditările de ieri, nu se mai poate face nimic. Mai vine un oficial, află și el „cine sîntem și ce vrem”. Primim un „nu se poate” la fel de amabil. Mai stăm să vedem cum se umplu tribunele: lume elegantă, parfumuri scumpe ce îneacă aerul din piață, viermuială superioară pentru un eveniment superior. Cînd să ne îndepărtăm, al doilea oficial ne face semn să ne apropiem. Mai erau cinci minute și la tribuna oficială rămăseseră cîteva locuri libere, ceea ce, pentru televiziuni, nu dădea bine.

Se uită la noi, ne măsoară din scap pînă în picioare. Se pare că am trecut testul, ne face semn să-l urmărim. Ne plasează pe două locuri libere. Nu ne vine să credem. Dacă tu, cititorule, nu crezi, te cred! E chiar incredibil. Cîntă fanfara imnul, apare Prințul din Palat, cu un mic alai. Ajunge la tribună, spune cîteva cuvinte de salut și de la revedere pentru anul viitor. Noi nu vom fi acolo. Apoi urmează vreo oră de alte discursuri, premieri și felicitări. Doamne, dacă am fi avut aparat de fotografiat! „Nu o să ne creadă nimeni”, zice Carmen, emoționată de vederea Prințului. Are o latură monarhistă, care s-a sensibilizat. Chiar așa, e incredibil ce ni se întîmplă. Vorba moseniorului Adrian Popescu, în poezia *Arsura*: „dovădă n-am, dar îmi aduc aminte”.

De atunci am mai fost de cîteva ori în Monaco: face parte din circumscripția consulară Marsilia. Îmi aduc aminte de o prezentare de modă Alexandru Cicu, la Hotel de Paris din Monte Carlo. Am fost să vedem Tîrgul de Crăciun, într-un an. Nu e foarte departe de ajuns cu mașina din La Ciotat. După ce se termină nebunia asta, voi merge acolo. Am pus pariu cu un tînr cardiolog român, Bogdan Enache (din Timișoara), stabilit în Principat. E o sticlă de vin pusă la bătaie: va trebui să merg, indiferent dacă îl pierd sau îl cîștig. S-a făcut seară. Era, totuși, ianuarie. Am coborît la gară și ne-am întors la Cannes cu primul tren. Am ajuns la hotel cu amintiri fără preț, cîteva suveniruri cumpărate și două sendvișuri neatinsse.

Trebuia să ajungem pe 14 aprilie la vernisajul expoziției *Mon Clair Obscur*, semnată de Anca Sonia, la Cap d'Ail, lângă Monaco. Plănuisem să sosim cu o zi mai devreme și să plecăm cu una mai târziu. Și, dacă tot am ajuns aici, mi-e dor de Monaco, de Monte Carlo, un loc pe care l-am vizitat în 1992, împreună cu Carmen. Pentru că nu mai știm dacă lumea va fi la fel după pandemie, visez la ceea ce știu: trecutul e același, doar memoria noastră mai pierde din contururi, mai șterge din culori. Ne descurcăm din amintiri.

Parcă visez, parcă-mi aduc aminte. Eram la Cannes, la MIDEM (tîrg internațional de muzică și producții muzicale), prin nu știu ce minune. Nu mai lucram la TVR, la *Muzică Spectacole Varietăți*, deci nu mai făceam parte din publicul-țintă, dar m-au invitat pentru a doua oară. De data asta, scria, puteți veni cu soția. Ceea ce am și făcut. Am stat trei zile la Paris, apoi cinci la Cannes. Pentru Carmen, era prima ieșire în Occident. Jacques Duquesne, mare jurnalist și scriitor, președintele Asociației *Presse et Solidarité*, cu care m-am reîntîlnit la Paris, ne-a invitat la Hotel Lutecia, la bar, un loc aparte din mitologia contemporană pariziană. Am primit coordonatele unui prieten de-al lui care lucra la *Nice Matin*, ziarul regional, ediția de Cannes,

dul Franței s-a abătut pe la Monte Carlo, mai ales dacă a mers cu mașina. E în drum, un *must-see*. Dar vorbim de ianuarie '92, cînd în Franța se ajungea doar cu invitație și viză. Cea mai veche amintire a mea legată de principatul monegasc era scala unui aparat de radio din vecini, în Bujacul copilăriei, unde ascultam *Radio Monte Carlo* într-o clandestinitate de cartier.

Ne-am pregătit de călătorie foarte emoționați. Ne-am interesat dacă e nevoie de viză specială pe pașaport. Nu era. Eram îngrijorați, neîncrezători, ieșiserăm doar de doi ani din comunism și aveam deodată ocazia să intrăm în paradisul milionarilor capitaliști. Oare e așa simplu? Nu ne va opri nimeni să ne întrebă ce căutăm acolo, cine ne-a dat voie? Doar urcăm în tren în gara Cannes și coborîm în gara Monte Carlo din Principatul Monaco? Ne-am așezat aproape de ușă, nu cumva să ratăm coborîrea. Cînd ne-am apropiat, eram deja în picioare. Am coborît primii, să fim siguri!

În gară, ca în gară. Nici țărani cu papornîțe, veniți să vîndă legume la oraș, nici milionari nu am văzut. Poate nu circulau cu trenul, sau poate nu-i recunoșteam. Lîngă gară, un chioșc de informații turistice. Am intrat să întreb dacă putem cumpăra o hartă. Am primit-